

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
puslapis
1993*

4

TURINYS

Žodis skaitytojams

Viktorija DAUJOTYTĖ ANYKŠČIŲ DVASIA	2
-------------------------------------	---

Vardai ir datos

Stasys YLA MANO GIMTINĖS ISTORIJA	3
-----------------------------------	---

KUNIGO STASIO YLOS POEZIJA	8
----------------------------	---

Paskutinis Stasio Ylos pamokslas

“LAIKYKIS, TAUTA, TURTINK SAVO DVASINĖS JĖGAS. TAVO PRISIKĖLIMAS ARTĖJA”	9
---	---

Kazys Bradūnas IR KUNIGAS, IR RAŠTO ŽMOGUS	11
--	----

Gyvoji klasika

Antanas Maceina APIE POETĄ TAUTOS AKIVAIZDOJE	12
---	----

Iš rankraščių

Ona Sedelskytė ZELKOS SŪRIS	17
-----------------------------	----

“PER ŽEMĖS ŠALTĄ GRUODĄ”	19
--------------------------	----

Iš albumo	20
-----------	----

Archyvų puslapiai

ŽANDARO RAPORTAS	22
------------------	----

Tremties archyvas

Kazys Tutkus “SIBIRĖ IŠBUVAU AŠTUONIS SU PUSE METŲ...”	23
--	----

Iš literatūrinio palikimo

Jonas Kuzmickis “...ATGAIVINK MANO DVASIĄ, VIEŠPATIE...”	27
--	----

Tėviškė

Sofija Valiukonytė-Mansevičienė KELIONĖ GIMTINĖ	29
---	----

Tautosaka	33
-----------	----

Tautodailė	36
------------	----

Knygos	38
--------	----

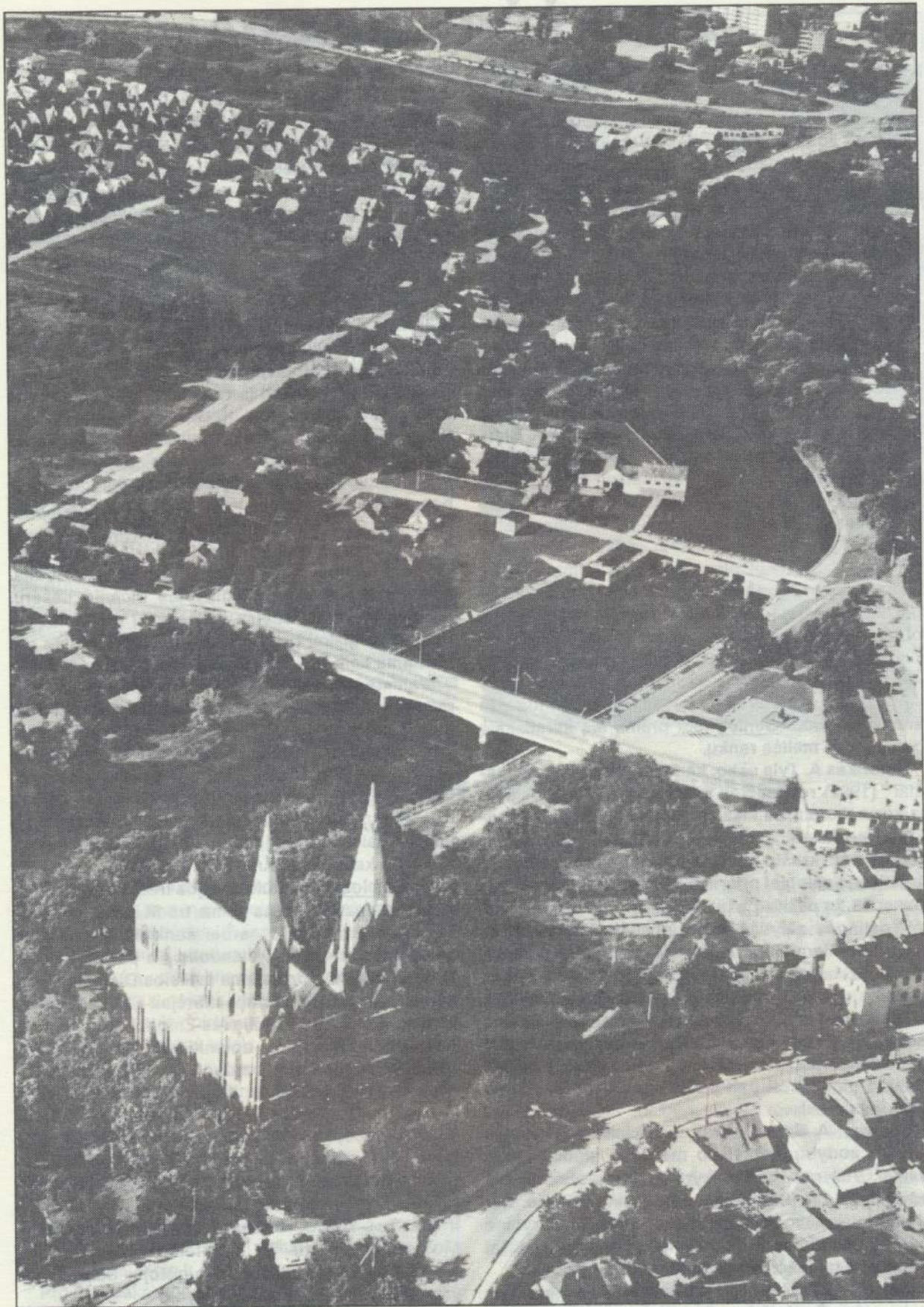
In memoria	40
------------	----

Kultūros kronika	41
------------------	----

Pirmajame viršelio puslapyje: Puntuko akmuo su mūsų tautos didvyrių lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno bareljefais ir testamentu žodžiais.

Ketvirtajame viršelio puslapyje: Liudiškių kaime prie akmens, žyminčio Petro Biržio (Pupų Dėdės) gimtosios sodybos vietą, pavasariais pražysta senutė obelis, dar menanti Petriuko vaikystę.

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

Mūsų Anykščiai iš paukščio skrydžio

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

ANYKŠČIŲ DVASIA

Viktorija DAUJOTYTĖ

Genius loci... Didžio Antikos žmogaus - Vergilijaus - žodžiai. Ką jie reiškė Vergilijui, kurį Dantė pasirinko savo Vadovu po būties labirintą? Ką jie gali reikšti mums, dvasią labai dažnai suvokiantiems ne jos pačios, o materijos formomis? Ne tą patį ir kartu skirtingą tą patį, ypatingą vidinį dvasios arba kultūros tapatumą, kuris leidžia mums bent iš dalies suprasti, pajusti ir Antikos šviesą.

Genius loci Antikos išminčiui buvo iš tiesų susijusi su ypatinga vieta, pažįstama ir artima, jo gyvenimo, jo patirties vieta. Tai, kas nauja, nepatirta, neišgyventa, neturi būties. Ir žmogaus gyvenimo vieta yra būtinama per daugelį metų - keičiantis kartoms: žmonių, paukščių, medžių. Graiko polis ir lietuvių sodyba turi sukurtą meilės lauko artimumą. Siaurindami šią būties metaforą, sukurtą filosofo A. Šliogerio, sakytume, kad tai yra namai, gimtinė, tėviškė.

Genius loci išauga iš meilės lauko, bet ne tik kaip gėlė, medis, žmogus, o ir kaip jų visų bendraties, vadinasi, pagrindinė, pamatinė būties forma.

Anykščių kraštui pirmausia pati gamta sukūrė visas sąlygas tolesnei žmogaus meilės lauko kūrybai. Upę Šventąją, aukų, kančių kraujo paženklintus piliakalnius, ypatingo giedrumo šilą. Kad Šeimyniškių piliakalnis gali būti Mindaugo Voruta, nėra ir turbūt nebus įrodoma. Ši galimybė kaip lietuviškos dvasios mitas kyla iš ypatingos šio krašto dvasios. Genius loci priima šią karališkąją galimybę iš meilės rankų.

Istorikas A. Tyla sako, kad monografijos "Anykščiai" (1992) remiančioji idėja buvo iš čia kilusi, čia sukurta literatūros klasika. Gražiai istoriko ir pasakytą, kad Anykščių klasikai "vedžioja mus suliteratūrintais šio krašto kovų, būties ir gamtos pažinimo keletais, tiesiogiai priartina prie šio krašto dvasinio pasaulio, jų pažūrų".

Ypatingas sąlytis. Literatūros klasikai vedžioja mus (kaip Vergilijus Dantę), o jų pačių širdį ir ranką vedžiojo tai, ką mes bejėgiai pasiekti - būties slapties gelmę, vadiname genius loci. Užtenka susikaupus minutę pastovėti Niūronyse, Biliūnų sodyboje, kad suprastum: tai dvasinga vieta, dvasios būstas, buveinė. Ir saugoma ji ne tik kaip J. Biliūno gimtinė. Ji pati yra sauganti, globianti. Ji - dvasios namai.

Jie visi - A. Baranauskas, J. Biliūnas, A. Vienuolis - buvo sodybų, lietuviško meilės ir globos lauko valkal. Visi nuo jų atsiskyrė ar buvo atskirti, bet savo dvasia iš prigimtųjų namų niekur neišėjo. Dar daugiau - savo dvasia, savo dvasios kūrybine energija jie didino ir intensyvino vietos dvasią. Gal labiausiai tai jaučiama iš A. Vienuolio gyvenimo.

Ne tik Anykščiai, bet jau ir Anykštija - kraštas, kaip sako Č. Kudaba, pertelkdamas tikrą vietos

dvasios įspūdį: "Kai pasieki Šventąją, pamiršti kasdienės buities nuovargį, pasidarai tarsi geresnis ir matai pasaulį kiek šventiščiau". Sacrum pojūtis, kuris lietuviui kyla gamtoje, kai piliakalnio viršūnėje, vandens slėnyje ar medžio paūksmėje staiga persmelkia šios akimirkos svarbumas, netikėtumas, ypatingumas. Nežinai ir liksi nežinantis, kodėl šią trumpą akimirką pasijunti laimingas, nušvitęs, pakylėtas arba liūdnas ir gaudus. Gali tik tyliai atsidusti A. Baranausko žodžiais: "Dažnai miške lietuvis, ko verkia, nežino"; "Iš to, matai, ašaros ir atsidusimas, / Iš to šventos pajautos, iš to giesmės imas". Iš to, vadinasi, iš to ypatingo sąlyčio, kuris atsiranda tarp žmogaus, jo dvasios ir aplinkos. Ne tik gamtos, bet ir kultūros, su jos šventomis pajautomis, su jos kalba, dainomis, giesmėmis.

Kas buvo lemtingai palytėtas stebuklingos kūrybos dvasios, išeidamas iš gyvenimo palengva pats virsta dvasia, plevenančia virš meilės lauko. A. Baranauskas, Anykštijos krašto Didžiausiasis, virto giesme, tautinės seserystės ir brolystės melodija, skaudžiai išrypuojama jaunystės bičiulio seserų. Sacrum jausmas, suėjęs į giesmę, į giedojimą. J. Biliūno elegiškai graudi šypsena šiame krašte yra jaučiama kaip pro rūką išsišviečianti saulė.

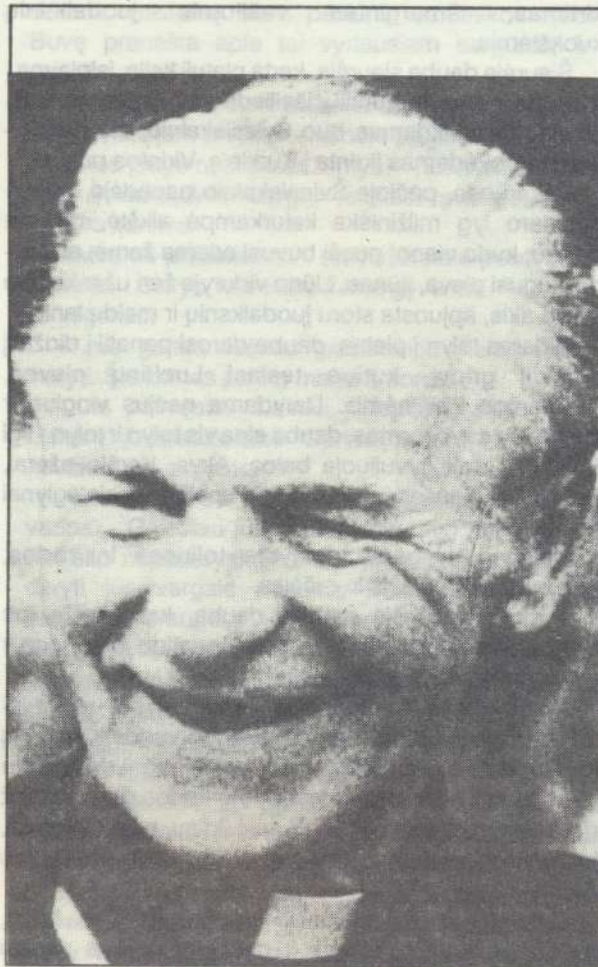
Pamatau Anykščius iš Vilniaus pusės - staiga pasakiškai išnyrančius iš gilaus klonio. Bet žiūriu į juos iš daug toliau - iš Žemaitijos, iš taip pat genius loci apgaubtų Varnių, seno lietuvių literatūros centro, nuo Girgždutės kalno, iš savojo krašto. A. Baranausko "kalnai kalnuoti" man susieti su Žemaitija. Matau, kaip stebuklingai tie du Lietuvos sacrum taškai susieina, kaip juos sujungia A. Baranausko, K. Kairio keilinės iš Anykščių į Varnius.

Genius loci yra ir kultūros, jos tradicijų jautimas, ir laisvas įsipareigojimas toms tradicijoms tarnauti. Taip savo kraštui, jo garbei sunkiais laikais kaip galėdamas tarnavo A. Vienuolis. Ta pati tarnavimo kultūrai dvasia atpažįstama šviesios Didžiulių giminės atžalose. Su nuostaba žiūrėjau į H. Didžiulytę-Mošinskienę, L. Didžiulienės-Žmonos dukraitę, šį pavasarį iš Brazilijos aplankiusią Lietuvą. Svarbiausias jos rūpestis - perduoti Anykščiams - gimtinei - savo didžiulę humanitarinę biblioteką. "Visada ir visur buvau lietuvis", - sakė ji apie save. Graži, inteligencijos, dvasingumo ir svarbiausio rūpesčio gaubiami senatvė. Ir, be abejonės, Anykščių genius loci rūpestinga sauga, savųjų neapleidžianti tolimiausiuose pasaulio pakraščiuose. Neapleido ji ir S. Ylos-Yludio, tlesos ieškotojo ir skelbėjo, Mokytojo. Turėtų ji neapleisti ir dabartinių Anykštijos krašto dvasios saugotojų. Saugojimas yra kūryba. Vietos dvasios kūryba.

PRIEŠ dešimtį metų Čikagoje kovo 24-ąją staiga mirė kunigas STASYS YLA - poetas, psichologas, rašytojas, filosofas, kultūros istorikas. Per trisdešimt jo knygų aprėpia daugelį esminių lietuvių dvasinės kultūros problemų ("Laisvės problema", "Meilė", "Lietuvių šeimos tradicijos") ir kūrėjų portretų ("Jurgis Matulaitis", "Mikalojus Konstantinas Čiurlionis", "Vardai ir veidai kultūros istorijoje"). Titaniškos valios, begalinio kūrybingumo kunigas Stasys Yla sėmėsi savo gimtojoje Anykščių žemėje, pratęsdamas ir išplėtodamas didžiųjų Anykštijos rašytojų kūrybines tradicijas. Eidamas K. Sirvydo, A. Baranausko, Vaižganto dvasiniais keliais, St. Yla plėtojo neokatalikybės idėją, ant tautinės lietuvių bažnyčios pamatų rėsdamas pilnutinės katalikybės rūmą, atvirą kultūrai, menui, tikėjimo tolerancijai, gyvų naujųjų dvasinių sąjūdžių veiklai.

Pagerbdami Stasio Ylos atminimą, anykštėnai paženklino jo gimtinę. 1991 m. gegužės 25 d. Anykščių muziejuje surengtoje mokslinėje konferencijoje "Stasys Yla: kūrėjas ir žmogus" jo kūrybą aptarė prof. V. Daujotytė ir Vyt. Kubilius bei poetas V. Daunys. Minėdami Stasio Ylos mirties dešimtuosius metus, publikuojame Stasio Ylos "Mano gimtinės istoriją", pluoštą jo eilėraščių, poeto K. Bradūno atsisveikinimo žodį bei St. Ylos paskutinįjį pamokslą, pranašišškai skelbiantį mūsų tautos atgimimą.

Vytautas BALČIŪNAS

Mano gimtinės istorija

Stasys YLA

Žmogus priėjo kalno papėdę, sustojo ir valandėlę galvojo - kopti ar daryti užuolanką. Dar kartą užmetė akim į saulę, pasižiūrėjo į Šviesiakalnį ir pasuko.

Kojos lyg žirklys karpė varinę kelio juostą ir lazda, lyg įsikibęs į ranką vaikas, nesisėdė paliekama. Įpusėjęs atkaltė, žmogus pajuto, kaip jo galvą, pečius, nugarą ėmė liesti šilti saulės pirštai. Atsisagstė švarką, atmetė skvernus į šalį ir kopė toliau.

Šviesiakalnis rietė savo nugarą, o ši darėsi vis statėsnė. Keleivis paraudo, ir jo širdis pasidarė nerami. Sukandęs dantis, dar atkakliau mynė kelią, lyg norėdamas savo svoriu jį išlyginti, ir dar labiau lazda plakė žemę.

Pagaliau apgalėjo. Šviesiakalnio sketėra ėmė tiestis, ir saulė pasisuko kiek į šalį, lyg vogčiom žvelgdama, ką šis keleivis darys.

Keleivio krūtinė giliai subangavo, lūpos padarė porą plačių vingių, galva pašoko į viršų. Metęs dar porą lėtų žingsnių, jis sustojo ir ėmė į visas puses žvalgytis.

Pro Šviesiakalnio trobų tarpą, rytų pusėje, matėsi lyg žalumų juosta SARGŪNAI - laisvųjų ūkininkų kaimas. Stambūs balti trobesiai iš tolo atrodė kaip spalvotos

gėlės rūtų darželyje. Šiaurėje, lyg jausdami savo didybę, stovėjo, skersai įsirėžę, karališkieji DŽIUGAI. Pilki jų namai skendėjo soduose ir priminė pasakų baravykus, savo ūgiu lenkyniaujančius su medžiais.

Palei Džiugus lyg palša gyvatė vinguriavo platus kelias. Nusiritęs į slėnį, pamažu jis vėl iškyla, įkopia į pakilumėlę ir, nesutikdamas kliūčių, eina tolyn. Bet čia, tarsi ko pasibaidęs, pasuka į šalį, įsineria į mišką ir išnyksta iš akių. Ties ta vieta, pakopę į aukštumėlę, tiesiasi DEJŪNAI, baudžiauninkų kaimas. Jo sodybos nuo kelio pusės susibėgusios į krūvą, bet toliau, lyg eidamos pasigėrėti pono Lappos mišku, kuris čia pat prasideda, vėl išsiplėčia.

Nuo Dejūnų, arčiau į Šviesiakalnį, matyti už miško gauburio pasislėpę kunigiškieji LUCIŪNAI. Jų namai paprasti, sodybos apyplachios, sodais išpuoštos, kryžiais pažymėtos.

Pats Šviesiakalnis atskirtas nuo šių kaimų gilia ir plačia dauba, juosiančia jį iš trijų pusių. Šiaurryčiuose jį atrodė lyg katilas netaisyklingai išlankstytais kraštais. Viduriu vingiavo upelis, o krantuose augo miško

kirtimas, išmargintas vešliomis juodalksnių kuokštėmis.

Šiaurėje dauba siaurėja, kerta platųjį kelią, įsipjauna į molieną ir eina iki Kurklių, išsiliesdama į plačias lankas. Upelis, pasisukdamas nuo Šviesiakalnio, vis didėja - kol pasišokėdamas įkrinta į Kurklelę, Virintos prieupį.

Vakaruose, pačioje Šviesiakalnio papėdėje, dauba pasidaro lyg milžiniška keturkampė aikštė, nelygiu dugnu, kurio vienoj pusėj buvusi ariama žemė, antroj - pažliugusi pieva, liūnas. Liūno viduryje žėri užankančio ežero akis, apjuosta storu juodalksnių ir meldų lanku.

Eidama tolyn į pietus, dauba darosi panaši į didžiulį didžiulį griovį, kuriuo tęsiasi Luciūnų pievos, vadinamos Paliūnėmis. Darydama naujus vingius ir keisdama savo formas, dauba eina vis tolyn ir tolyn - ligi Balninkų. Joje tyvuliuoja balos, Akys, Keršio ežerai, Baldanas, Alaušas, o juos jungia upeliai, juosia eglynai ir ažuolynai.

Keleivio žvilgsnis paklysta toliuose ir, rodos, nesugrąžinti jo čia, iš kur išėjęs.

- Kas iškasė šią milžino daubą, kas išraižė jos krantus ir miškais užsodino, kas išgrąžino jos dugną ir atkalnėmis sodybas įkūrė?..

Keleivio akys klajojo kažkur nematomybėj - virš miškų ir sodybų, leidosi į daubą, skendo vandenyse, iš jų kopė krantais. Pamažu jos ėmė grįžti atgal dešiniuoju daubos krantu ir užkliuvo sodybų, kurios dunksojo už gauburio, paženklinto kryžiumi. Ilgiau nesustojusios, jos klydo artyn pro Paliūnes ir nusileido ties Liūno Akimi.

Bestingstas Šviesiakalnio daubos žiburys buvo, rodos, paskendęs savyje ir nesidomėjo, kas dedasi aplink jį. Kaip mirštąs senelis, savo žvilgsnį smeigė į dangų ir, jei ne juodalksnių šešėliai, kurie dengė jo krantus, būtų galėjęs įskaityti - liūdi jis ar šypsos, meldžiasi ar savo dalią keikia.

Keleivis pakėlė akis į saulę - jos jau toli nukeliauta. Stuktelėjęs lazda į žemę, jis apsigrėžė eiti. Rugių laukas buvo vienoj tako pusėj, pušynėlis kitoj. Retos ir skurdžios varpos, lyg saulėj įdegusios rankos, tiesėsi į keleivį, glostė jo plaštakas, lietė jo švarką, bet, susitikusios su lazda, vėl traukėsi į šalį. Keleivis permetė lazda į kairiąją ir dešinę ištiesė į rugius. Jo delnu bėgo varpos, lyg vandens srovė veržėsi pro pirštus ir kuteno širdį. Taip dažnai patiriamas ūkininko jausmas ir visad toks naujas.

- Žeme, žeme, kokia tu brangi! - kalbėjo lūpos lyg maldai.

Iš kairės tarsi mažos mergaitės pro senų pušų tarpą žvelgė pušaitės. Ir jos savo švelniom lyg žaliu šilku vilktom rankelėm braukė per keleivio apykaklę, kabinosi už kaklo, siekė lūpų.

- O žeme, žeme!.. - kartojo jis.

Rugiai pasibaigė, ir miškas paliko užpakalyje. Keleivis leidosi pliku Šviesiakalnio šonu žemyn. Liūno akis pamažu nyko iš akiračio, merkėsi - tesimatė tik maldai lyg užkrintančios blakstienos.

Kojos vis greičiau dėstėsi. Lazda ėjo pirm jų ir spyrėsi, kalno stumiama, žemyn.

Takas pametė savo bėgį ir lyg gyvatė susiraitė. Jo viduryje tarsi koks perlas švietė šaltinis.

Keleivis priėjo, pasilenkė, rieškučiomis pasėmė vandens ir prinešė prie burnos. Lūpos atšoko ir paraudė, tarsi būtų ledo prisilietusios. Ir vėl, lyg skanų midų pajutusios, ėmė atsargiai čiulpti. Išbaigęs keleivis užgriebė naujas rieškučias ir, pasigrėžęs į šalį, siūbtelėjo sau į veidą. Skruosto raukšlės suvirpo, ir kraujas išsišovė į paviršių. Akys prasišvietusios ėmė žvaliau žvalgytis. Štai jos mato juodalksnius, kaip pajaunius pasipuošusius kaspinais, tiesa, jau susenusiais. Kiek rankų turėjo tiestis į šią gyvąją srovę ir dėkingumui krantų sargus apdovanoti įvairiais žymenimis!

Šaltinis lyg ašarų srovė liejosi upeliuku žemyn į Liūną ir siekė Akies. Keleivis peržengė jį ir leidosi Paliūnių linkui. Platus griovys ėjo šios pievos viduriu ir iš abiejų jo pusių stovėjo kaip mūras aukšta viksvų tvora. Kitados pjovėjų pėdos, šviežiai įmintos pievoj, tęsėsi nuo krašto gilumon ir juo tolyn, juo labyn skendo vandenin. Nesiekusios griovio, jos sustodavo ties viksvų užtvara. Niekas gyvas negalėjo įkelti kojos į griovį, kaip ir į Liūno Akį.

Paliūnės siaurėjo ir lyg kokiais vartais visai užsidarė. Ties ta vieta, įsipjovęs į kairįjį daubos krantą, matėsi Dvaro Ravas. Lyg sodas žaliavo jis dabar, ir slėpė galybes paukščių lizdų. Keleivis prisiminė pavasarius. Kokios čia paukščių kalbos, būdavo, neišgirsi. Vienas už kitą garsiau švilpia, čiksi, kvakena, suokia. Ir upelis lyg neatsilikdamas klega krisdamas stačia galva žemyn ir pykstasi su akmenimis, kurie neklauso jo - nebėga žemyn su jo vandeniu, ir barasi su medžiais, kurie kaišioja savo šaknų liežuvius ir geria jo negausų vandenį.

Dabar Dvaro Ravas ramus. Paukščiai augina vaikus, ir upelis nuo karščių pailsęs. Nei gyvulių balsų, nei piemonių šūkavimų, nei skerdžiaus dūdelės raliavimų nebegirdėt, kaip seniau. Keleivis užmetė akim, valandėlę ieškojo kažko medžių tankymėje. Šešėliai dideli, kaip debesų, nešė mišką tolyn daubos atkrante. Drėgmė leidosi lyg nematomas uždangalas ir klostėsi aplink griovį.

Keleivis pasuko į pusę. Ties Dvaro Ravu vandens juosta susiaurėjusi ir virtusi brasta. Kaip jauniklis striktelėjo nuo vieno ant kito akmens, kurie čia buvo nugulę, ir atsidūrė antroj pusėj.

Dešiniąją daubos atkalnę kilo dviejų valakų pločio rėžis. Keleivis įsuko į jį. Ši žemė kitados nebuvo kaimo. Ūkininkai dirbo ją Aluntos altaristai, kuris lankėsi tik pjūčiai atėjus. Nūnai kapa metų, kai ir jis nebesirodė.

- Šventa žemė, o tiek metų nebyra į ją sėkla ir vaisiaus neneša! - atsiduso keleivis.

Sunkūs žingsniai išvedė į daubos kranto viršūnę ir čia jis vėl sutiko saulę. Keliavo ji pačia žeme ir žarstė paskutinius savo spindulius ant kaimo sodybų. Šviesos buvo tiek daug sodų viršūnėse, tiek daug langų stikluose!

Keleivis atsiduso.

- Mes esame saulės palaimoje! - prisiminė senųjų žodžius.

Jis ėjo padaržėmis, skubėjo pasiekti senąją sodybą,

kurioj vaiku būdamas žaidė. Tvoros buvo išlūžusios ir vartai išvirtę. Peržengė juos, perėjo skersai gatvės ir įsuko į kiemą. Kitados pasitikdavo jį šunelis, tas juokingas Kudlius su kreivomis kojomis ir nuleipusiomis ausimis. Dabar niekas jo nepasitiko.

Atsisėdo ant prieangio, ranka nusišluostė prakaitą, ir tik dabar jam toptelėjo mintis, ko čia atėjęs. Juto nuovargį ir norėjo taip pasėdėti, bet troškulys džiovino gomurį. Jis pakilo ir priėjo prie šulinio. Šis buvo toje pačioje vietoje, tik nukritęs ir rentinys subiręs.

Pasuko į sodą.

Obelys nešė vaisių, ir alyviniai, rodos, laukė, kad juos kas skintų. Pakėlė ranką ir nusiskynė vieną. Sultingas rūgštelėjęs vaisius gaivino išdžiūvusias lūpas ir gomurį. Keleivis nusiskynė antrą ir trečią, valgė ir žvalgėsi. Ten medis, iš kurio jis kartą iškrito. Saldūniniai jam tada geriausiai patiko, ir jis prieina prie tos obels. Tiek vaisių! Pilnos šakos, net linksta.

Atsisėdo, atrėmė nugarą į saldūninę, pakėlė galvą. Tamsa pamažu leidosi ant sodybos. Klausėsi, ar kieno žingsniai nepasigirs, ar šunelis kuriame kaimo gale nesulos. Tylu. Šikšnosparnis pralėkė pro jį ir dingo.

Tokį tylų vakarą tėvas jam pasakojo vieną istoriją. Tačiau tada jis nesuprato, bet lyg šiandien ją prisimena.

Aplink ežerą gyvenusios keturios gentys: šviesūnai, sargūnai, džiugūnai ir dejūnai. Visos tarnavusios Šviesiakalnio ugnelei. Šviesūnai ėję jos kurstyti ir jai melstis. Sargūnai sergėję, kad niekas svetimas neižengtų į šį kalną ir šventojo židinio neišniekintų. Džiugūnai buvę giesmininkai: giedoję džiugias giesmes. Dejūnai, lalauninkai, gaudžias raudas raudoję deginant ant laužo mirusius.

Gentys gyvenusios keturiose Šviesiakalnio pusėse. Arčiausiai židinio gyvenę sargūnai ir toliausiai - dejūnai. Šviesūnams ir džiugūnams kalnas ir židinys buvę pusiaukelėj.

Šviesiakalnio papėdėje telkšnojęs didelis ežeras - toks sklidinas, kaip akis. Kai būdavęs ramus oras - tais laikais jis beveik visada buvęs ramus - vandenyje kaip veidrodyje atsispindėjusi giria, kuri jį supo. Ir aukuras su ugnies liežuviais, rodos, virpėjęs šiuose vandenyse. Naktimis pakildavęs mėnulis pasižiūrėti, kaip atrodo jo veidas ežero veidrodyje. Ir jis pasisemdavęs savo naščiais vandens nusiprausti burnai, kuri ilgoj kelionėj apsinėsdavusi dulkėmis.

Gentys gyvenusios kaip keturios brolių šeimos. Kiekviena turėjusi savo vyriausiąjį ir jie vadinęsi: vyriausias sargūnas arba kareiva, vyriausias šviesūnas arba krivis, vyriausias džiugūnas arba vaidila, vyriausias dejūnas arba lalaunis. Vyriausieji susitikdavę Šviesiakalnyje, prie laužo, aptardavę, ką kiekviena gentis turi daryti, pasirodžius blogiems ženklams danguje. Tik vieną kartą jie negalėjo suprasti, ką reiškia ugnies kryžius, kuris kybojo viršum Šviesiakalnio ir raudonai nudažė ežero paviršių. Neišsiaiškinę, kokią nelaimę tai ženklina, jie išsiskirstė su neramiomis širdimis.

Į kelintą dieną sargūnai pastebėję raitų vyrų būrį, kuris artinosi į Šviesiakalnį. Jie stabtelėję ties ežero krantu, pagirdę žirgus ir, pastebėję kalne aukuro

dūmus, pasiuntę savo pasiuntinius ieškoti žmonių. Buvę pranešta apie tai vyriausiam sargūnui, ir jis pasitiko svečius.

- Mūsų ponas nori kalbėtis su jūsų atstovais. Kur skirsit vietą jam atvykti? - kalbėjo palydovai.

- Mes patys nusileisim žemyn! - pasakė kareiva.

- Šviesiakalnio sargai lenkiasi prakeleiviams! - prabilo kareiva.

- Mes ne prakeleiviai! - rūščiai atsakė puošniausias iš būrio. - Sakyk, kas tame kalne gyvena?

- Niekas!

- Juo geriau. Ieškau gražiausios vietos rūmams statyti. Šis kalnas patiks mano žmonai...

- Jis pašvęstas židiniui, - įspėjo kareiva. - Mes niekam jo neužleisim. Geriau mirsim, bet niekam neužleisim, - pakartojo.

- Esu galingas ir viešpatnus žmogus, - kalbėjo būrio vadas. - Galėčiau jus sutriuškinti savo tarnų ginklais. Bet šito nepadarysiu. Vertinu jūsų drąsą, sargūnai, ir daryti jus vergais nenoriu. Būkit geriau mano ir karaliaus draugai. Aš siūlau: nesipriešinkit! Jūsų šventąjį židinį perkelsiu kitur, o jums pavesiu sergėti girias. Apdovanosiu jus auksu ir padarysiu geriausiais kariais, kurių kardo garsas pasieks aukščiausį mūsų valdovą ir viešpatį.

- Šito niekad nebus, - atsakė kareiva.

- Pažiūrėsim. Aš greit grįšiu. Tikiuos, jus rasiu apsisprendusius priimti mano malonę, - pridėjo būrio vadas ir, pamojęs ranka palydovams, išėjo.

Ilgai tarėsi genčių vyriausieji ir ilgai stebėjosi, kodėl dabar, kai jie taip ramiai gyveno, atsirado žmonės, kurie tiesia rankas į jų šventovę.

Ėjo dienos ir savaitės, o ponas nesirodė ir gentys vėl aprimo. Šviesūnai kaip aukuro krivai pasikeisdami ėjo tarnybą. Laivellais yrėsi į kitą ežero pusę, vainikus pynė, gėles aukuro smilkalams rinko. Sargūnai ėjo sargybas, savo ginklus naujai apkaustė ir jaunesnius, stipresnius vyrus parinko. Džiugūnai, vyrai ir mergaitės, būriais susirinkę prie ežero krantų, siuntė giesmes žėrinčiai ugnelei, o saulei tekant iškėlė rankas šaukė:

- Tu didžioji mūsų palaima, mūsų sodybų gyvybe, mūsų girių močiute, mūsų ežero penėtoja! Pasveikinta būk, pagarbinta būk!

Dejūnai kūrė dar didesnius laidotuvių laužus ir dar gūdžiau lalavo:

- Su dūmais kilkit, vėlės, la-la! Neverkit, nedejuokit, la-la! Tėvelio ir motulės negraudinkit, la-la! Dausų tyloj nurimkit, la-la!

Vieną dieną, kai visi buvo tikri, kad pavojus praėjęs, staiga atsirado ponas, lydimas didelio būrio ginkluotų tarnų. Jis sušaukė genčių vyresniuosius ir paklausė:

- Ar jum žinoma, kad nuo šiandien Šviesiakalnis ir jo ežeras priklauso man.

- Nežinom ir nenorim žinoti! - atsakė visi.

- Štai karaliaus raštas! - ištisė didelį popierių ir ėmė skaityti.

- Karalius negali būti neteisingas, - kalbėjo vyriausias sargūnas.

- Mūsų karalius yra Praamžius ir prieš jo valią negali

eiti žemės viešpats! - bylojo vyriausias šviesūnas.

Džiugūnų ir dejūnų vyresnieji žiūrėjo ir tylėjo.

- Karalius yra teisingas. Kas jo neklauso, tas neišvengs bausmės.

- Geriau tebaudžia mus žmogus negu Praamžius! Baimės nežinojo mūsų tėvai, - su ja niekas nepalenks ir mūsų, - pasakė šviesūnų vyresnysis ir apsisukęs išėjo.

Paskui jį ėjo visi.

- Sargūnų vyresnysis tepalieka! - pasakė ponas.

- Kuo galiu jums būti reikalingas. Mūsų valia aiški. Mūsų vyrai pasiruošę kovai, jei šito nebijo jūsų vyrai.

- Klausyk! - suraukė kaktą ponas. - Žūti jūs spėsitate visada. Jūsų ginklai tetinka meškoms ir vilkams baidyti, bet ne mano kariams priveikti. Jei paklusit man, gausit geresnius ginklus. Jūsų sodybos bus laisvos. Kitas gentis pavergsiu už nepaklusnumą ir jie bus mano vergai. Jums nėra kito kelio, kaip būti mano draugais arba mano vergais.

- Aš turiu pasitarti su genties vyrais, - pasakė vyriausias sargūnas.

Jis išėjo, sušaukė visus vyrus ir pasakė, kas jų laukia.

Jaunesnieji norėjo geriau mirti, negu būti palenkiami. Senesnieji tylėjo. Vienas jų pasakė:

- Atsisipirti bus sunku, jei pats karalius su juo.

Išsiskirstė visi į savo sodybas, sutarę vėl susitikti, pasitarė su broliais, pasakė žmonoms.

- Kas bus su vaikais, jei jūs visi žūsit! - dejavo šios.

Ir vėl visi susirinko, tarėsi ir balsavo. Jaunieji tylėjo, senesnieji liepė vyriausiam sargūnui eiti pas poną ir sutikti su jo valia.

Ponas apsidžiaugė. Vyriausiajam sargūnui dovanojo puošnų kardą, midumi pavaišino, o jo vyrams liepė padalinti po keletą auksinių. Išleisdamas ponas pasakė:

- Pakvieskit man šviesūnų atstovus.

Šie atėjo nuo paties aukuro. Jų rankos kvėpėjo smilkalų dūmais ir veidai buvo įkaitę nuo šventosios ugnies. Jų drabužiai buvo balti kaip ir jų rankos.

- Šviesos sūnūs! - prabilo ponas. - Aš moku būti geras visiems, kurie man paklūsta. Štai sargūnams daviau aukso ir jų vyriausiąjį apdovanojau puošniu kardu ir midumi pavaišinau. Aš jūsų ugnies neišniekinsiu, leisiu pasiimti su savim į kitą kalvą. Šviesiakalnis ir ežeras yra mano - jums tenka geruoju su šituo sutikti.

- Sutikti ne mūsų valioj. Ugnis negali būti palmta iš vietos. Nelaimė tam, kas drįs išniekinti židinį. Mirtis ateitų Šviesiakalniui ir jo šviesiom akim - ežerui. Geriau mirsim mes, bet nesutiksim savo rankomis užspausti dangaus akių žydrumos.

Tai pasakė, šviesūnai išėjo.

Žinia pasiekė džiugūnus ir dejūnus. Jie laužė rankas ir nežinojo, ką daryti.

Ilgai nereikėjo laukti: ponas pasiuntė tarnus pakviesti ir jų vyresniuosius.

Ponas nesileido į kalbas. Tepasakė:

- Praneškite savo gentims, kad nuo šiol jūs esate mano tarnai.

Dejūnai pravirko graudžiom raudom, - tikėjosi

ašarom atsipirkti.

- Nutilkite! - sušuko ponas. - Jei nepaklusit, liepsiu jūsų sodybas išgriauti ir jus pačius toli iš čia išvežti.

Dejūnai neatlaikė grėsmės - nutilo, nusilenkė ir pasidarė vergais.

Džiugūnai laikėsi drąsiai.

- Jei jau tarnauti, tai pačiam karaliui! - pasakė ir apsigręžę išėjo.

Tuo metu iš toli važiuo vežimas. Kilo nuo gauburio ant gauburio ir leidosi iš slėnio į slėnį. Netoli Šviesiakalnio jis sustojo, išlaipino du žmones, tamsiais gaubtuvais apsisupusius galvas.

- Gražesnės vietos kaip ši būti negali, - kalbėjo vienas. - Vietoj aukuro pastatysim altorių ir šventovės bokštai atsispindės ežere, ir varpų garsas sklisis vandens paviršiumi, šaukdamas žmones maldai.

Jie dar pavažiavo, sustojo ties šviesūnų sodybomis ir užsuko pas juos.

- Filii lucis! Jūsų kalne mes norim pastatyti šventovę.

- Šito niekad nebus! - kalbėjo šviesūnai. - Savo šventos ugnies mes neapleisim.

- Ir nereikės jos apleisti, - įtikinėjo keleiviai. - Viskas paliks kaip buvę. Tik kad lietūs ir audros neplaktų ugnies, reikia pastatyti pastogę. Ir degs amžinoji lempelė ties altoriumi, o jūs kasdien ateisit, prižiūrėsit ją ir toliau melsitės.

- Pastogę nori statyti ponas, - pasakė vyriausias šviesūnas, tik ką atėjęs iš Šviesiakalnio. - Jis mūsų židinį žada perkelti kitur. Ir mus pačius padaryti vergais.

- Šito nebus! - išklaušė vyriausiojo šviesūno kalbos, pasakė keleiviai. - Ponas neturės ant jūsų valdžios.

Jie nuvyko į Šviesiakalnį ir akis į akį susitiko su ponu.

- Šventosios ugnies vietos priklauso mums, - kalbėjo. - Štai mes atvykom su mūsų vyskupo pritarimu.

- Kaip tik jūsų laukiau, - rūščiai prabilo ponas. - Mano kariai suras miške landynę dideliems jūsų apetitams atvėsinti... Aš koją jau įkėliau, ir niekas kitas tenedrįsta čia įsikurti.

- Jėga ne visuomet turi teisybę, - pasakė kunigai. - Jei reikia jos ieškoti, mes atrasim.

- Jūsų teisybę aš žinau! - atkirto ponas.

Ir jie išsiskyrė.

Kunigai pranešė vyskupui, kad ponas sargūnus įbaugino, dejūnus pavergė, džiugūnai pasipriešinę ir pasisakė geriau tarnausią karaliui, o šviesūnai priėmę kunigų bičiulystę. Ponas rašė karaliui, kad visos gentys noriai sutikusios perleisti jam kalną ir ežerą, tik kunigai, vėliau atsiradę, kliudą jam įsikurti.

Raštai ilgai keliavo ir byla tęsėsi dar ilgiau. Ponas, nieko nelaukdamas, statėsi rūmus Šviesiakalnyje, o kunigai kūrė laikiną pastogę šviesūnų žemėje, netoli dabartinio Dvaro Ravo.

Karaliaus sprendimas atėjo, ir jis buvo toks: sargūnai kaip kariai lieka laisvi; džiugūnai, kurie šaukėsi karaliaus, pereina jo ūkių žinion; luciūnai (raštas taip vadino šviesūnus - turbūt dėl to, kad kunigai savo susirašinėjime krikščijo juos Filii Lucis) priklauso kunigams, o dejūnai su Šviesiakalniu, ežeru ir giria

atiduodami ponui.

Ponas trynė rankas iš džiaugsmo. Sukvietė tarnus ir jiems įsakė:

- Išgriaukite kalno židinį, užgesinkit ugnį, nė vienam šviesūnui daugiau neleiskite čia lankytis.

Taip užgeso šviesioji genčių padangė. Smilkalų dūmai ir liepsnos nebekilo į dangų. Dainos ir raudos nutilo. Pasidarė nyku ir tylu sodybose, kurios supo ežerą.

Ėjo metų puskapis, kapa ir antra. Kunigai nebesiryzo statyti savo šventovės, įžiebtį amžinosios lempelės, sutelkti gentis prie naujo židinio. Pagaliau ir jie išsikėlė toliau - į Aluntą, palikę čia savo laikinas trobas ir žemę, kurią globojo ir dirbo luciūnai. Tik kartą per metus atvažiuodavo, pasikalbėdavo su genties atstovais, pasiklausydavo jų skundų, pasiimdavo derlių ir vėl išvažiuodavo.

Gentys bičiuliavosi su ponu, medžiojo su jo tarnais, klausėsi svetimų jo dainų ir kalbos. Lyg nenorėdami atsilikti nuo dvaro, jie statėsi didesnes trobas, rėdėsi gražesniais drabužiais, nešiojosi naujesnius ginklus - iš mados, nebe iš reikalo. Į kitas gentis jie žiūrėjo iš aukšto, vengė su jomis susitikti, o ir susitikę nesileido į kalbas.

Džiugūnai ir luciūnai nesijautė žemesni. Niekas jų neišdavė, niekam nenusilenkė, nepataikavo galingesniajam, neieškojo jo malonės. Kodėl juos kiti turėtų laikyti žemesniais? Į sargūnus žiūrėjo su pasigailėjimu ir taip pat nenorėjo su jais susitikti.

Dejūnai kirto pono mišką, dirbo jo žemę, žvejojo ežere ir visą uždirbtą gerą atiduodavo ponui. Susitikę džiugūnus ir luciūnus, jie vis dejavo, vis skundėsi savo sunkia dalia. Ilgainiui įkyrėjo tos dejonės, ir džiugūnai su luciūnais ėmė jų vengti.

Kirvio paliesta giria vis labiau ir labiau retėjo. Šaltiniai, kurie seniau paunksmėje gyvai ruseno ir mažais takais liejo savo skaidrų vandenį į daubą, pamažu ėmė gesti.

Ir balos, kurios tankynėse telkšojo ir snigui tirpstant prisipildydavo sklindinos, nūn pradėjo džiūti ir trokšti. Karštomis vasaros dienomis pradėjo jausti troškulį ežeras. Gynėsi jis nuo saulės, dangstė savo pakraščius žolėmis, meldais, plačiais lapais, prižiūtais ilgų stiebų pynėmis prie dugno. Šios apsaugos pradžioj jam užteko. Paskui, kai ponas vis plačiau kirto girią, o saulė nemažino kaitros ir mėnulis savo naščiais kasnakt sėmė jo vandenį, ežeras siūdinosi tvirtesnį apdarą, panašų į liūno luobą. Taip ėjo metai, o ežeras kaip gėstanti akis merkėsi vis daugiau ir daugiau.

Ir vėl ėjo metų puskapis, kapa ir antra. Iš užu jūrių marių atkeliavo žuvėdai, nusiautė genčių sodybas ir laukus, atėmė gyvulius, išsėmė javų aruodus. Paskui atėjo žmonės iš rytų, dar kartą ir dar kartą sutrypė derlių. Ir ėmė stigti duonos; ir reikėjo ją valgyti su pelais, su trintais stogų šiaudais. Bado šmėkla buvo baisi ir negirdėta. Žmonės ieškojo žemėje šaknelių, lupo medžių žieves ir valgė... Ne, ne! Tai dar nebuvo baisiausia. Atėjo MARAS ir viską sunaikino. Kas gyvas apleido sodybas ir iškeliavo toli, toli nuo savo namų...

- Šitą jau žinau. Nepasakok man, tėve! - pasakė lyg iš sapno pabudęs keleivis ir pats išsigando šių žodžių.

Tėvo nebuvo čia, ir jis valandėlei užmiršo, kad šią liūdną istoriją pats vienas sau kartojo. Taip, jis buvo vienas, visiškai vienas šioj sodyboj, galbūt visame kaime.

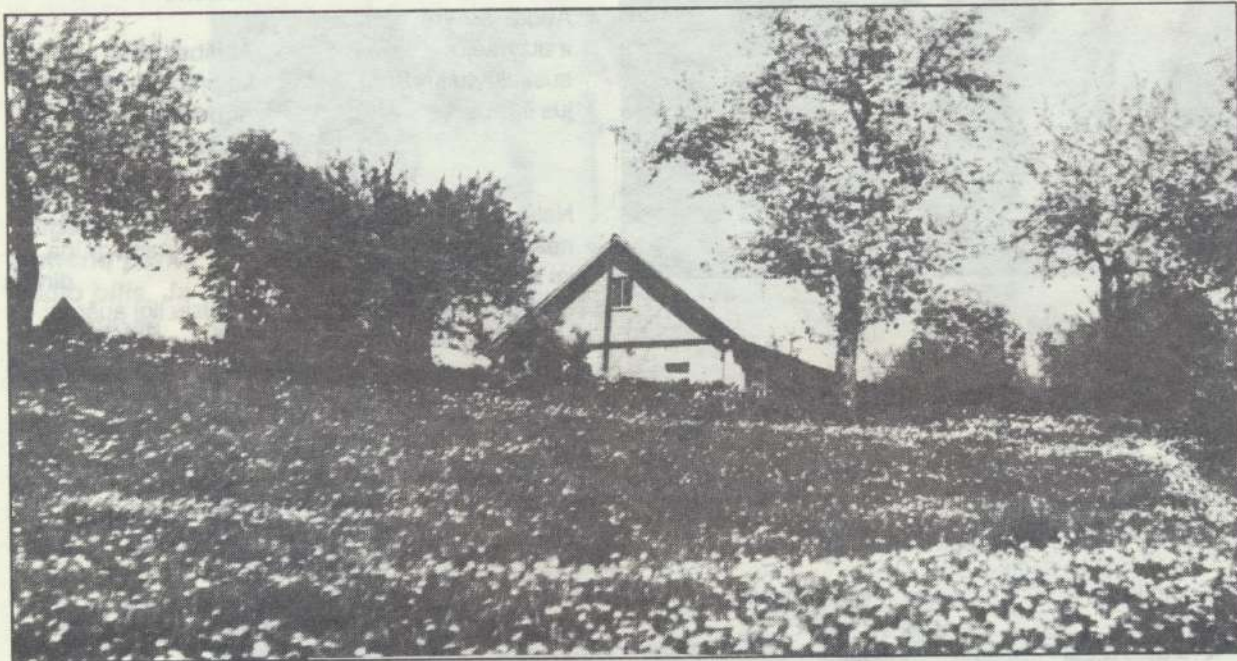
Pakilo nuo žolės, išbėgo į gatvę, iškėlė rankas ir visu balsu sušuko:

- Atsiliepkit, kas dar gyvas! A-ū, a-ū! Atsiliepkit!

Ir kai niekas neatsiliepė, jis išėjo į daržus, surinko išgriuvusių tvorų lentas, sukrovė laužą ir uždegė.

- Nors vienas gyvas žmogus dar turi būti likęs Sargūnuos, Džiuguos ar Dejūnuos. Temato ugnį! Težino, kad aš čia pradėdau gyvenimą iš naujo.

Jis paėmė iš laužo žarijų saują, atnešė į gyventą tėvų trobą ir sudėjo jas į židinį.

Jono Junevičiaus nuotrauka

KUNIGO STASIO YLOS POEZIJA

IŠBAIGTI, KĄ PRADĖJĘS

Skubi veržies
pro akmenis,
gręži akis
į pradmenis.

Sustoji ties
užuoteka,
žvalga atgal
į ištaką.

Veji kaip lino
pluoštą,
veri į raštų
juostą.

Skubi plakies
lyg vėjas
išbaigti
ką pradėjęs.

GRAŽINS TAVE PAEŽERĖN

Užteks tau akmenėlių
paežeriuos -
svaidyk į tolį,
į naujus krantus,
ar bars tave,
ar džiūgaus broliai,
neimk širdin,
jaunyste!

Ir kris širdin
granito nuotrupos,
ir aitrins lūpas
prakaitas,
vilios dangaus
mėlynė,
šauks akis nuo
rankų -
neatšauks.

Ateis į tavo būvį
dienos kitos -
granitą ritinsi,
statysi bokštą,
grįsi grindinį,
kur nieks nevaikšto,
tik medžiai šlama,
šakos ošia.

Kai saulė kils iš ryto,
gražins tave
paežerėn,
kai leis vakarop,
tu atsisveikinsi
granitą.

SALoj

Debesys ir uolos
supa salą.
Sodai ir vynuogynai
slepia langus.
Klausykites, atėję,
bangų ir žuvėdrų,
tik nežvelkit į akis,

nebandykite atspėti -
džiaugiuos ar
verkiu.
Tik neklauskit,
ar ši sala
buvo man
prieglobstis.

DRAUGAMS

Sugrįžot
iš taigos,
o aš negrįžtu.

Rankas sudėjom
vilties žvakėn,
prigludom arčiau
žemės, -
nutilom.

Audra išskyrė
ir atžymėjo
suskaldytu kryžium
jus ir mus.

Ar išbaigsim
ką pradėjom?
Ar besusitiksime?
Kada, kelintoj stacijoje?

LAIKAS

Nelaukiu vakaro - ateis,
nešaukiu ryto - išbus;
jei laukčiau, šaukčiau,
diena ar būtų kitokia?
Mirties nelaukiu - ateis;
jei laukčiau, kviesčiau,

ar būtų kita viltis?
Skubu įminti grūdą
dirvon
ir delsiu ligi aušros;
skubu ar delsiu
laikas neklausia kodėl.

KITO NETURIU

Nesu patenkintas
tavim, žodi,
o gal savim -
trūksta spalvos,
skambesio,
drašos,
ugnies -
išplaktas lūpose,
suspaustas eilutėse,

kitaip prabilt
norėjęs,
kitaip supastas...
o tačiau kito,
kaip tu,
taip ištikimo,
taip artimo,
neturiu.

Tai paskutinis kun. Stasio Ylos pamokslas. Jis buvo pasakytas šv. Mišiose už žuvusius nacių ir komunistų kalėjimuose buvusių kalinių suvažiavime 1983 m. kovo 12 Chicagoje.

VIENAS jaunas žmogus kartą klausė:

- Kas mano geriausi draugai?
- Tie, su kuriais kartu kentėjau, - atsakiau.

Kitą sykį paklausiau buvusį koncentracijos lagerio kalinį:

- Kas tavo geriausia mokykla?
- Dachau, - atsakė.
- O tavo? - klausė

manęs.

- Stutthofas!

Yra daug ryšių - giminystė, darbas, kūryba. Bet niekas nesuriša taip stipriai, kaip bendra kančia. Jokia mokykla neišmoko žmogaus žiūrėti į gyvenimą prasmingiau ir vertingiau, kaip buvojimas ilgiau ar trumpiau mirties akivaizdoje. Atkrinta tada daugelis menkavertybių, kurių ieškom normaliam gyvenime.

Mieli kančios draugai, patys brangiausi, ar nekyla jums klausimas, kodėl ir kaip mes išlikom gyvi ir dar gyvenam po tokio fizinio sunaikinimo? Kodėl, kai tiek daug kitų žuvo? Atsakymo nėra, bent aš nerandu pakankamai žmogiško

atsakymo. Tai sieju su Dievo apvaizda, kurios planuose dar turėjom atlikti tam tikrą vaidmenį: Kokį vaidmenį? Ar liudyti nežmonišką tikrovę, kokią susikuria tam tikros politinės sistemos? Ar patvirtinti kančios prasmę ir vertę žmogui bei tautai?

Daugelis vyresniųjų prisimenam Kauno karo muziejaus sodelyje nežinomo kario paminklą, ir tokį įrašą: MES ŽUVOM, KAD JŪS GYVENTUMĖTE. Ar gyventų tauta be aukų ir kančios, ar ji būtų tvirta ir atspari visokiai grėsmei? Kentėjo, kovojo ir žuvo prūsai. Panašiai žuvo jotvingiai. Užtai mes, lietuviai, pasidarėm nepalaužiami ilgose

kovose.

Mes prisikeliame ketvirtą sykį vis stipresni po baisių smūgių. Pirmasis didžiausias - 17 amžiuje, kada per 12 metų Maskva ir švedai sunaikino apie 40 % mūsų tautos. Atrodė mirsim, kaip tauta, o prisikėlėm. Antrasis smūgis po 30 metų karo ir didžiojo maro vėl pareikalavo 35 % mūsų

**“Laikykis, tauta,
tvirtink savo
dvasines jėgas.
Tavo prisikėlimas
artėja.”**

*Iš kantriai ir
ilgai rinktų
akmenų parke
iškilo pilis. Ją
papuošė
A. Košubienės
mozaika
“Mindaugas”.
Kunigas
Stasys Yla prie
šio kūrinio.*

tautos aukų. Tauta vos vegetavo ir po 50 metų prarado savo nepriklausomybę. Dar bandė trim sukilimais nusikratyti vergijos ir atėjo trečias muravjovinis smūgis, kada viskas buvo užgniaužta ir pats Lietuvos vardas visai ištrintas iš istorijos. Bet patekėjo AUŠRA, ir buvo naujos šviesos viltis, ji atvedė į nepriklausomybės atgavimą. Kaip staiga išaugo tautos jėgos - per trumpą palyginti laiką, nors pastarasis karas ir okupacijos išrovė ketvirtadalį tautos sunaikinimui. Atrodė mirsim, o žiūrėk, per trumpą laiką išaugo naujos jėgos - atsparios, herojiškos.

Kankinių kraujas visada buvo naujos gyvybės sėkla. Taip patvirtina ilgametė mūsų tautos patirtis. Viltis nemiršta, nors žmonės mirtų. Beviltiškiausi dveji metai Stutthofe niekad neįveikė mūsų vilties - vilties perkopti sunaikinimą. Persekiojimų, grėsmės ir kančios spaudimas pakelia natūralų potencialą, pakelia moralines jėgas. O jei dar kelia tikėjimas, kad kryžius gyvatą žadėjo, kaip rašė Maironis, kas galėtų tokią tautą palaužti?

- Mes nesam herojai, nelaikykite mūsų tokiais, - kalbėjo prieš penketą mėnesių nuvykusiam iš čia tautiečiui grįžę iš ilgametės tremties Sibiro. - Mes tik atidavėm savo dalį bendroji tautos kovoje. Mes nesam išimtis, kada visa tauta kenčia ir kovoja. Kančia mus išmokė ištverti...

Išmoko mūsų tauta ne tik ištverti, bet atleisti ir užjausti kitus kenčiančius. Tai jau giliažmoniškas ir krikščioniškas bruožas. Žiaurumas ir kerštas yra kažkas gyvuliška. Mūsų tauta iškyla aukščiau. Jos kova šiandien telkiasi ne į kerštą, o į teisę ir teisingumą, teisę tikėti, jaustis žmogum, lygiu su visais.

Man vis kliūva, kai šią kovą vadiname politine ar tautine. Man regis, tai pirmiausia yra žmogiška ir krikščioniška kova. Dėl to kliūva ir politinių kalinių vardas. Ar jie nėra pirmiausia sąžinės kaliniai - budrios gilios žmogiškos sąžinės. Kliūva ir tokios frazės, kaip "tautos pasipriešinimas" arba rezistencija. Prieš ką gi mes rezistuojam - ar tik prieš pavergimą, ar fizinį tautos genocidą? Juk visu frontu stojam prieš melą, klastą, žmogaus ir tautos sutrypimą, žudymus, istorijos klastojimus, sąžinės prievartavimus.

Tauta yra visuma, kaip ir žmogus. Tą visumą mes norim išlaikyti, ugdyti, praturtinti, išskleisti. Kai mes kalbam vienos kategorijos žodžiais - politiniais ar tautiniais, susiauriname mūsų kovos ir kančios visumą bei prasmę. Susiaurinam ir kitų akyse bendražmogiškos kovos reikalą ir duodam ginklą priešams, kad mes gi tik politiniai ar nacionalistiniai išsišokėliai arba svetimos

sistemos "šmeižikai", už tai baustini ir persekiotini.

Nežinau kokių vardu - tikslesniu ir taiklesniu tektų pavadinti dabartinę mūsų tautos kovą, kovą už visumos vertybes, kurios jau yra nebe vien mūsų tautos reikalas - kovą už tikėjimą, moralę, teisėtumą ir garbingumą, kultūrinį ir tautinį savitumą, už savos kalbos ir savo charakterio išlaikymą.

Rašytojas Jurgis Jankus siūlo švęsti tautos kankinių dieną. Turime Toronte "Tautos kankinių" titulo parapiją. Kalbam ir rašom apie tautos martirologiją.

Gal tokios naujo - gilesnio titulo dienos proga kitaip prabiltume savo jaunesniajai kartai, kitokių atliepimų susilauktume ir iš pašaliečių, o svarbiausia patys labiau įsismelktume į mūsų tautos likimo gelmę ir tas sąlygas, kurios prašosi ne ašarų ir dejonių, o prasmingai ištverti ir save paruošti patvaresnei ir našesnei ateičiai.

"Mes žuvom, kad jūs gyventumėt". Man vis kyla ir kyla klausimas, ar mes - toji įkaitų grupė Stutthofe - būtume išlikę, jei pirmieji vienuolika nebūtų atidavę savo gyvybės. Jų staigi mirtis privertė vokiečius kelti mus kitus, jau palaužtus fiziškai, iš darbų laukuose į biurus, o vėliau padaryti garbės kaliniais. Nė vienas nebūtume išlikęs be šios brangios aukos. Prisiminkim žuvusius šiose Mišiose. Visus visuose kovos frontuose žuvusius. Jie yra mūsų tautos gyvybės ir atsparos laidas.

Kodėl, sakysit, šiame pamoksle nė žodžio apie Dievą? O kieno rankose mūsų ir tautos gyvybė ir būtis? Ir toji kova, kuri vyksta dabar Lietuvoje, ar nėra kova Dievo vardu ir už Dievo tvarką, atremtą į tiesą, gerį ir meilę? Ar tai nėra kova prieš perversiją - moralinę perversiją, kuri dengiama valstybiniu ateizmu? Visa toji tautos atspara savo šaknis turi tikėjime. Lygiai kaip kova prieš mūsų tautą yra atremta į bedievybę. Šito nereikia sakyti, užtenka jausti ir matyti.

Prieš 10 dienų antrasis TV kanalas pateikė pasikalbėjimą su Viesenthaliu, kuris tebeieško visame pasaulyje nacinių nusikaltėlių prieš žydų tautą. Jis labai drąsiai ir tiesiai pareiškė, kad žydai ir krikščionys čia skiriasi. Krikščionys, girdi, lengva ranka taria: Ego te absolvo - Aš tave išrišu. O mes ne. Atseit, vykdomė Senojo Testamento principą: dantis už dantį, akis už akį.

Kas tai yra, ar ne žmogaus įstatymas be Dievo? Paties žmogaus teismas savo nuožiūra, savo asmeninio, tautinio ar grupinio keršto vardu. Taip elgėsi naciai rasės pretekstu. Taip ir komunistai - partijos titulu. Kristus atmetė aną

žydų principą, kuris yra tapęs ir nacine, ir komunistine, ir visų gangsterių praktika. Dėl to šis suvažiavimas pasisako prieš Amerikos sukurtą OSI štabą, inspiruotą žydų keršto moralės, ramstomą sovietų ir dirbtinai atakuojantį daugelį nekaltų žmonių iš mūsų ir kitų tautų.

Čia ne vien politinis, bet pirmiausia moralinis reikalas. Jis neskaidrina moralinės atmosferos, tik ją daugiau nuodija. Šitie metodai dvelkia ne giliažmogiška ir ne krikščioniška dvasia, ne teisinga ir garbinga kova prieš tikrąjį blogį, kurio

šaknys apglobusios pusę pasaulio.

Mes esam paskutinė buvusių kalinių generacija. Ar bekalbės kas po mūsų iš gyvo patyrimo čionai, laisvajame pasaulyje? Tegu mūsų žodis nebus šauksmas tyruose.

Daugelis mūsų greit pasitrauksim iš šios arenos. Kito tokio suvažiavimo nebesulauksim. Tai mūsų žodis - spėju, paskutinis, kaip Vinco Krėvės žodis: laikykitės tikėjimo! Laikykis, tauta, ir nedejuok, ir nesiskusk, o tvirtink savo dvasines jėgas. Tavo prisikėlimas artėja. Juo arčiau Golgotos, juo arčiau prisikėlimo šviesos.

Ir kunigas, ir rašto žmogus

Stasio Ylos netekimas yra tuo skaudesnis, nes jis buvo ir kunigas, ir rašto žmogus. Vienas iš tų retųjų, kurie mūsų kūrinyse patęsė Mažvydo, Daukšos, Donelaičio, Valančiaus, Baranausko, Maironio, Vaižganto, Putino, Kuraičio, Totoraičio, Stakausko, kunigo ir rašto žmogaus tradiciją. Netekus mums Ylos, ar kas ir toliau tą tradiciją tokiu ryškumu bepratęs?

Tardamas velioniui sudie visų rašto bičiulių vardu, noriu su juo atsisveikinti eiliuotu, jam skirtu žodžiu.

*Kunige, plunksnos bičiuli,
Ką sakai taip tyliai?
Negirdžiu -
Gal širdy žodžiai guli,
Kaip akmenys, nebyliai.*

*Gal auką kėlusios rankos
Pailso nuo žemės naštos
Ir dabar žvaigždynus renka
Kaip akmenėlius brastos,*

*Kuria perbridai į kitą krantą...
Ką pasiėmei, ką nešei?
Šiandien mums iš rankų krenta
Visa, ką parašei:*

*"Laisvės problema", "Matulaitis",
"Čiurlionis",
"Šiluva", "Vardai ir veidai";
Giesmės, idėjos, žmonės,
Kaip apledėję žiedai,*

*Kūrybos kvapu atpūsti,
Jau žydi amžinai.
Ir jiems nei vėlu, nei anksti
Ir čia, ir tenai...*

*Kunige, plunksnos broli,
Ką sakei, jau girdžiu...
Lenkiam galvas prieš tavo guolį,
Paklotą raštu ir žodžiu.*

Plunksnos bičiulių, lietuvių rašytojų vardu
Chicagoje suruoštame atsisveikinime kovo 25
d.

Kazys BRADŪNAS

Apie poetą tautos akivaizdoje Antano MACEINOS laiškas Bernardui BRAZDŽIONIUI

IV

Vis dėlto senovė nėra vienintelis tautos gundymas jos devynių nelaimių metais. Įtikintas, kad grįžimas praeitin yra neįmanomas, Baranausko giesmininkas atsigręžta į mokslo galią ir ryžtasi būti jo šaukliu tautoje:

*"Viso svieto mokslus lietuviams paduosiu,
Viso svieto raštus-knygas lietuviškai versiu.
Lietuvninkai žmonės bus visi galvočiai" (222).*

Mielas Bernardai, ši pagunda yra nė kiek ne silpnesnė, negu noras pakelti "senovę iš amžino miego". Jeigu praeities pabudinimas vilioja žmogų didžiuliais jo tėvų žygiais, tai mokslo kūrimas žadina žmoguje pasitikėjimą savimi pačiu. Jis žadina kūrybines galias, kurios keičia mūsų žemės veldą ir žada geresnę ateitį. Baranausko giesmininkas regi, kad mokslas padarys tautą sočią ir laimingą:

*"Mokės žemę dirbti, kaip už marių dirba:
Mažiau arę, mažiau sėję, turės daugiau duonos.
Patys sočiai valgys, vaikus auklės laisvė
Ir, pardavę, kas atlieka, pripils aukso skrynias" (222)*

Dar daugiau, šiose svajonėse prabyla ir Dostojevskio "žmogdievio" motyvas. Ivano Karamazovo halucinacijų velnias, dėstydamas jam "Geologinio perversmo" teoriją, pastebi, kad, Dievo idėjai iš pasaulio išnykus, žmonės "mylės savo brolių, nelaukdami už tai atlyginimo. Jie žinos, kad meilė trunka tik gyvenimo akimirką, tačiau jos trumpumo sąmonė tik sustiprins jos ugnį" (Broliai Karamazovai). Tas pat girdėti ir Baranausko giesmininko naujajame pasiryžime:

*"Visi pilni laimės tarp savęs mylėsis,
Pilni laisvės patogumo viežlyvai žmonės.
Ir augs giesmininkai karštos meilės pilni" (222)*
Šalia kūninės gerovės mokslas sukurs meilės

pilną bendruomeninį tautos gyvenimą. Tuo būdu mūsų tauta pasidarys garsi: "Eis mūsų skardas per visą pasaulį", iš visų kraštų suvažiuos žmonės "mūsų laisvės, ramios mūsų žemės pažiūrėti" (222). Mūsų gyvenimas bus įamžintas kultūrinuose laimėjimuose, "ir gyvensi tu, Močiule, per devynis amžius" (222). Perspektyvos žavingos! Nenuostabu, kad mokslo vilionių buvo patrauktas ir Malronis, savo "Jaunimo giesmėje" smerkęs Tėvynės palikimą, žadinęs žemės ir jos dainų meilę, kvietęs į kalavijo žygius ir visą šį karščiu alsuojantį eilėrašį užbaigęs žmogiškosios kūrybos apoteoze:

*"Į darbą, broliai, vyrs į vyrą,
Šarvuoti mokslu atkakliu!
Paimsme arklą, knygą, lyrą
Ir eisime Lietuvos keliu".¹⁰*

Vadinasi, darbas, mokslas ir menas yra Lietuvos kelias, vedas į jaunos Tėvynės atgimimą. Skelbti šį kelią, jį rodyti ir juo vesti esąs poeto pašaukimas tautoje.

Ką tad atsako Baranausko Lietuva į šitokį tautos kelio supratimą?

Mokslo kelią, kaip ir senovės, Lietuva atmeta:

*"Ne taip, sūnel, kalbi, kaip kalbėt išpuola,
Ne tą kelią išsirenki, katras laimėn veda"* (222)

Kodėl? Kodėl pasitikėjimas mokslo galybe nėra tautos kelias į jo gyvenimo laimę? Baranauskas nurodo keletą priežasčių.

Visų pirma mokslas negali būti tautos kelias todėl, kad jis nekeičia žmogaus: "Visi svieto mokslai pageidų negesa" (223). Tai yra paprastutis posakis, tačiau sulmąs savin visą mokslo tragiką. Mokslas keičia gamtą, jis palenkia pasaulį, jis padaro jį žemės valdovu, tačiau patį mokslo kūrėją jis palieka tokį, koks jis buvo ir anksčiau. Mūsojoje prigimtyje glūdis suskilimas, kurį šv. Povilas vadina "nuodėmės įstatymu" (plg. Rom. 7, 23), mokslo priemonėmis nėra ir negali būti pašalintas. Tai yra ne tik krikščionybės teigimas, bet sykiu ir giliausias kiekvieno žmogaus patyrimas. Kai Rousseau į Dijon akademijos klausimą, ar mokslai ir menai patobulino žmogaus dorovę, atsakė nelgiamai, tuo jis tik išreiškė seną visų amžių pergyvenimą. O kol žmogus nėra perkeistas, tol ir mokslo "visa šviesa pilna dūmų" (223), tol ir jo "kaitra sopulinga" ta prasme, kad ji tik dar ryškiau parodo mokslo priemonių negalią įsibrauti į mūsų žmogiškąsias gelmes ir jas išvalyti. Statyti tad tautos gyvenimą ant mokslo reiškia grįsti jį esmėje paviršutinišku dalyku, papuošiančiu tautą iš viršaus, bet nesugebančiu jos perkeisti viduje.

Iš kitos pusės, mokslo tragika glūdi jo negalioje nuraminti žmogaus dvasią. Putino posakis, kad moters mellė tinka poeto troškuliui "sukeiti, bet nenuraminti" (Tarp dviejų aušrų), gali būti visiškai pritaikomas ir mokslui. Pasaulis kaip mokslo objektas yra praktiškai neišsemiamas:

"Viso tikro mokslo tu neišmanysi,

Anei giesmė, anei žodžiais neišpasakysi.

Kas platumą žemės, ar marių gilybes,

Ar kas kada išmieravo padangių aukštybes...

Visų mokslų nėra galo, ba išmintis - Dievo" (233-34).

Tuo Baranauskas nori pasakyti, kad tikrai Kūrėjas gali įžvelgti būtų ligi jos gelmių, bet ne žmogus. Žmogui yra lemta pažinti tikrai dalimis ir tikrai dalis. Todėl mokslas jo dvasios niekad nepasotina ir nenuramina. Statyti tad tautos gyvenimą ant mokslo reikštų kelti troškulį ir sykiu jo nepatenkinti, vadinasi, padaryti tautą neramią, nenurodant jai šio nerimo priežasčių ir priemonių jam pergalėti. Ivano Karamazovo svajonė, kad "žmogdievis", be saiko "savo valia ir savo mokslu apvaldęs gamtą", pajus "tokį smagumą, kad šis atstos jam visas dangiškųjų linksmųjų viltis" (Brollai Karamazoval), yra didžiulė iliuzija, apgaudinėjant žmogų nuo pat rojus laikų. Pasitikėti ja poetui ir padaryti ją savos giesmės turiniu reikštų apsigauti ne tik pačiam, bet ir apgauti

tautą.

Iš mokslo kyla turtas tautai laimės taip pat neteikia. Baranausko Lietuva teisingai pastebi, kad:

"Buvo sviete daugel turtingiausių žemių,

Turtais tapo, turtais gaišo, dabar kaip nebūta" (234).

Turtai tautai yra dar menkesnė jos išsilaikymo garantija, kaip tiesioginis mokslo kūrimas. Jeigu mokslas dar lenkia tautos žvilgį į objektyvinę būtl, tai turtai iš esmės yra skirti subjektyviniams reikalams patenkinti. Todėl jie ugdo buržuazinius polinkius, savimeilę, pavydą; žodžiu, "didi turtai ištvirkina ir padaro valdą" (234). Tauta, kuri vaikosi turtų ir jais grindžia savo istoriją, yra pasmerkta žlugti todėl, kad ji paneigia dvasines vertybes. Kai pirkliai tampa, kaip Apreiškimas sako, "žemės kunigaikščiais" (Apr. 18, 23), vadinasi, kal jie apsprendžia tautos gyvenimą ir jį valdo, tuomet šios tautos galas yra artl, nes pirkliai pardavinėja ne tik vyną ir aliejų, arklius ir vežimus, skaistvarį, geležį ir marmurą, bet ir "žmonių sielas" (Apr. 18, 13). Jie pardavinėja principus ir vertybes, šventenybes ir aukas. Pirkliai nieko nėra šventa. Kai pirkliai virsta tautos vadais, tauta netenka skonio šventenybėms. Jos likimas yra likimas ano pasaulinio miesto, su kuriuo prekiaavo visi žemės karaliai, kuris tačiau buvo "viena valanda sunaikintas" (Apr. 18, 19), nes jame "buvo rasta kraujo pranašų ir šventųjų" (18, 24). Štai kodėl Baranausko Lietuva įspėja savo giesmininką nesivaikyti turto ir nebūti jo šaukliu.

Klaidinga tačiau būtų manyti, kad Baranauskas mokslą neigia iš esmės. Anaiptol! Kaip jis neneigia senovės vaidmens tautos gyvenime, taip neneigia nė mokslo. Jo Lietuva sako, kad

"Tėveliai per amžius nelaimės kentėjo,

Ką daėjo, ko patyrė, vaikeliams paliko,

Ir sužeidė mokslas, lygiai girios medis" (223).

Kitaip sakant, mokslas yra tautos patyrimo perdavimas iš kartos į kartą. Jis ateina iš senovės glūdumos ir eina į ateitį. Jame yra objektyvuoti mūsų tėvų laimėjimai. Tačiau ne jis yra tautos gyvenimo tikslas. Kaip senovė teka neregimal tautos dvasioje, taip ir mokslas pasilieka jos būtyje kaip galvinanti bei statanti jėga, tačiau ne kaip pagrindas. Senovės apoteozė suardo tautos istoriją. Mokslo apoteozė pakerta tautos dvasios gilumą, pastūmėdama ją į pasaulio apraiškų pirmenybę prieš būties gelmes, mokslui neprieinamas ir neištiriamas. Nė vienas tad kelias tautai yra neteiktinas. Abu jie yra tautai būtini, ir tauta jais žygiuoja. Bet jie nėra esminis tautos gyvenimo būdas. Tauta būna ne senoviškai ir ne moksliskai. Jos egzistencija yra daugiau, negu tik praeitis, ir daugiau, negu tik mokslo laimėjimai.

Tu paklausi, mielas Bernardai, koku tad keliu Baranauskas nori vesti mūsų tautą ir kokio kelio

šaukliu jis nori matyti poetą? Į šį mums visiems taip rūpimą klausimą atsako jis pats savo Lietuvos žodžiais:

*"Tu netrokšk, vaikel, žemėj daugiau nieko,
Tiktai dvasios, tiktai meilės, gyvenimo gero.
Keliantis ir gulant, vakarą ir rytą,
Dirbant, valgant, pasiilsint tu tik meilės ieškok"*

(224).

Net ir maldoje reikia visa pamiršti, o prašyti "meilės, tiktai meilės" (225). Vadinas, meilė yra tautos keltas, ir poetas yra meilės šauklys tautoje. Jo giesmė turinti kreipti žmonių akis ne atgal į praeitį, ne žadinti juose mokslo alkį ar turtų godumą, bet diegti meilę kaip visuotinę būseną, kaip žmogiškosios egzistencijos pagrindą, kaip tautos vienybės ir tuo pačiu jos išsilaikymo laidą. Tikta būdamas meilės giesmininkas, poetas pažadina žmonių širdis ir tuo būdu laimi pasisekimo savo giesmel:

*"Tada tavo žodžiai bus karšti kaip ugnis,
Tavo giesmės lips į širdį, kaip liepsna į malkas"*

(225).

Meilė yra vienintelis žmogiškųjų asmenų tiesioginio susitikimo ir susigyvenimo būdas. Ji yra egzistencijų susilietimas. Meilėje žmogus išeina iš savęs, kad būtų kitame. Buvimas drauge, kuriam žmogus esmingai yra apspręstas, vyksta tiktai meilėje. Tautinė bendruomenė gali išsilaikyti tiktai meilės pagrindu, o poetas gali šioje bendruomenėje turėti pranašo ir vadovo vaidmens taip pat tiktai meilės giesme. Nenuostabu todėl, kad savo "Giesmininko pasikalbėjimą su Lietuva" Baranauskas baigia meilės apoteoze ir joje regi vienintelį dalyką, kurį poetas visa savo galia turi skelbti tautai.

Be abejo, meilė pati savimi nepanaikina tautos nelaimių ir jos kančių. Tačiau ji pažadina tautoje jėgą kęsti. O tai yra pats svarbiausias dalykas. Žemiškoji žmogaus egzistencija yra grėsminga ne tuo, kad nuolatos yra ištinkama kančios, bet tuo, kad dažnai ji pritrūksta jėgos šią kančią prisilimti ir ją iškęsti. Kančia, kaip ir viskas šioje žemėje, yra dviašmenis kalavijas. Iš vienos pusės ji žmogų valo ir skaidina, nužengdindama į jo būtį Dievą; iš kitos tačiau ji jį ardo ligi visiško nužmoginimo. Šalla pašvenčiamosios pusės kančioje slypi ir demoniškoji arba, kaip N. Berdiajevas vadina, pragariškoji pusė.¹¹ Tačiau ši pragariškoji kančios pusė, sunaikinanti žmogaus būtį, atsiskleidžia tik tada, kai žmogus neturi jėgos kęsti, kai jis kančios esti ištinkamas prievarta, kai jis ją neša šaukdamas ir vaizduojamas. Čia tad ir pasirodo meilės reikšmė. Meilė teikia žmogui jėgos kęsti ir tuo būdu apsaugo jį nuo pragariškojo kančios naikinimo. Turėdamas

meilės,

*"Tada vargus vargsi, bėdas bėdavosi,
Kančias, skausmus ir nelaimes iškentėsi linksmas.
Visi prispaudimai bus prieš tau kaip dulkė,
Kraują, dūšią Dievui duosi su dideliu džiaugsmu"*

(225).

Jeigu tad tauta turi meilės, jeigu meilė yra virtusi tautos būseną, tuomet jokios devynios nelaimės jai nėra pavojingos. Meilė padaro ją atsparią kančios ardymajai jėgai, tauta iškenčia ją ištikusius negandus ir prisikelia išskaistinta bei sustiprinta tolimesniai gyvenimui. Poeto uždavinys čia pasirodo esąs pagrindinis ir tiesiog net lemtingas. Skelbdamas meilę, jis iškelia tautoje galią kęsti ir tuo būdu jai pagrindą išsilaikyti. Šia prasme poetas yra iš tikro tautos pranašas, nes jo rankose glūdi tautos ateitis.

Vis dėlto ir meilės kelyje poetas gali paklysti. Jis gali ieškoti meilės netikruose šaltiniuose. Jis gali skelbti netikrą meilę ir tuo būdu tautą suklaidinti. Todėl Baranausko Lietuva ir įspėja savo giesmininką, kad nepalikytų savo širdies ten, kur ji meilės neras:

"Tu negausi meilės nei moksle, nei sviete" (225).

Mokslo kelias yra proto kelias. Jis, kaip matėme, tautos egzistencijos nepatikrina, žmogaus širdies nepasiekia, jo prigimties nekeičia. Tirti būtų mokslo priemonėmis dar anaipol nereiškia rasti meilės, ja pačiam išiebt ir kitus ją įiebt. Tas pat yra ir su pasauliu. "Svieto" žodžiu Baranauskas čia supranta visą profaninę žemiškojo mūsų buvimo pusę, tąją kasdienybę, kurioje prapuola mūsų Aš, pranykdamas daiktuose, kurie meilės nežino. Meilė kaip ekstatinė mūsų būseną kasdienybėje iš esmės negyvena. "Svietas" meilę žudo, nes jis veda daikto, ne asmens, būseną. Todėl jame meilės rasti negalima. Poetas, kuris nusileistų į "svietą", vadinas, kuris prapultų kasdienybėje, save susidaiktindamas, tuo pačiu paklystų savo pašaukimo kelyje ir paneigtų save kaip meilės šauklį. Tokio susidaiktinusio poeto vaidmuo tautoje būtų panašus į pranašo vaidmenį, pasistačius pinigų keitimo stalą Viešpaties šventykloje.

Kas tad yra meilės šaltinis? Baranausko Lietuva atsako: "Tik bažnyčioje iš altoriaus ir dvasiškam darbe" (225) slypi meilės versmė. Tai yra krikščioniški žodžiai, dabarties žmogui per daug paprasti, kad jis suvoktų jų prasmę. Išvertus juos į sudėtingesnę kalbą, būtų galima pasakyti: meilės šaltinis yra Nukryžiuotasis ir istorijoje amžinai su mumis gyvenęs Dievas. Būdamas meilė savo esmėje, Jis yra meilės Kūrėjas ir jos Skleidėjas. Meilė atprašė Jį iš žmogiškąją prigimtį, meilė nuvedė Jį į Kalvariją, meilė apgyvendino Jį mūsų bažnyčių altoriuose. Kristus niekad nėra vedęs daikto būseną, vadinas, niekad nėra prapuolęs kasdie-

¹¹ Plg. De la Destination de l'Homme, Paris 1935.

nybėje. Jis yra aukščiausias asmeniškumas, vienintelis Asmuo, kuriame egzistencija yra pakilusi ligi ekstazės ir todėl virtusi gryna meile. Artintis prie Jo reiškia artintis prie meilės. Įsižiebtį Juo reiškia įsižiebtį meile. Melstis Jam reiškia melstis meilei. Todėl Baranauskas ir paragina savo giesmininką:

*"Dabar abu klaupkim prie Dievulio kojų,
Visa širdžia šventos meilės nuo Dievo prašykim.
Tegul šventas kraujas iš Jo šono švento
Meilės ugnies kibirkštėlėm mūsų širdin krinta"*

(225).

Tai yra esminė poeto malda. Sukniubti prie Nukryžiuotojo kojų ir įžvelgti į Jo meilės paslaptį, pamerinti savo sielą visuotinėje Jo Dvasioje, savo giesmę perpinti paskutiniaisiais Jo atodūsiais - štai poeto uždaviniai meilės akivaizdoje. Pasirodžius pasaulyje Kristui ir mirus Jam už žmoniją, joks poetas negali praeiti pro šią meilės dramą, su ja nesusidūręs ir į ją vienaip ar kitaip nereagavęs. Olimpiniis nusigręžimas nuo Kalvarijos yra kartu nusigręžimas ir nuo pagrindinės poetiškojo įkvėpimo versmės. Šv. Dvasia, "jau kryžiuje duota" (pop. Pijus XII), pokristinėje istorijoje yra viso ko įkvėpėja. Ji įkvepia pranašus, kunigus ir poetus. Ji vienintelė slepia laikų paslaptį, apreiksdama ją tam, kas ją priima į save. Poetas, kuris praeitį pro išganytojo slunčiamą Dvasią, tuo pačiu įsiveltų į antikinę istorijos pergyvenimą; istorijos, kuri rieda ratu be jokios prasmės ir be jokio tikslo. Tokiu atveju jis nemokėtų nieko tautai pasakyti, išskyrus tuščią paraginimą atgal. Štai kodėl Baranausko Lietuva, būdama krikščioniška, suvokia, iš kur poetas gali semtis vadovaujančių giesmių, todėl paklupdo į prieš Nukryžiuotąjį ir liepia melstis, "kad mus Šventa Dvasia dabar aplankytų" (225). O kai poetas bus jos pilnas, jis pradės savaime kalbėti, kaip ir anie pirmieji krikščionys Jeruzalės Sekminų dieną, kada "kiekvienas girdėjo juos kalbančius sava kalba" (ApD 2, 6). Šv. Dvasia prabildo poetą jo tautos lūpomis:

*"O kaip keliu šituo aplankys tau Dievas,
Tu žinosi, ką sakyti prieš Lietuvos vaikus"* (225).

Šiuo dvieliu Baranauskas užbaigia savo pasikalbėjimą, nurodydamas, kad tikrasis poetinės išminties šaltinis yra dieviškoji išmintis - Sophia, apsireiškianti kaip visuotinės Meilės galia. Poeto pareiga yra pasinerti šioje išmintyje, būti jos pilnam, o tada jis žinos, ką turi skelbti savo tautai, kur ją vesti ir kuo ją stiprinti bei guosti. Pradėjęs apgau-

lingų kelių kritika, Baranauskas baigia savo poemą tikrojo kelio nurodymu; kelio, kuris yra meilė, trykštanti iš įsikūnijusiojo ir Nukryžiuotojo Dievo ir apsireiškianti Šventosios Dvasios apsigyvenimu žmogaus egzistencijoje. Būdama krikščioniška, lietuvių tauta negali pasilikti tikrai prigimtines plotmėje kaip etninis vienetas. Ji negali pasitenkinti tikrai mokslo darbais kaip kultūrinė bendruomenė. Ne, ji turi kopti ligi atgamtinių sferų, jose rasti galutinį pagrindą, įvykdyti krikšto pažadus ir tuo būdu įsijungti į atpirtąją žmoniją kaip pilnavertė jos narė.

Kas tad yra poetas tautos akivaizdoje, mielasis Bernardai? Tai yra šio pilnutinio tautos kelio saugotojas. Dar daugiau, tai vedėjas šiuo keliu. Poeto giesmės įtaka tautai nesibaigia psichologinio įspūdžio pažadinimu. Ji sminga ligi pat tautos gelmių ir jas vienaip ar kitaip formuoja. Poetas yra tautos žiedėjas. Todėl kai Pats siunti savo dainą "gimtąjį Nemuno kalman", iš tikro siunti žodį, kuris tampa kūnu ir apsigyvena tarp mūsų, nes poeto žodis ypatingu būdu yra amžinojo Logos prasmuo. Baranauskas giliai suprato poetinio žodžio reikšmę tautai, todėl savo pasikalbėjime ir norėjo nukreipti tautos giesmininkus tikrojo jų pašaukimo keliu. Šis pasikalbėjimas, kaip pradžioje sakiau, yra labai paprastas, todėl daugeliui nevertingas. Iš tikro tačiau jis slepia gilią mintį, būtent: poetas veda tautą tuo, kad jis yra vedamas Šv. Dvasios. Vesti ir būti vedamam yra poeto likimas: vesti žmones ir būti vedamam Dievo. Man atrodo, mielasis Bičiuli, kad mūsų dienų poetai yra pamiršę kaip tik šią antrąją savo likimo pusę. Jie mėgina vesti, tačiau jie nežino, kad jie turi būti vedami. Baranausko pasikalbėjimas ir yra priminimas šios pamirštosios pusės. Jis yra priminimas, kad kiekvienas vadovas turi būti regintysis. Šiuo atžvilgiu Baranausko poema, nors ir paprastutė savo išraiškoje, darosi aktuali ne tik mūsų tautai, nešančiai devynias nelaimes, bet ir mūsų poetams, ieškantiems savo uždavinių Tėvynės negandų valandą.

Gėrėdamasis pranašišku Tavo vaidmeniu tautos akivaizdoje ir sveikindamas Tave kaip laisvės šaukį, reiškiau Tau bičiulišką savo pagarbą.

Tavo

A. MACEINA

Freiburg I. Brsg, 1952 m. spalio 20 d.

"AIDAI", 1952 m. Nr. 10.

Sausio 23 dieną sukako 70 metų, kai gimė muziejininkė, literatė Ona SEDELSKYTĖ (1923-1970)

Onos Sedelskytės likimas - jos kūryboje: eilėraščiuose, novelėse. Iš gimtojo Čekonių kaimo, prigludusio prie gūdžios Ramuldavos girios, garsėjusio skardžiabalsėmis dainininkėmis ir linksmomis pasakoriais, būsimoji rašytoja išsinešė gilų gamtos pajautimą, stiprų liaudiškosios kultūros pojūtį kaip vienintelį kraitį, į kurį net sunkiausią valandą buvo galima atsiremti, atgauti pasitikėjimą savimi, tiesa, žmogiškumu. Studijos universitete (1947-52 metais O. Sedelskytė studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą) tik pagilino, sutvirtino anksti susiformavusius kultūrinius interesus, išlaisvino fantaziją. Bundantį talentą visokeriopai parėmė A. Vienuolis, po kurio mirties, rašytojo žmonos prašymu, Ona Sedelskytė atvyksta į Anykščius steigti A. Vienuolio memorialinį muziejų. Čia, Anykščiuose, prasideda intensyviausias jos kūrybos periodas, kurį 1967 metais apvainikavo "Vagos" leidyklos išleista knygelė "Užuožerių Antaniukas". Tose trumputėse novelėse, talentingai iliustruotose nūnai šviesios atminties Ed. Žiauberio, yra tai, ką kažkada mums praskleidė V. Krėvė "Antanuko ryte" (jdomus čia ir atsitiktinis vardų sutapimas!). Iš prigimties, sąlyčio su paslaptinga gamta ir liaudies kultūra trykštantis vaiko gerumas, nuolat išbandomas skaudžių patyrimų, O. Sedelskytės knygelėje iš novelės į novelę tarsi bręsta, tvirtėja. Skaitydamas jauti, jog pats tai kažkada patyrei, jutai, galvojai. Ir imi manyti, kad "Užuožerių Antaniuku" rašytojai pavyko užčiuopti esminius, universalius vaikystės pojūčius, apibendrinti juos, išgryninti.

Ne visi vaizdeliai iš A. Vienuolio-Žukausko vaikystės knygelėje išspausdinti. Vienas jų - "Zelkos sūris" - įtaigus, savitas ir... akivaizdžiai orientuotas į dabartį. Paskaitykite jį.

Keturi nemenki eilėraščiai pluoštai, beveik neskelbti spaudoje ir platesniam skaitytojų ratui visai nežinomi, sudaro Onos Sedelskytės poetinį palikimą - eiliuotą dienoraštį. Tie vyresnės kartos anykštėnai, kurie pamena O. Sedelskytę kaip pirmąją A. Vienuolio memorialinio muziejaus

direktorę, kurie yra skaitę rašytojos reto skaidrumo lyrinių novelių knygelę "Užuožerių Antaniukas", turbūt nustebės sužinoję, jog O. Sedelskytė ir eilėraščius rašė - daugiausia elegiškus, sielvartingus. Žinia, būta juose ir džiaugsmingo krykštavimo, ypač studijų metais parašytuose ("Sielos grožis ir jaunystė amžinai gyvena"), bet sudėtingas pokario laikas ir dramatiškai susiklostęs poetės gyvenimas greitai pakreipė jos poetinę kūrybą kita linkme. Sielvartas dėl pasaulio ir žmogaus netobulumo, širdį veriantis vienišumas ir kartais jį pranokstantis prasmingos būties ilgesys dominuoja O. Sedelskytės kūryboje. Dažnas josios eilėraštis - tai skausmo riksmas arba tyli aimana artėjančios mirties akivaizdoje.

Šią publikaciją sudaro eilėraščiai, parašyti paskutiniaisiais gyvenimo metais ligoninėje, sunkiai sergant. Tad paskutiniojo eilėraščio paskutinis klausimas "Ką pasiimti man į juodą kapo gilumą?" nėra sugalvotas ar retorinis. Ar pajėgsime šį klausimą suprasti?

Vytautas BALČIŪNAS

NETOLI užuožerių, viensėdy, gyveno žydas, žmonių vadinamas Zelka. Jis, kaip ir kiti kaimiečiai, ūkininkavo: laikė karvę, avį ir seną kuiną. Zelka niekuo ypatingu nesiskyrė nuo kitų ūkininkų, tik buvo už juos mažiau sumanus.

- Koks ten gaspadorius iš žydo, - pajuokaudavo kaimynai. - Jam geriau derėtų kromelį atidaryti.

Zelkos žmona visoje apylinkėje buvo žinoma vien už tai, kad suslėgdavo labai gardžius sūrius. Juos darydavo iš nenugriebto pieno. Kai padžiovindavo, net riebalai sunkdavos. Geltoni, kaip prinokus citrina, vien pažiūrėjus, žadindavo apetitą. Ir turėjo rūpesčio moteris su tais sūriais! Kur juos padėti, kad gražiai sudžiūtų, nesuskiltų, o svarbiausia, kad kas nepavogtų. Naktigoniai, piemenys arba šiaip kaimo paaugliai taip ir tykodavo, kaip čia nudžiovus Zelkos sūrį. Pasisekus būdavo pulkios vaisės prie laužų.

Kur piemenys, kur naktigoniai, kur kvepia laužo dūmai ir spragsi smalingos pušų šakų žarijos, ten ir Žukauskų Antaniukas. Kas kad jauniausias už kitus, užtat jiems paklusnus. Ką anie palieps, šitas viską padarys. Pabandyk nepaklausyti! Parvys namo, ir viskas. O kaip gera būti su kaimo bernais pernakt miške prie laužo! Neapsakysi žodžiais, kokios skanios iš karštų pelenų ištrauktos keptos bulvės.

Kiekvieną kartą iš eilės vienas naktigonių turėdavo parūpinti ką nors valgomo: tai lašinių bryza, tai bulvių kašelė, varškės pusdubenį.

- Dabar, Žukauckiuk, paties prievolė, - baigdami kramsnoti bulves, uždavė naktigoniai mintį berniukui.

Tokia visų pareiga: joji nakties, žiūrėk, kad būtų kas užmest ant danties.

- Skilandžio atsinešiau. Tik šiandien prapjovė, - pasiūlė Antaniukas. - Toks raudonas, kaip iš rasalo ištrauktas, sako, gerai išsivindijęs.

- Pasidėk tu tą savo skilandį. Ne gavėnia, šito gero užkertam ir namie. Vot, nori būti vyru, nubėk dabar ir paimk iš Zelkos kiemo sūrį. Kai jojau, mačiau, užslėgtas, - pasiūlė vienas.

- Tik Zelkos sūrio, daugiau nieko nenorim, - pritarė kiti.

Išgąstingu žvilgsniu Antaniukas perbėgo vyrų veidus ir tylėjo. Vieni jų kimšo į pypkes naminę, kiti išsitiesė samanų patale. Dar kiti, lyg būtų susitarę, vienbalsiai prabilo:

- Ko dabar nosį pakabinai? Arba Zelkos sūris, arba drožk namo! Apsimislyk, kaip nori! Nesistrošyk, ne bobos, neišplepėsma! Tik pats niekam nepasigirk.

Vienas iš jų net pasisiūlė palydėti, kad šiam būtų drąsiau.

Eit ir paimt svetimą daiktą - tas pats, kaip pavogt. Taigi, labai negražu. Doras žmogus šitaip elgtis negali. Kiek kartų mama kalbėjo dukrom ir pačiam Antaniukui:

- Nevalia svetimas daiktas imt. Didelis griekas.

Įsitemykit, vaikeliai! Dievas pakoroti gali už tokius darbus. Žiūrėkit, kad namam neužneštumėt nešlovės!

Taip gyvai įsiminė dabar šie žodžiai. Regis, ir pakelės medžiai, ir pievų žolynai lingavo galvas, tarsi atkartoto motinos žodžius:

- Nevalia, svetimas daiktas imt nevalia!

- Nebeisiu, - pusiaukelėję užsispyrė berniukas. - Nenoriu būt vagiu. Eik vienas.

- Nu ir durnelis, ar arklio vogt eini! Būta čia daikto! Rytoj kitą užsislėgs, - drąsino lydintysis.

Antaniukas vėl tipeno paskui berną. Sustoję prie Zelkos kiemo vartų, apsižvalgė, kaip čia prasmukt ir likt nepastebėtiems. Visur tylu. Zelkos, matyt, seniai miega. Birželio naktys šviesios, viskas gerai matyti. Vos spėjo vakaruos išblėsti saulėlydžio žara, rytuos jau kalasi aušros spinduliai. O šiaurėj dangus šviesus šviesus. Tartum ten būtų kur nors užslėptas mėnulis ir tešviestų tik į tą vieną dangaus lopinį.

Štai tvoroj skylė. Na ir kas, kad ties ja baisi dilgynė. Bus saugiau. Kieme, palangėje ant uslanėlio, gulėjo akmeniu užslėgtas sūris.

Šmurkštelėjo Antanas per skylę kieman. Dilgėlės taip skaudžiai gnybtelėjo į nuogas blauzdas, vos neaiktelėjo. Apie skausmą nebuvo kada galvoti.

- Ei, bistriau, nustumk akmenį, griebk su visu sūrmaišeliu! Tai keniausa! - ragino Antaniuką už tvoros stovėdamas bernas.

Jaudinosi Žukauckiukas.

Rankos tokios neklusnios. Pajudintas akmuo trinkelėjo į geldą, pliūptelėjo išrūgos ant žemės, net apliejo Antano kojas. Čia pat nuo uslanėlio nukrito lentutė tiesiai ant nykščio.

- Ai! - šūktelėjo Antaniukas.

- Greičiau! O! tuobrys! - nerimo bernas.

Čiupo berniukas sūrį ir galvotrūkčiais išnėrė iš kiemo.

Prie prigesusio laužo vyrai snūduriavo. Priėdę arkliai stovėjo ramūs, susispietę netoli žmonių. Atbėgus Antaniukui ne tuščiom rankom, naktigoniai linksmai sukruto.

- Ot, šaunuolis, vyras! - šaukė jie. Vienas net paplojo Antanui per petį, pagirdamas už drąsumą.

Vėl suliepsnojo laužas, atgijo šnekos. Laimikis padalytas visiems po lygiai. Sūrmaišelis, įdėjus į jį akmenį, buvo panardintas linmarkoj, šilo pakraštyje.

Visi godžiai kirtu sūrį. Valgė ir Antaniukas, bet kąsnis strigo jam gerklėje. Nors vyrai gyrė, kad labai gardus, Antanas kramtė, voliojo burnoje nenuryjamą gumulą be jokio skonio. Toks negeras jausmas maudė jam širdį. Pirmą kartą gyvenime paėmė svetimą daiktą! Tik dabar prisiminė, kaip šnekėjo pas juos su tėvu Meškauskas: "Kas mažas būdamas pavogs nors adatą ar kitą nieką, užaugęs vogs ir arklius".

"Vagis, tu vagišius, ką padarei?" - prikaišiojo dabar sąžinės balsas. Apleido Antaniuką buvusi ramybė.

ZELKOS SŪRIS

Ona
SEDELSKYTĖ

Nebesisekė žaisti, nesinorėjo juoktis, kai kiti kvatojo. Sudilgintas kojas gėlė, perstėjo kruvinai nubrozdytas nykštys. Nebedžiugino nei laužo liepsnų žaismas, nei pasakorių įdomybės.

Pastebėję naktigoniai nusiminusį Antaniuką, pradėjo raminti.

- Aš tik mamai pasakysiu, - nerimo graužiamas, prabilo Antaniukas.

- Nebūk durnas, - užriko ant jo. - Sakys, mes kalti, kam vaiko nesudraudėm. Visiems bus didelė sarmata. Žiūrėk, niekam nė mur-mur! Užgirsim - tai nė kojos su mum miškan!

Prižadėjo Antaniukas tylėti, niekam neprasitarti apie tai. Nelengva buvo nešiotis savy šitą paslaptį. Lyg koks kirminas graužė širdį ir graužė.

Netrukus po šio įvykio pas Žukauskus atėjo Zelka. Liesas žmogelis, kaklas ištįsęs, pasmakrėje žilstelėjus, reta lyg ožio barzda, jam bešnekanč, visa virpėjo, bežiūrint regėjos, lyg vertkų jį.

- Kad žinotum, Žukauskien, kaip ūdija nedorėliai biedną žydėlį. Morkas išrovė, agurkus ištrypė. Va, neseniai sūrį su sūrmiaišeliu nuo uslanėlio nunešė. Sakau, kad aniem rankos nudžiūtų. Nu, ir ką tamsta, gera moteris, patarsi? Kam pasibėdavot? Oi, negražūs zbitkai! - guodėsi nuskriaustasis.

Bijojo berniukas pakelti akis į motiną ir į Zelką. Iš jų pažintų nusikaltėlių, tikrai pažintų. Juk bobutė sakydavus, kad žmogų akys išduoda, nepasikavosi, užtenka pažiūrėti į jas, ir iškart gali pirštu parodyti kaltininką.

Nudėbė Antaniukas akis žemyn ir patyliukais išėjo iš gryčios. Susikrimtęs kieme atsisdėjo ant senų rąstų ir nagais lupinėjo trainėlių išgraužtas rėveles.

"Kaip Zelkai padarytą skriaudą išlyginti?" - mąstė jį.

Nešiojosi širdy slaptą sumanymą, jog ims kaip nors ir atsilygins. Nagi pririnks miške daug riešutų, atneš ir netyčia paliks kieme ant to paties uslanėlio, kur buvo sūris. Ne! Kas jiems iš tų riešutų. Jau geriau grybų. Va, kai tik pradės dygti baravykai, raudonikiai, gali net kelis kašikus pririnkti. Pasakys, kad dovanai atnešė. Jis jaunas, greitas, tik ir grybauti, o Zelkos nebejauni, vaikų neturi. Grybais bus patenkinti. Galės kelias virtines žiemai prisidžiovinti.

Rudenį sode noko sultingi obuoliai, kvapios kriaušės. Pas Žukauskus jų buvo apščiai.

- Mamyte, ar galiu Zelkams obuolių nunešti? -

pasiklausė Antaniukas. - Anys sodo neturi, gal ir pinigų neturi nusipirkt.

- Nunešk, sūnel, nunešk, tikri nabagai tie Zelkos, ūdija, kaip kas išmano. Prirink, kur gražesni. Tegul ir patys ateis pasirinkt.

Berniukas nuėjo su obuoliais pas Zelką. Nustebę žiūri šie:

- Ar ne Žukaučiukas būsi?

- Mama tamstoms gastingiaus siunčia, - padėjo pintinę ant stalo.

- Tai geras vaikas, ot malačius, - paglostė moteris Antaniuką. - Pasakyk ačiū gerajai mamai, kad mūsų biednų neužmiršta.

- Gerų tėvų ir vaikas geras, - pridūrė Zelka. - Matai, kiek zbitkų pridaro kiti.

Išraudo Antaniukas, net kakta išrasojo, išgirdus šiuos žodžius. Jį laiko geru, o kad žinotų tą nuotykį su sūriu!

Kaimynai savaip suprato berniuko išraudimą.

- Sėskis, pailsėk, privargai, pabūk sveteliu, - prašė moteriškė.

Antaniukas apsidairė pirkioje. Ant kaptūro padžiauti sūriai. Gražūs, geltoni, net žvilga iš riebumo. Taip ir nurijo selę. Padaro sūrių ir mama, bet ne tokie. Visi sako, kad Zelkos sūriai patys gardžiausi.

- Kuo pamylėt tave, geras berniuk! Šitiek obuolių, kriaušių atnešei, - Zelkos žmona, atidariusi kertėje stovinčią spintelę, išėmė dar visai šviežią sūrį ir, atlaužus gerą kampa, padavė berniukui.

Jisai kramtė sūrį, o abu Zelkos - obuolius, ir vis prašė padėkoti Žukauskienei.

Ne vieną sykį Žukauskiukas su pilnu krepšeliu obuolių lankėsi Zelkų kieme. Užnešė ir grybų, kaip buvo sau prižadėjęs. Kartą net padėjo Zelkai sukrauti nemažą krūvą suskaldytų malkų. Jo žmonai grįžtant iš Anykščių su pirkinių pilnu krepšiu, padėjo jį nešti iki pat namų. Jautė, kad geru darbu skriaudą pamažu išlygina, ji vis mažėja.

Lyg tas žalias daigelis, švystelėjus pavasario saulei, kada išsivaduoja iš žiemos šalčių sukaustytos žemės, taip Antaniuko prislėgta sąžinė pradėjo giedrėti, ir pamažu grįžo ramybė.

Praėjus ne vieneriems metams, kai Antanui nebebuvo baisu, ką besakytų buvę šio nusikaltimo bendrininkai, jisai pasisakė motinai. Pasipasakojo viską nuoširdžiausiai, kaip pergyveno, kaip stengėsi skriaudą atitaisyti. Deja, Zelkų jau nebebuvo...

Jono JUNEVIČIAUS nuotr.

“Per žemės šaltą gruodą” Ona SEDERSKYTĖ

Niekur niekur daugiau
Aš širdies neglausiu, -
Prie tavęs tiktai, žeme gimtoji.
Tu viena, aš žinau,
Neatstumsiu manęs,
Suprasi mane, dukrą artojo.
Kai užmerksiu akis,
Gal varpai ir negaus,
Neplevens vaško žvakės prie karsto.
Ašarėlė nukris.
Tik beržų, ne žmogaus.
Jas vėjelis smiltim teužbarsto.
Neateis, nieks nedės
Čia žibuoklės žiedų.
Greit į duobę susmegs kauburėlis.
Visa žemė tylės,
O po ja aš ramiai
Glamonėsiu tamsiuosius šešėlius.

1958.XII.20

Akyse plazda,
Mirga trys žvakutės.
Jų šviesoje
Parimus tu ant rankų.
O kaip dar norisi
Čionai pabūti,
Pratęsti vakarą,
Jo valandėlę brangią.
Minutės grimsta,
Grimsta nebūtin
Ir vaško žvakės
Tirpsta pamažėle.
Jų ugneles
Priglaudusi širdin
Išsinešiu,
Kad neliktų vietos šešėliams.

Iš mano sodo lakštingala išskrido,
Nebegirdėti jos dainų.
O liūdno godos
Krūtinę akmeniu užvirto,
Taku bedugnėn aš einu...
Nugrimzdo saulė debesy,
Deičia - mėnulis juokias,
Žvaigždė į žemę skuba.
Aš tokia vieniša esu,
Lakštingala nesuokia,
Velkuosi juodą rūbą.

Nejau juodas paukštis,
Nusileidęs ant mano širdies,
Kaip pilką balandę
Suplėšys ją mirtinai.
Išnyksiu šešėliu
Kely nebūties.
Jau dalgius galanda.
Ateina jinai!..
Užbert mane smėliu
Amžinai, amžinai!..

1969.I.13.

1968.I.14.

Ksaverio BAGDONO nuotrauka

Ir kaipgi neliūdėti,
Jei lemties kardas
Pakibo ties manimi?
Jausmai neišmylėti,
Jų šventas vardas.
Dar neliepsnojo
Karšta aistros ugnis.
Ir kaipgi neliūdėti,
Jei diena - dovana.
Geriu kaip sulą saulės šilumą,
Varpų garsai girdėti,
Tik nelinksma daina.
Ką pasiimti man
Į juodą kapo gilumą?

1969.IV.28.

Onos Sedelskytės sesers Palmiros Iva-
navičienės A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žu-
kausko memorialiniam muziejui padovanotame
albume gausu muziejininkės ir literatės
nuotraukų, kuriose liko užfiksuotos gyvenimo
akimirkos, reikšmingesni įvykiai. Keletą
nuotraukų siūlome mūsų skaitytojų dėmesiui.

Tėvų nuotrauka. Uršulė ir Juozas Sedelskiai.

Ona Sedelskytė su Antanu Žukausku-
Vienuoliu. Anykščiai. 1947 metų birželis.

Vilniaus Universiteto IV kurso lituanistai, nusifotografavę drauge su mylimu profesoriumi Vincu
Mykoliaičiu-Putinu. Pirmame plane pirmoji iš kairės Ona Sedelskytė. 1951 m.

Pas rašytoją Bronę Buivydaitę. Anykščiai. 1959 m.

Artimieji prie Onos Sedelskytės kapo Čekonių kaimo kapinėse. 1988 m. sausio 23 diena.

XIX amžiaus septintojo dešimtmečio pradžia. Lietuvoje brendo nepasitenkinimas caro valdžia. Vis aštriau prieš valdžią kalbėjo bemoksliai Lietuvos valstiečiai. Drąsino juos savo žodžiais, rodė pavyzdį kunigai. Jau 1861 metų liepos pabaigoje politinė-religinė demonstracija vyko ir Anykščiuose. Kokias žmonių nuotaikas surado, kokių veiksmų ėmėsi žandaras Posternakovas, paskirtas į Anykščius 1862 metais, matome iš jo raporto Kauno gubernatoriui.

ŽANDARO RAPORTAS

Pradėjęs eiti pareigas Ukmergės pavieto 5-ame stane¹ /.../ aš įsitikinau, kad antrojo pradmens² vadovu ir atrama yra Anykščių Romos katalikų parapijos bažnyčios klebonas kunigas Stulginskis.³ Tasai žmogus ne biednas, gana pasaulietiška mokyta ir klaurai prisisunkęs jėzuitizmo /.../ Kunigo Stulginskio įtaka siekia ne tiksliai jo valdomą parapiją, bet ir toliau, kadangi jisai yra dekanas ir toji įtaka beveik apčiuopiamai pasireiškė viešu Anykščių žydo nubaudimu.

Kun. Stulginskio įtaka ligi mano atvykimo /.../ nesutiko jokio pasipriešinimo artimoje apylinkėje /.../ tad man priderėjo rasti tikras priemones, kurios sunaikintų arba bent susilpnintų kenksmingą kunigo Stulginskio įtaką ypač prastai liaudžiai /.../ kas pagal įstatymus yra tiesioginė kiekvieno valdininko, ypatingai policininko, pareiga /.../

Veikdamas ta kryptimi, tai yra, silpnindamas didelę kun. Stulginskio įtaką ir gindamas nuskriaustuosius /.../ aš matau, kad būtina valstybinius valstiečius bausti kūno bausmėmis, taip būtų galima apsaugoti man patikėtą staną nuo grėsmės, taip sakant, nuo Neroniškų laikų Romoje arba slaptosios inkvizicijos Ispanijoje. Šios tiesos įrodymui gali pasitarnauti vien 5-ojo stano bylos apie ten įvedamą blaivybę, jau nekalbant apie kitus nesuskaitomus atvejus. Iš tų bylų lengva įsitikinti, jog žmonės buvo apipilami derva, betrukė tik drąsos uždegti juos arba leisti, kad geležimis sukaustyti užtrokštų pobažnytinuose

rūsiuose.

Šalla aukščiau išdėstyto matyti, jog būtina kūno bausmėmis nubausti valstybinius valstiečius, kadangi kitos priemonės pasirodė neveiksmingos, aš turiu omeny Anykščių miestelyje įvykusius ne tik atviro valstybinių valstiečių neklusnumo atvejus, kai buvo nevykdomi vietinės policijos reikalavimai, bet taip pat ir karių dalinio paskirstymą po butus, kaip tai atsitiko Jo Didybės Kuršo Leib-Ulonų rotmistro Chodakovskio atveju, dargi tų pačių valstiečių smurto prieš stano pristavus atvejus, pavyzdžiui prieš buvusį pristavą Lužbikovičių, kurį buvęs to stano raštvedys Losinskis vos besuskubo išgelbėti nuo įsiutusių minios. Panašus įvykis, tik mažesniu mastu, pasikartojo prie dabartinio pristavo Lipko, galop tai patyriau ir aš, norėdamas padaryti kratą valsčiaus raštininko Banevičiaus (tikroji jo pavardė Baniulis) bute. Ir man teko patirti karčius nuolaidžlavimo Anykščių iždiniams valstiečiams ir mano pirmtakų valdžios bejėgiškumo vaisius.

(Karo archyvas, 1925, II (62-155) p. 64-66, 144-145)

¹ Policijos nuovada.

² Lietuvių katalikų.

³ Kunigas Ferdinandas Stulginskis, numalšinęs sukilimą, buvo ištremtas į Irkutsko sritį.

Senoji Anykščių bažnyčia. Čia 1863 metais balandžio 30 dieną sukilėlių vadas kunigas Antanas Mackevičius perskaitė anykštėnams sukilimo manifestą. Ši bene seniausia Anykščių nuotrauka yra saugoma A. Baranausko ir A. Vienuolio - Žukausko memorialinio muziejaus fonduose.

KAZIMIERAS TUTKUS gimė 1921 metais rugpjūčio 14 dieną Anykščių vienkiemyje ūkininkų šeimoje. Lankė Anykščių pradžios mokyklą, vėliau progimnaziją, kurią baigęs 1939 metais įstojo į Kauno meno mokyklą, 1940-1945 metais Vilniuje, Dailės Akademijoje studijavo tapybą (pas profesorių J. Vienožinskį). Pirmaisiais pokario metais, tikėdamasis išvengti represijų, grįžo į kaimą pas tėvus, tačiau 1949-aisiais kartu su pusiau paraližuoju tėvu buvo išvežtas į Sibirą, atsidūrė Irkutsko srities Bucharavos gyvenvietėje. Netrukus buvo suimti ir brolis Antanas su motina ir ištremti dar šiauriau - į Bodaibo aukso kasyklas. Nepakėlęs tremties po metų tėvas mirė. Kazimierui Tutkui pavyko persikelti pas motiną ir brolių, drauge su jais gyveno Aprelske, kur žiemą temperatūra nukrisdavo 50 ir daugiau laipsnių žemiau nulio, dirbo katorgišką darbą kasyklose. Iš tremties, tarpininkaujant rašytojui A. Vienuoliui-Žukauskui, kartu su motina ir broliu buvo paleistas 1957 m. Grįžęs dvejus metus dirbo "Anykščių šilelio" kolūkio kontoroje apskaitininku, paskui persikėlė į Vilnių ir įsidarbino dailininku dekoratoriumi Akademiniame dramos teatre. Šį kuklų darbą Kazimieras Tutkus dirbo kelis dešimtmečius, iki mirties, laisvalaikį tapydavo peizažus, vienas kitas jo darbas patekdavo ir į parodas. 1965 metais buvo surengta personalinė tapybos paroda. 1968-aisiais priimtas į Dailininkų sąjungą.

Mirė Kazimieras Tutkus 1992-ųjų sausio 19 dieną, palikęs apie porą šimtų tapybos darbų, pluoštelį tremtyje rašytų eilėraščių. Po mirties buvo surengta Anykščių kultūros rūmuose jo darbų paroda, pagerbtas dailininko atminimas. Sugrįžo į gimtąjį kraštą dailininko peizažai: kaimo ir miesto vaizdai, širdžiai brangūs gamtos kampeliai.

Neišliko iš tremties rašytų dailininko laiškų. Čia pateikiame tik vieną laišką, rašytą nežinomam asmeniui jau grįžus į Lietuvą, bet nemažai pasakantį apie tremtinio dalia. O apie tremtinio išgyvenimus, nuoskaudą, viltį liudija Kazimiero Tutkaus posmai.

Skaidrė RAČKAITYTĖ

“Sibire išbuvau
aštuonis
su puse
metų...”

Gerb. Jonai,

gal nustebsite, gavę mano laišką iš Jūsų kadaise buvusio jauniausio kolegės, apie kurį be abejonės nieko nežinote. Kaip bekalintume likimą dėl jo įvairių išdaigų, bet kartais tenka jį ir laiminti, kai po daugelio metų, susidarius malonioms aplinkybėms, vėl galima susižinoti su savo buvusiais mokslo ir gyvenimo draugais. Taip ir man šį kartą nusišypsojo tas nuožmusis likimas, ir aš, neperseniausiai grįžęs iš Sibiro, galiu sveikintis su savo pažįstamais, giminėmis ir mokslo draugais. Prieš keletą dienų buvau apsilankęs pas dail. Kazimierą Varną. Anykščių ligoninėje, kur jis, deja, dar tebeguli, nors pavasarį gal ir pradės vaikščioti. Gerai, kad jis dar neprarado vilties, net ruošia eskizus iš šių dienų gyvenimo naujiems bareljefams. Mudu maloniai pasikalbėjome, pasiguodėme ir jo padrasintas panorau ir Jums, Mielas Kolega, keletą žodžių

parašyti. Dar tebebūnant Sibire, teko apie Jus išgirsti skaitant spaudą ir džiaugtis Jūsų laimėjimais. Tuo tarpu aš, neperseniai grįžęs iš Sibiro, nespėjau gerai nė apsižvalgyti ir nežinau nuo ko bepradėti. Sibire išbuvau aštuonius su pusę metų ir tik šį rudenį grįžau. Grįžau su sena motina, jau invalide (tėvą palaidojau Sibire), ir broliu, kuris tuoj apsidėdė ir paliko mus vienu du. Taigi taip ir gyvenau, prisiglaudęs pas gimines. Motina šiuo laiku guli ligoninėje. Aš pats vaikštau dirbti į kolūkj, nes kitos išeities kol kas nesimato. Labai norėčiau pabaigti studijas, ar bent taip sutvarkyti gyvenimą, kad galėčiau atsidėti tapybai. Dariau šiokių tokių pastangų gauti kokią nors tarnybą, kad galėčiau atliekamą laiką paaukoti menui, bet nepasisėkė. Vietinė valdžia nelabai maloniai žiūri į tokius kaip aš. Gal būčiau ir negrįžęs, jeigu ne a. a. rašytojas Ant. Žukauskas-Vienuoelis, kuris buvo mano motinos vaikystės draugas, ir su kuriuo aš pats buvau gerai pažįstamas ir, jam tik užtariant, leido mums grįžti į Tėvynę. Gaila, kad grįžęs radau jį mirusį... Net padėkoti nespėjau.

Jus gal stebina, kad aš apie viską Jums čia rašau, bet tai verčia daryti sunki mano padėtis. Tiek metų išbuvau Sibire, kur dirbau sunkų fizinį darbą (du metus kolūkyje ir šešis metus aukso kasykloje), kur be galo daug iškentėjau. Vėl noriu grįžti į laisvųjų tarpą, į meno pasaulį. Vėl noriu kurti ir žengti su gyvenimu. O tai padaryti galima su draugų ir pažįstamų pagalba, bent man taip atrodo... Todėl ir kreipiuosi į Jus, prašydamas patarimo, kaip ir nuo ko pradėti? O visų labiausiai noriu palaikyti su Jumis draugiškus ryšius. Aš manau Jus neapsunkins, jeigu paprašysiu parašyti keletą žodžių apie dailės institutą, kur labai norėčiau grįžti, apie mano buvusius mokslo draugus ir jeigu galima apie save. Tuo ir baigsiu, linkėdamas Jums laimės ir sveikatos kūrybiniame darbe!

Su giliausia pagarba

Kazys TUTKUS

Kazimieras TUTKUS. Autoportretas.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

“Prakilnioj širdy slėpdamas Tėvynę...”

Kazimieras TUTKUS

Ošia čia beržai, vėjų užlinguoti.
Audrų užplakti, skundžiasi vargdieniai.
Ošia pamažu žemei vainikuotai
Liūdesį kasdienį.

Slėniais ir kalnais sklinda liūdnas aidas.
Virš gilios versmės krūpčioja šešėliai...
Už baltų kalnų šypsos Dievo veidas.
Plaukia debesėliai...

Melskis, tremtiny, garbink Dievo žymę
Čia puikioj gėlėj ar prastoj žolelėj.
Glausk tylion širdin dangų ir mėlynę.
Laimink Dievo valią!

Nešdams ant pečių ištrėmimo kryžių,
Vargo pakelėms nuolankiai šypsokis.
Meilės ir tylos erškėčiu pražydęs,
Vargas tik išmokys!

Niekad nemurmėk, būk tylus, nurimęs.
Nebijok savųjų užmirštas palikti.
Prakilnioj širdy slėpdamas tėvynę,
Naikink priešų pyktį!

Puldamas graudus dulkėsna ant kelio,
Drebančias rankas tiesk į gilų dangų.
Pirštais jau grubiais lyg beržų šakelėm
Belsk į Dievo langą.

Bucharava, 1949

Kaip kūdikiai linksmi lengvučiai spinduliai
Atėjus vakarui skubotais žingsniais greit
išnyko.
Nubluko tolumos. Užgeso dykumų vaizdai.
Tamson nugrimzdo šiandiena su lūkesčių
vainikais.

Ir vėl naktis atvėrus neįžvelgiamas duris
[mus šviesių žvaigždžių spindėjimu sužiuo.
Ir tu stebi tylus, kur žvaigždė degdama
nukris,
Kur sušlamės, iškils likimo laivas juodaburis.

Kur užsidega šviesi viltis, kur laimė sužėrės,
Kur tavo žingsniais nuskambės minties ir
grožio gijos.

O kaip tylu tylu, kiek daug žvaigždynų, kiek
erdvės,
Kiek neapsakomų vaizdų. kraštų ir karalijų!

Perdien vargau, derėjau su vėplom ir
stabais,
Ir nebūties priklaus žaltys išvien man širdį
ėdė.

Nūnai klaupiuos. Verkiu... O šviesūs saulėti
keliai!

Kodėl širdy jaučiu vien gailestį ir baisią
gėdą!?

Bucharava, 1950

Naktis pasibaigė. Išnyko ir tamsa.
Kalnų kiaurymėse pasislėpė rūkai.
Bučiuoja tolimus viršukalnių šviesa,
Padangė trykšta, dega, saulėje žaibais.

Ir aš vėl iš tamsos štai išbridau!
Iškėliau štai į dangų drebančias rankas...
Šviesos!.. Šviesos nepagailėki man,
dangau!

Kad ji išbudintų širdy apmirusias galias!

Kad vėl pakilčiau ir spindėčiau kaip kadais,
Kai būdamas vaiku aušros takais ląksčiau,
Kad vėl apjuostų mano kaklą spinduliai,
Kad atsikvėpčiau daug laisviau ir išdidžiau!

Diena jau eina: jos ugniniai žiburiai
Kalnams štai beria šviesų džiaugsmą ir
kerus.

Štai kyla saulėn didūs vieniši arai,
Aukštyn, aukštyn, palikę prietamų lizdus!

Dėkoju, Viešpatie, kad pakeli mane!
Palaimintas, kad meiliai ugdei ir šventi,
Kad šiuos kalnuos stipria tikėjimo dvasia
Mane kaip lietumi laukus atgaivini!

Aprėlskas, 1955

Jonas KUZMICKIS

Vasario 21 dieną sukako 80 metų, kai gimė kunigas, rašytojas, spaudos darbuotojas JONAS KUZMICKIS-GAILIUS.

"Norėčiau paguosti Tave, įkvėpti vilties. Bet nežinomi žmogaus keliai ir sunku pamatyti, ką žada rytoj. Aš viena žinau ir trijų milijonų vardu sakau:

- Tu gyvas esi ir būsi trijų milijonų širdyse; apie Tave dainuos jaunimas; senoliai anūkams pasakos; granito paminklai bylos praeiviams..." - rašė Jonas Kuzmickis "Laiške ištremtam lietuviui" 1948-ųjų metų rudenį. Jei-gu nebūtų pasitraukęs į Vakarus, tai tikriausiai ir jis, prieškarinės Lietuvos kultūros veikėjas, dvasininkas, būtų išvežtas į Sibirą. Palikęs tėvų žemę, gyvendamas svetur, Jonas Kuzmickis tęsė savo literatūrinę veiklą, rašė noveles, apysakas, publicistikos ir kritikos straipsniais talkino "Draugui", "Darbininkui", "Tėviškės žiburiams", "Europos lietuviui" ir kitiems išeivių laikraščiams.

Jonas Kuzmickis gimė 1913 metais vasario 21 d. Anykščių rajono Kunigiškių kaime mokytojo šeimoje. Baigęs Jurbarko gimnaziją ir Kauno dvasinę seminariją, toliau studijavo teologiją Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos ir filosofijos fakultete, vėliau ten pat - lietuvių literatūrą ir pedagogiką. Dirbo mokytoju Kauno, Alytaus ir Merkinės mokyklose, 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, dėstė lietuvių kalbą, literatūrą ir tikybą Celėje, Soeste, Grevene, buvo kapelionu emigrantų stovyklose, 1946 m. įsteigė ir redagavo literatūrinį žurnalą jaunimui "Žibintas". 1947 metais persikėlė į Angliją, įsikūrė Bredforde, kur iki mirties buvo jo suburtos lietuvių katalikų bendruomenės kunigas.

Dar mokydamasis gimnazijoje, Jonas Kuzmickis ėmė bendradarbiauti katalikiškoje jaunimo spaudoje, o vėliau jau ir pats keletą metų redagavo populiarių vaikų leidinį "Žvaigždutė", rašė prozos, scenos ir poezijos knygeles vaikams.

Palikęs savo kraštą Jono Kuzmickio literatūrinė veikla nukrypsta kita linkme. 1951 m. išleistose knygose "Kartuvės" ir "Susitikimai" jis su širdgėla apmąsto savo tėvynainių vargus ir kančias. Šių apysakų veikėjai - Stalino genocido aukos - žūsta miškuose, miršta tremtyje, o tie, kuriems pavyksta išvengti teroro, glaudžiasi medinių barakų stovyklose Vakarų Vokietijoje, skaudžiai išgyvena atsiskyrimą su artimaisiais, savo Tėvynės netektį. 1954 metais išėjusioje knygoje "Kaip jis ją nužudė" autorius su jam būdinga jausmo įtampa atskleidžia sunkiai prigyjančios svetimame krašte išeivijos atstovų vidinę dramą, jų žmogiškumui kylančią grėsmę. "Mes visi paversti žvėrimis ir iš mūsų vidaus išplėšta sąžinė ir siela, - prisipažįsta pagrindinis apysakos veikėjas Vincas. - Kai žmogus netenka tėviškės namų ir kaip išbaudytas paukštis glaustosi kiekvienoje supuvusioje drevėje, jis praranda namų įspaustas savybes ir liguistai reaguoja į kiekvieną pasikeitimą sulaukėjusioj aplinkoj". Dar gilesnei palaužtos dvasios analizei skirta apysaka

"Gundymai" (1957 m.). "Yra tamsių ir juodų sielų, kurios esti patenkintos tada, kai gali ką nors įskaudinti ar ką nors sukiršinti. Kartais jas stumia į suktą demonišką veiklą jų pačių kartėliu prisipildžiusi siela. Rodos, jos gyvena šūkiu: jei man nėra ramaus gyvenimo, draskykis ir nerimk su manim ir tu!" - taip apibūdino autorius apysakos veikėjų Aldonos Norkutės ir Balio Montvydo gyvenimo nuostatą (kiek tokių ypatų sutinkame ir šiandien, mūsų kasdienybėje!). Tačiau ir tokiems žmonėms prabyla sąžinė, kai jiems už blogį atsilyginama geru...

Parašė ir išleido Jonas Kuzmickis ir dvi stambesnes religinio turinio knygas: "Marija kalba mums" ir "Fatima ir mes". Reikia manyti, kad pačiu reikšmingiausiu kūriniu rašytojas laikė impresijų ir eilėraščių proza rinkinį "Ištiestos rankos" (1973 m.). Tie, pasak autoriaus, "svarstymų krisleliai" buvo pradėti rašyti dar 1945 metais, tada, kai "Lietuvos vaizdas tebuvo kankinančiai gyvas, o gimtosios žemės vardas niekuomet nepalikdavo lietuviškų lūpų". Mintyse ir regėjimuose nuolat iškylanti Lietuva, kaip meilė ir skausmas, šioje knygoje tampa visų į įvairius ciklus jungiamų kūrinių lyrinio centru.

Mirė Jonas Kuzmickis 1982 m. kovo 20 dieną Bredforde. Jau tik savo kūryba rašytojas gali grįžti į Lietuvą, į gimtąjį Anykščių kraštą. Jo sukakties ir atminties proga pateikiame skaitytojams keletą impresijų iš knygos "Ištiestos rankos".

Vygandas RAČKAITIS

“...Atgaivink mano dvasią, Viešpatie...”

Prarasti namai

Galėčiau visa kuo skųstis: ir sunkia buitimi, ir ilgesiu, ir vienatve, ir visų gerųjų dvasių apleidimu.

Galėčiau kasdien rinkti smulkius rūpesčių karoliukus, o jie be pertraukos klyktų, kaip apiplėšia svetimi kraštai.

Mačiau tėviškės pamiškėje didelį skruzdėlyną. Ilgai šalia sėdėjau ir mačiau, kaip iš visų kraštų rinkosi darbščiosios skruzdėlaitės. Kiekviena nešėsi po šapelį, po mažutį vabalėlį.

Mačiau savo tėviškės sode pilką avilį. Kai sustojęs žiūrėdavau į tuos nedidelius namelius, matydavau, kaip iš visų pusių skrisdavo bitelės, nešdamos kvapų medų...

Kaip norėtusi vakare pareiti į savo namus ir parsinešti mažučius džiaugsmo ir skausmo šapelius. Kaip norėtusi viskuo pasidalinti su savaisiais.

O dabar -----

namai prarasti, ir nėra kur saulei besileidžiant sueiti.

Kur tu, mano motina, kur tu, žilagalvi tėve?

Kur jūs, mano nenuoramos broliai, kur jūs, dainuojančios sesės?...

Ar ir jūs vakarais nesusirenkate vienuose namuose ir nepasidalinate savo dienų nuotrupomis?

Ir liko vieniša širdis. Apsivylusi, nuliūdusi širdis. Tačiau ir jai žemėje vietos neliko, nes turi klajoti iš vieno namų į kitus, iš vieno krašto į kitą.

Galėtų ji visa kuo skųstis: ir sunkia buitimi, ir ilgesiu, ir vienatve, ir visų gerųjų dvasių apleidimu.

Galėtų ji rinkti dienų purvino srauto tamsiai nudažytus lašelius ir iš jų skausmo karolius supinti.

Tačiau geriau užsidaryti svetimų namų kambaryje ir nieko nematyti. Tegu praeiviai klausosi erdvėmis atplaukiančios muzikos ir galvoja, kad už mano durų džiaugsmas saldina visas valandas.

Juk namai vis tiek prarasti...

Tremties žvaigždė

Dangus buvo juodas kaip pamažėle atkropusi naktis. Mirtina tyła gaubė sustingusią žemę.

Mano brangus drauge, tą naktį buvai neramus ir pro langą pažvilgojai į vaisius kraunantį sodą. Staiga krūptelėjai: krito liepsnojanti žvaigždė ir, rodos, perplėšė dangų.

Atsisukęs pažiūrėjai į kambario sienas ir rami-

naisi: niekada niekam blogo nepadarei, mylėjai ne tik savo draugus, bet ir visą Nemuno šalį.

Tavo akys sustojo prie paveikslo, kuriame merdėjo pati Meilė su kalaviju perverta širdimi. Prisimerkei.

Netrukus nepažįstama ranka triukšmingai pasibeldė į tavo namų duris, pastūmė jas ir į tavo veidą įsmigo piktų akių vylyčios. Nepažįstamo svetimšalio, kažkokio atėjūno, buvai apšauktas gimtojo krašto ir žmonių priešu, veltėdžiu, ir tau buvo leista vos pusvalandį susikrauti kelionės krepšelį į nežinomą tremtį.

Tą pačią naktį paskutinį kartą pasilenkęs paglostei gimtojo kiemo velėną, pasiėmei sauja juodos žemės ir iškeliavai į svetimą, nepažįstamą kraštą, į savo gyvenimo pragarą ----

brangus drauge, tu iškeliavai į niokojančią tremtį, nes tavo žvaigždė liepsnodama sudegė.

Ilgesio giesmė

Nerimstu. Veržiuosi į tolimas erdves.

Mano siela ilgesingai klajoja, norėdama pasiekti nematomą tolių kraštą.

Rabindranatas Tagorė

Nurimk, audringas vėjau! Medžių viršūnės, suglauskite šakas! Užsimerk akimirka, rūstusis demone!

Tik tu, neapbrėpiama visata, pasilenk savo padangėmis prie pačios mano širdies, pasiklausyk baisaus skundo ir mano gūdžius žodžius deginančiomis žvaigždėmis išbarstyk rūtų šalies padangėje.

Kai mano brolis artojas, kai mano sesuo drobių audėjų tamsią naktį glausis prie beržo liepens ir virpančia širdimi klausysis, ar atšiaurus viesulas negirgždina kiemo vartų, - jūs, degančios žvaigždės, mano klajūniškos dalios sielvartas, tyliai jiems pakuždekite, kad mano širdis dar nenumirė iš ilgesio, kad ji dar plaka gimtojo krašto meile...

Ilgį metai - sunkūs, mirties ženklais nužymėti, klaikūs metai - be Tėvynės.

Ilgį metai - kaip mirtis, kaip letargo miegas, kaip pasiklydusios širdies nualpimas.

Ilgį metai svetimose žemėse... Be lietuviškų laukų ir klonių, be Nemuno ir Merkio, be Vilniaus ir Kauno, be gimtųjų laukų išaugintos duonos.

Ilgį metai - kaip mirtis, kaip amžinas pragaras.

Nurimk, audringas vėjau! Medžių viršūnės, suglauskite šakas! Akimirka pritilk, neramuole širdie! Sielvarte mano, pritilk!

Tik tu, dangaus saule, pažvelk pro debesėlio kraštą, žvilgtėk į mano veidą, suartą ilgesio ir nostalgijos brūkiais, dirstelk į mano akis, rūpesčiais patvinusias, - ir iš skausmo prisidenk debesų skraiste.

Aš klausau tavęs, plačių padangių saule, ar žaliuoja rūta mano kiemo darželiuose? Ar vėjas glosto pajuodusias tėviškės namų pastoges, ar Rūpintojėlis teberymo kryžkelėje? Ar ant kalnelio tebestovi palinkę kryžiai prie senolių kapų?

Ar gyva motina augintojėlė, mane į svetimą šalį išlydėjusi, o pati mirti tėvynėje pasilikusi? Ar tebesimeldžia už mane, ar manęs teberauda?

Kur mano žilagalvis tėvas? Kur broliai, jauni sakalai? Kur seserys, baltosios gulbės?

Kur mano pažįstami? Kur draugai, bičiuliai?

Kur mano tėvynė?

Kur mano Lietuva?

Nurimo vėjas, ir medžiai šakomis nesiplaka. Saulė pasislėpė už debesų, juodu vualiu užsidengė veidą.

Tik širdis neramuolė plaka, tik ji, našlaitė, daužosi, tik ji be pertraukos skundžiasi:

- Ilgi metai - vargo, ilgesio, kančių šlakais nužymėti metai - be Tėvynės.

- Ilgi metai - kaip letargo miegas, kaip klaidus neatsibudimas, kaip mirtis - be gimtinės pastogės.

- Ilgi metai - kaip pragaro kančios - be motinos, tėvo, be brolių...

Ir keliu galvą aukšty, ir tiesiu pavargusias rankas, ir šaukiu kaip Prometėjas sudraskyta širdimi:

- Už ką? Ar dėl to, kad tėvynę mylėjau, kad joje mirti norėjau, - šiandien aš svetimoje nesvetingoje žemėje?

- Už ką? Už ką, mano tėvų didis Dieve, užtrenkei man duris į Tėvynę? Už ką leidi man čia kasdien neramiai blaškytis? Už ką mane, tremtinį, baudi?

Ir keliu aukšty akis, ir tiesiu pavargusias rankas, ir šaukiu kaip girios gegužėlė:

- Didelio nerimo našta prislėgusi mano dvasią. Ji veržiasi į vaikystės džiaugsmo sodą, kuriame čiulbėjo paukščiai, voverės rengė mažutėliams būstus, žydėjo laukinės rožės ir baltos konvalijos.

- Mano dvasia ilgesingai veržiasi, trokšdama pamatyti rūtų ir jurginų žemę, tolimą mano svajonių šalį.

- Trokšta atsigerti šalto šaltinėlio vandens, išbraižioti rasotas pievas, papurtinti seną ovelę, nusilaužti alyvos šaką ---

ir nunešti plačiosios žemės laisvūną vėją,

sustingusio mėnulio ramybę, smėlėtos Sacharos gūdžią raudą, apraudančią palaidotus miestus ir sodybas; nunešti žmogiškosios minties skrydį į neaprepiamas padanges, kad išmoktume vaikščioti žvaigždėmis grįstais keliais.

Vilties giesmė

Į šį klausimą - kam? - jo sieloje dabar visados buvo paprastas atsakymas: dėl to, kad yra Dievas, be kurio valios nė plaukas nuo žmogaus galvos nenukrinta.

Hauptmanas

Jei širdis neša savyje dangaus alsavimą - jai nėra pavojaus čia, žemėje.

Dangumi alsuojanti širdis tartum angelas supa šilkiniais sparnais, myluoja, neša per upes ir vandenynus į skambančios pasakos kraštą.

Jos žodžiai skamba gražiausiomis melodijomis, kurios pripildo visą žemę.

Ak, koks geras mūsų gyvenimo Dievas, nes Jo valia, meilė ir Saulės ilgesys taip dažnai seka pasakas apie viltį.

Jei mes tuo netikėtume, mes negalėtume gyventi...

1 -----

Tu nepalik manęs, Viešpatie!

Tu vienas žinai, kokia sunki mano siela ir kaip dažnai skendi tamsiuose šešėliuose.

Tu vienas matai, kaip nepaprastai lėtai joje saulė švinta: ji yra tartum nugrimzdusi pasaka variniame varpe.

O aplinkui tiek daug kelių, tiek daug nesuprantamų kryželių! Kiek kartų savo didžiulėje mažo gyvenimo naktyje praėjau pro Tave, nors visą laiką ieškau vieno nepaprastai šviesaus kelio.

Kiek kartų apimtas mažos širdies skausmo nemačiau nė vienos žvaigždės danguje, nors Tu ugnies stulpu vedei mane dienų tyrumomis.

Kiek kartų mąščiau, kad nepanešamas mano menkutis skausmas, o neatsiminiau, jog atgaila - meilės pražydėjimas.

Kaip mažas kūdikis skausmo, bijojau mirties, nors Tu prisikėlei, tebesi su manimi ir ant mano pečių laikai savo ranką.

Leisk atsišlieti prie Tavo krūtinės kaip mylimam mokiniui paskutinės vakarienės metu ir klausytis giesmės, kuri plaukia kloniais, kalnais, plačiaisiais vandenynais, nes ji neša palaimą, o ne skausmą.

Leisk nusiraminti prie Tavęs, nurimti su Tavimi, nes Tu niekad nė valandėlę manęs neužmiršai...

2 -----

Tu atgaivink mano dvasią, Viešpatie, kad neišsigąščiau audrų kaip Tavo mokiniai bangų mėtomame laivelyje.

KELIONĖ Į GIMTINĘ

Sofija VALIKONYTĖ-MANSEVIČIENĖ

MARIJONA SKREBŪNAITĖ-VALIKONIENĖ – rašytojo Jono Billūno bendraamžė gimė 1879 metais. Anykščių parapijos Dvaronių kaime, gausioje ūkininko šeimoje, kur be jos užaugo 7 seselės ir brolis Adomukas. Būdama aštuoniolikos metų, iškėję už anykštėno ūkininko Jono Valikonio. Nelengvai gyveno, sunkiai dirbo, bet buvo sumani, guvi, linksma. Stebindavo jos tvarkinga sodyba, nuostabių gėlių darželiai. Buvo nepaprastai pamaldi, perkopusi devintą dešimtį, kantriai kiekvieną sekmadienį eidavo į bažnyčią, paskatindama ir jaunesnį neapleisti pamaldų.

Mokslo mažai ragavo, kiek mama ir tėvelis raides parodė, tiek ir mokėjo. Mėgo skaityti. Sakydavo: "Man visai neįdomu, ką ten atėjusios kaimynės apie vištos sudėtus kiaušinius plepa, man daug labiau patinka ką naują paskaityti". Turėdama beveik 90 metų, sumanė rašyti atsiminimus. Raides rašyti jau buvo primiršusi, bet palengva, sunkiai pradėjo ant popieriaus lapo dėstyti iš tėvų ir senelių girdėtas istorijas, praeito ir šio šimtmečio įvykius, sodžiaus buitės nutikimus. Stebina tos moters ryžtas, stebina jos raštų aiškumas, minčių nuoseklumas.

Rašė senolė beveik iki paskutinių gyvenimo dienų, skubėjo, dar planavo daug ką parašyti, bet nebesuspejo, gal vėlai pradėjo rašyti. Mirė ši anykštėnų Žemaitė, sulaukusi beveik šimto metų, 1974 m. rugpjūčio mėnesį, palikusi prasmingą paminklą – prisiminimų sąsiuvinį.

Raimondas GUOBIS

VIENĄ kartą mama pasakė, kad tarėsi su Juozapo dukterimi Augute keliauti savo gimtinėn. Į Dvaronis. Aš tuoj pasisiūliau eiti kartu. Bronytė irgi atsiliepė: "Priimkite ir mane". Nebėra kam namie likti, visos norim išeiti. Taip šį klausimą atidėjom tolimesniam laikui. Po kelių dienų aš priminiau mamai: "Jeigu eisim, tai einam, paskui aš išvažiuosiu, vėl nebebus laiko". Pagaliau visos trys nutarėme, net dieną paskyrėme. Prieš tai daug darbų teko nudirbti. Virėme iš cukrinių runkelių sirupą, tai be galo daug darbo, dirbome visos, net Petrą su Juozapu, atsitiktinai užėjusiu, pristatėme spausti burokų. Bronytė nusileido – sutiko mane išleisti, o už tai prižadėjau ir sijonui medžiagos Panevėžyje nupirkti, ir smulkiai aprašyti kelionės įspūdžius. Svarbiausia tik, kad diena būtų graži, nes iki tol visas dienas oras nepuikiausias buvo.

Mūsų laimei, laukiamasis rytas išaušo labai gražus, nešaltas, saulėtas. Tikras vasaros rytas, koks, rodos, seniai buvo. Rasos

lašeliais apiberta žolytė kaip sidabras mainėsi saulės spinduliuose. Gera kojom pabraidyti po žolę, pajusti vėsią drėgmę. Atsikėliau daug anksčiau negu visada, reikėjo pasitvarkyti, paruošti valgio įsidėti ir šį tą išėinant užkasti. Iš to džiaugsmo jau ir valgyti nebe norėjau, tik skubėjau ruoštis, nes mama, pamelžusi karvę, jau išėjo, palėpusi man ilgai neužtrukti. Susitiksime kapinėse prie tėvelio kapo. Bronytė išleisdama prigrasė: "Tik, žiūrėk, atsimink viską, kur elsi, paskui man parodysi". Berniukus palikau dar miegant. Prisikrovusi krepšį virtų kiaušinių, šviežios gijos butelių, išskubėjau pas mamą. Kad greičiau būtų, nesiaviau nei kojų, pasileidau beveik tekinom. Gera mano seserėlė Bronytė, išleido mane visai dienai. Jai vienai palikus nelengva bus su vaikais. Kolūkis mėsą veža, reiks iškratyti, dar sirupas nebaigtas virti, prisakėme užkasti, nes gali surūgti, reikės papenėti kiaules, prižiūrėti vaikus... Prie Narako namų nusiploviau kojas, apsiaviau ir vėl skubiai taukšėjau į miestą. Praėjau pro bažnyčią, girdėjau grojant vargonais, žybtelėjo žvakės.

Praėjau senuosius kapus, visą Jurzdiką. Jau ir kapai... Kryžių miškas... Mirusiųjų miestas. Prieš porą dienų su Bronyte čia buvome taisyti tėtės kapo. Šalimais kapo tuščia vieta, dar vienam kapui. Mama liepė toje vietoje padaryti kapelį, nes ten buvo palaidotas brolio Juozapo mažutis vaikelis. Bet tėvai kažkodėl kapo netaisė, ir per keletą metų kauburėlis visai išnyko. Dabar abi atnaujinome tą kapelį, prinešėme žemės, pasodinome gėlių. Jau ši vieta bus mūsų, niekas nebegalės laidoti. Gal aptversime geležine tvorele, mirę savięj visi bus vienoje vietoje. Jau iš tolo pamačiau baltą mamos skarytę. Buvo nuėjusi pasižiūrėti kitų kapų. Pamačiusi mane prie tėtės kapo, sugrįžo. Susėdome pailsėti prieš ilgą kelionę. Eidama iš namų, prie kiaušinių ir gliros įsidėjau fotoaparata. Mama atsiklaupė prie kapo poterių kalbėti ir paprašė nufotografuoti. Kaip nudžiugau, juk mama labai nenori fotografuotis, o dabar turėsiu jos atmintį tokioj gražioj vietoj.

Abi sukalbėjome poterius už amžiną atilsį tėtę ir pasiėmusios krepšius pajudėjome. Pakeliui dar aplankėme tetulės Dambrauskienės ir dėdės Adomo kapus. Kad būtų laiko, tetulės kapą reikėtų aptvarkyti. Tokia ji gera buvo mums visiems, kai atvažiuodavo iš Vaitutiškių, vis džiovintų obuolių, grūšiukų atveždavo. Seniai jau ji mirusi, bet aš kaip šiandien dar matau akyse jos labai raukšlėtą malonų veidą, sulinkusią nugarą, beveik su kupryte. Bet kokia ji gera, kokia meili. Pagal giminystę ji buvo mūsų mamos mamos sesuo. Bet užteks apie mirusiuosius, šiandien tokia gera nuotaika, kad nesinori liūdnei kalbėti. Ruošdamasi mama sakė, kad jai geriausia eiti būtų vienai. "Greit negaliu eiti. Jums nusibos su manimi". "Aš prisitaisyčiau, eisiu šalimais, bet tik kartu su tavimi". Nenusibostų niekada šnekėtis, klausytis pasakojimų apie praeities vietas, jaunystės atsiminimus. Už kapų tvoros tuoj prasideda miškas. Mama sako: "Kai jauna eidavau bažnyčion, čia miško nebuvo, tik kur ne kur nedidelė pušėlė matėsi. Į bažnyčią eidavome nuo Šlavės per mišką taku, o ne vieškeliu ir išeidavome, kur dabar kapai. Tada kapų dar nebuvo, tik vėliau padarė". Džiaugiuos kaip mažas vaikas, eidama šalia jos, klausinėju apie viską, apie kertamus kelius, klausinėju, kur jie veda, į kokius kalmus. Toks paslaptingas, o man lyg ir baugus Baranausko apdainuotas Anykščių šilelis. Baugus todėl, kad prie Šlavės nežinomi piktariai nukankino vieną nedidelį berniuką, grįžtantį iš miesto į namus. Taip atsitiko tuoj po

praėjusio karo, dar visokių perėjūnų valkiojosi po miškus. Tačiau koks gražus miškas, kokie gražūs Šventosios krantai, ypač ties Puntuku. Kalnai kalneliai apaugę lieknutėm, jaunom pušelėm nesurokuotom - kiek jų čia daug. Mamos atminime daug mažesnis miškas buvęs, daug kur pliki kalnai matėsi. "Atsigindavome, - sako, - kaimo gyvulius ir pradedant nuo Katlėrių miško leisdavom ligi Puntuko. Kiton vieškelio pusėn negindavom, ten buvo valdiškas miškas, kurį prižiūrėdavo eigulys. Prie Puntuko buvo sustojimo vieta, gyvuliai suguldavo, netoli ir namai, parbėgti galėjom". Mes, priėjusios Puntuko aikštelę,ėjome tolyn, ligi Peslių kelio. Tai visai netoli, tik keletas žingsnių vieškeliu už Puntuko. Mama labiausiai norėjo pamatyti ažuolus, prie kurių meldavosi žmonės, kai ji maža buvo. Abipus kelio du vienodo augimo ažuolai, jau gana stori, neapkabintum vienas žmogus. Susėdome pievutėje po jais pailsėti, ir mama pasakojo jų istoriją. Kai ji maža dar buvo, ažuolų buvo labai daug. Valdžia visus pardavė žydams ir visus ažuolus išpjovė, išvežė. Mamos tėtė atpirko nuo žydų vieną ažuolą už rublį, galvodamas įkelti Dievo kančią. Antrą ažuolą, kuris stovi greta, bet kitapus kelio, nupirko Skapiškio ulyčios žmonės. Už jį jau mokėjo žydui 3 rub. Mat, žydas, sužinojęs, kokiam tikslui ažuolai perkami, pakėlė kainą. Taip ir ligi šios dienos šiedu ažuolai išliko Anykščių šilelyje. Prisimena dar mama, kaip tėtė dirbęs paveikslui įdėti koplytėlę; ji dar švietusi degančia balana jam obliuojant. Ažuole koplytėlė buvo pritvirtinta stipriai - geležiniais lankais, kurių surūdiję galai, įaugę į ažuolą, ir dabar dar matyti. Ilgai žiūrėjo mama į šį gelžgaliuką ir sako: "Ar matai, tai vienintelis daiktelis mano tėtės likęs, daugiau nieko nebėra. Nebėra nei Dievo mūros su šėpyte, ir ant kito ažuolo nei pėdsako nebeliko Dievo garbinimo ženklų, kuriuos buvo įtaisę skapiškiečiai. Per Šeštines kokios ten būdavo iškilmės, sunku apsaityti. Visų apylinkių kaimų žmonės sueidavo, giedodami litanijas, prie šventų ažuolų, ilgai meldavosi, poterius kalbėdavo. Visai pavakaryje išsiskirstydavo pulkais kas sau namo. Taip būdavo ir per Kryžiaus dienas. Kokie buvo pamaldūs žmonės,ėjo jauni, seni ir vaikai. Vėliau šis paprotys išnyko, pakeldamas Šeštinių minėjimą Puntuke šokiais ir gegužinėmis. Dabar ir to nebėra, tylu, niekas Šeštinių nebe mini, nes nebėra ir gluvėsių Leščiaus namų, kurių kieme ir man teko kartą Šeštinių vakare

šokti". Šilelio tylumą sudrumsčia pravažiuojančios mašinos, pilnos ekskursantų, kurių vasarą tiek daug užsuka prie senelio Puntuko.

Netoli šių dviejų ažuolų, tik kitoje vieškello pusėje, kaip pasakojo mama, jai mažai esant dar buvęs didžiulio ažuolo išdegęs kelmas. Ažuolo, matyt, būta labai didelio, išpuvusiu viduriu. Senovėje lietuvių jis buvo laikomas šventu. Mamos tėtė pasakojo, kad dar jo atminime buvo randama už žievės prikalsiota pinigėlių, ant šakų buvę kabinami rankšluosčiai. Tai užsilkusios lietuvių pagonybės žymės, šventųjų ažuolų garbinimo liekanos. Viena kartą važiuavę iš Anykščių vieškelio trys rusai. Pamatę šitą ažuolą prie kelio, prikišę vidun šiaudų ir uždegę. Ažuolas visas sudegęs, likęs tik kelmas, kurį, kaip rašiau, mama dar prisiminė. Ant ažuolo buvusi prikalta medinė Dievo statulėlė, įdėta į kopyltėlę. Šią statulėlę, ažuolui sudegus, žmonės rado ant žarijų krūvos sveiką, tik aprasojusią. Kažkas pasiuvo mėlyną rūbą, apvilko ir pastatė Anykščių bažnyčios didžiajame altoriuje. Ji ten stovėjo, kol sudegė altorius, o paskui kur ji dingo, mama nežinojo. Tik gal prieš kokią dešimtį metų mūsų žuvusio brolio Aniceto sūnus Vytukas, su mokinių ekskursija apsilankęs Baranausko klėtelėje, iš savo bobutės pasakojimo atpažinęs tą statulėlę Baranausko klėtelėje. Jis paklausęs Vienuolį, ar ne iš Puntuko statulėlė. Tai Vienuolis savo ruožtu paklausęs: "Iš kur tu žinai?". Tai jisai sako: "Man bobutė apie ją pasakojo". Nebevedinau mamos eiti ton vieton, kur stovėjo mližinas ažuolas, nes tikriausiai gal ir ji pati užmiršo, kurioje vietoje jis auga. Juk šitiek laiko praėjo, argi atsiminsi, kas prieš 75 metus buvo.

Dar truputį abi su mama pasišnekėjusios, pavalgiusios ažuolų pavėsyje, pasikėlėme tęsti toliau savo kelionės. Grįžome tuo pačiu vieškelio atgal ir pasukome prie Puntuko. Kai mama mažutė ganydavo, Puntukas atrodęs kitaip. Lengvai buvo galima užlipti ant akmenų. Dabar labai sunku, turbūt jis yra atkastas aplink, kad mažiau laiptų žmonės. Pats akmuo sutrūkinėjęs, ilgiau pagulėjęs jis sutrupės į gabalus. Nieko nėra pastovaus - amžino. Mama pasakojo, kad jos atminime žmonės kalbėdavę, kad po juo yra pakastos sidabro akėčios. Ganydami gyvulius vaikai rasdavę velnio pirštų žymes ir grandinės įspaudimus, kurie likę po to, kai velnias nešęs šį akmenį sudaužyti Anykščių bažnyčios.

Kokios gražios vietos, slėniai, kalneliai,

apaugę pušaitėmis. Valzdžiai aprašė A. Baranauskas Anykščių šilėlį savo poemoje. Mama dar pasakojo, kad labai nesisekė tiems rusams, kurie padegė storąjį ažuolą. Visi greit mirę ne savo mirtimi. Vienas pasikoręs, kitam arklys kojas sulaužęs, trečiam vėl kas blogo atsitikę.

Abi apžiūrėjome akmenį, paprašiau ten buvusio vieno ekskursanto berniuko, kad mane nufotografuotų prie akmenų. Kai mama mažutė ganydavo čia gyvulius po aplink esančius kalnelius, jie buvę pliki, beveik be jokių medžių, o dabar jau vienos pušytės. Dabar nebebūtų kur galvijams, kiaulėms ganytis.

Einame jau beveik atgal keliuku į buvusius Dvaronis. Deginėje plati pieva. Mama, nors ir po tiek daug metų, dar pažino tą vietą, nes maža būdama čia grėbė šieną, tėtė įjaudavo. Bet savo šniūrą kurgi beatsimins - juk viskas, ir kalnai, ir plevos pasikeitusios. Radome pakelėje žemuogių, abi pasiugavome, dar pririnkau į lapą parnešti berniukams. Koks brangus mielas man tas keliukas, nors mama sakė, kad jis truputį pasisukęs į šalį, dar yra žymu senojo kelio žymės. Aš einu šiuo keliu pirmą kartą, o mama gal paskutinį kartą, kas žino...

Brangi mama, kai tu buvai piemenėlė, čia tu jau vargai, basa ganydama, čia tavo blauzdas Janicko piemuo botagu kapojo, čia giedojai kartu su piemenėm, prašydama saulutės ateiti su pyragėliais. Čia paslaptینگam Puntuke vaiduokliai gąsdindavo piemenes, berželiais apsikaisę.

Einame toliau... Jau pasimatė Skapiškio laukai anapus plačiosios plevos. Praėjome ilgąjį mišką ir keliuku labiau į kalną prieiname Dvaronių ulyčią. Aš dar nesitikėjau taip greit ateiti. Mama dairosi į šalį lyg sapne, nori, rodos, pamatyti savo namus, savo sodybą, buvusį sodą. Bet nieko ji čia nebeatranda, tik lyg per sapną prisimena, kad čia turėjo būti namai: gryčia, kurioje užaugo, kur gyveno tėtė, mama, seserys. Buvusios sodybos vietoje auga vyšnios, išartoje dirvoje dar keletas obelių tebėra, bet mama nebeatpažįsta, ar jos čia buvo, ar ne. Tik viena obelis, auganti iš krašto, atrodo, ta pati, nes mama prisimena, kad obuoliai krisdavo ant kelio. Nebėra slyvų, nei serbentų, agrastų. Juk tas viskas buvo prieš 50 metų. Mama paskutinį kartą buvo čia, kai mirė jos mama. Ji nulydėjo į kapines, o paskui... Sunkus gyvenimas, pulkas vaikų nebeleido nors valandai sugrįžti į savąjį kaimą. O dabar... jau gyvenimo vargų išvarginta po 50 metų, gal jau paskutinį

kartelį kartu su manimi atėjo pasižiūrėti brangių vletų. Susėdome sodybos pakrašty prie vyšnių šalia kello. Man gera, aš noriu žiūrėti į kiekvieną žemės grumstelį, į kiekvieną medelį, noriu įsivaizduoti mamą mažutę čia lakstančią kieme tarp uogų krūmų, kur pristatyta daug bičių avilių. Iš viso kaimo belikusi tik viena sodyba, rodos, Purvėno, paskendusį didellame sode. Nebėra Kalčiaus kiemo, kuris buvo kitoje kelio pusėje, nebėra Skrebūnų, nieko, nieko, kas buvo anksčiau, nei žymės, nei pėdsako. Viskas praeina, praslenka, veltui ieškotume mirusiųjų tarp gyvųjų. Trumpai sėdėjome, net labai trumpai. Aš dar prašiau pabūti čia, pasėdėti, bet mama sako: "Man neramu, nebenoriu čia ilgiau būti, - eikime". Prašau mamos: "Pabūkime dar, pasėdėkime", o ji ne ir ne. Pakilome eiti buvusio kaimo keliuku. Kellas kaipėjo, taip ir paliko. Gale kaimo, kaip mama pasakojo, stovėjo kryžius ir augo pušis. Kai lydėdavo numirėlių, visi to kaimo žmonės palydėdavo ligi to kryžiaus, o paskui sugrįždavo namo, kas nelydėdavo toliau į kapines. Kryžiaus nebėra, tik pušis aukšta, aukšta pilku kamieniu, keilomis tankiomis šakomis pačioje viršūnėje, stovi tiesi kaip styga. Tai vienintelė liekana, ką mama dar atpažino savajame kaime. Einame keliuku iš kaimo tolyn link miestelio. Nebepažįstami namai laukuose, viskas pasikeitę. Einame, einame per laukus keliuku ir nebeatrandame, kur išeiti į Brazausko dvarą. Ir tik pasiklaususios vienoje vietoje prieiname buvusį garsų anuo metu Brazausko dvarą. Garsus jis buvo tais laikais. Kokie čia ponai gyveno, kokiom kariatom važinėdavo, keletą arklių pasikinkę. Bėgdavo mama kartu su kitais vaikais, pamačiusi ponus važiuojant, atkelti vartų, kad gautų skatiką. Labai graži vieta, iš tikro būta šumnaus dvaro, dabar gi kolūkio užimta, karvidės, kiaulidės padarytos. Labai dažnai mama, kai buvo mažutė, su tėte važiuodavusi Valtutiškiuos dirbti, tuo laiku žinojusi visus keliukus, takelius, kuriais arčiau buvę per Liudiškius į Valtutiškius. Išėjusios iš Brazausko dvaro sodybos, pamatėme nelabai toli ant piliakalnio stovintį Billūno paminklą. Taip gerai, taip tiesiai prie joėjome. Kaip nesisekė mums kelionė iš Dvaronių kaimo beiėskant Brazausko dvaro, taip dabar pradėjo sektis grįžtant. Tieslausiu keliu išėjome prie piliakalnio. Saulutė kaitina smėlį, sudžiūvusi sausa žolė čerža po kojomis. Mama basa, jos kojos nebijo šiurkščios žolės. Man galla

mamos, taip šilta, sunku lipti į kalną. Aš prašau mamos pailsėti, bet ji sako: "Einame, neprivargau". Mama, brangi mama, tu jau sena ir tiek dar gali kello nueiti, ant tokio aukšto kalno užlipti. Pasiekiame pačią viršūnę. Gražus paminklas, simbolizuojas laimės švyturį. Mama apeina aplink paminklą, apžiūri iš visų pusių. Durys užrakintos, pro jas matyti marmurinė lenta, uždėta ant kapo su parašais. Ant paminklo virš durų juodo marmuro rašytojo bareljefas ir datos - gimimo ir mirties. Gimęs 1879 m. Juk ir mama tų pačių metų, jie vienmečiai, o kaip seniai jo jau nebėra. Jei būtų gyvenęs, kiek daug būtų parašęs. Anykščius ne taip būtų išgarsinęs. Atvažiavo ekskursija, pasipylė ant kalno žmonių. Visi gėrėsi, gražiuojasi tikrai gražiu paminklu. Ekskursijos vadovas pasišnekėjo su mama apie Billūną, nes ji gerai rašytoją pažinojo. Abi paskui tarp eglučių kalno šlaite suvalgėme po porą kiaušinių, atsigėrėme skanios gėros, kurios nešėmės iš namų. Pasilsėjusiosėjome namo. Nulipome nuo kalno į kitą pusę, kur buvo sušaudytų žydų kapinės. Dabar padarytas vienas bendras kapas, aptvertas žalia tvorele, privežta juodų žemių gėlėms sodinti. Prie mūsų atvažiavusi mašina dar pylė žemės. Nespėjus nueiti iki vieškelio, atvažiavo graži "Pobieda". Vairuotojas sustojo ir liepė mums sėstis. Abi džiaugdamos sulipome. Mamai tai buvo naujiena, nes tokia graži mašina ji pirmąsyk važiuoja. Ją vienąkart pavežėjusi mašina einančią į turgų. Nešėsi tada krepšelyje kiaušinių, tai pusę jų sudaužiusi, nes labai kratė. O ši tokia minkšta, nejauti, kaip lengvai kresteli į vieškelio nelygumus. Prie mūsų kelio išsukimo paprašėme sustoti. Padėkojusios išlipome, džiaugėmės gavusios truputį pailsėti. Eldamos namo, užėjome dar Paprūdės kampelin, pasėdėjome, pasikalbėjome apie kadaisė buvusį tokį brangių mūsų žemės kampelį, o dabar jau atimtą, ir galbūt jau niekada nebesugrįžtantį. Palengva šnekučiuodamos, pabaigėme savo iškylą.

Kaip aš džiaugiaus šia ekskursija, kaip gera buvo kartu su mama keliauti laukais, vaikščioti keliais, kuriais mama vaikščiojo mažutė - jauna. Ištekėjo ji vos 18-kos metų. Tėveliui mirus, jos mama, su pulku vaikų likusi, anksti išleido dukterį už vyro. Tekėjo ne iš meilės, piršlėmis atvažiavo, pripiršo... Ištekėjo už miesčionio ūkininko, garbingon Jono Valikonio šeimon.

MOČIUTĖ

Pernai kovo mėnesį močiutė Uršulė Andriuškevičienė atšventė devyniasdešimtąjį gimtadienį. Paklausta apie prabėgusius metus, senoji sako: "Žinai, vaikel, rodosi, kad par vienas duris intejau, a par kitas išėjau - tai tiek aš gyvenu". Įkopė ji į dešimtą dešimtį, bet metų našta, regis, per daug nevargina - močiutė dar žvali, linksma ir supratinga. Kiekvienas ilgiau pabendraavęs su šia paprasta, kuklia Gurskų kaimo moteriške susižavi močiutės siela, puikia atmintimi, skambiu balsu, pasakotojos talentu, geraširdiškumu. Ji tarsi tiltas tarp mūsų dienų ir seniai nutolusio laiko. Įsiklausęs į močiutės pasakojimus, persikeli nors trumpam į anuos, mums nežinomus laikus.

Ją vadiname močiute, tačiau norėtume vadinti motute, nes taip gražiai artimieji kreipdavosi į jos mamą Prancišką Binkienę. Prosenelė, kurią mes pažįstame tik iš pasakojimų ir senų fotografijų, daug savo bruožų perdavė jauniausiajai dukteriai. Tokia pat nedidukė, vikri, supratinga ir iš veido labai panaši. Pranciška Binkienė išgyveno beveik šimtą metų.

Uršulė Andriuškevičienė gimė 1902 metais. Vieną kovo mėnesio šventadienio popietę į Juozapo Binkio sodybą Gurskų ūlyčioje įdardėjo smagaus širmio traukiamos vežėčios, mat žinia, kad Binkiams Dievas davė dukterį, jau buvo pasiekusi netolimą kaimyną, keistuolį senbernį iš Pastriuokių vienkiemio Donatą Sirvidą. Įžengus į trobą, Donatas pagarbino Kristų, žvilgtelėjo į lopšyje gulintį kūdikį ir pareiškė, kad jis, o ne kas kitas bus šito vaiko krikštatėvis. Taip ir įvyko.

Šio amžiaus pradžioje kiekvienoje, net menkiausioje trobelėje būdavo pilna jaunų ir senų. Liūdėti žmonės nebuvo pratę, ūlyčios trobos viena su kita vos stogais nesiremėdavo, o kaimynai vieni su kitais bičiuliaudavosi. Jaunesni būdavo užsiėmę darbu, o karšiniai mažyliai "gandydavo". Močiutė gerai prisimena savo senelį, kuris sunkesnių darbų nebesiimdavo, ilgai poteriaudavo, o troboje besikrapštydamas ar pypkę papsėdamas vaikams neįtikinamiausias istorijas porindavo. Mažyliai akis išplėtę, tylūs klausydavo, paskui vakarop bijodavo nuo krosnies nusileisti, kad tamsioje kertėje ar pasuoly pasislėpęs velniukas negriebtų. Daug pasakų iš jo išmoko močiutė, vėliau pati savo vaikaičiams pasakojo ir dabar dar prisimena. Vaizdžiai porina nelinksma Elenytės ir brolio Jonuko istoriją, poetiškai seka apie gražuolį Juostino ežerą.

Pasikeitė kaimas, jau nebėra raistų, kur skrybėlėti velniukai lindėdavo, nebėra tų balų, kur laumės žlugtą velėdavo, seniai nebesivaidena... Primiršti ir senieji papročiai. Nebevaikšto per Užgavėnes baisūs, išvirkščiais kailiniais apsitaęs persirengėliai, kurie, būdavo, ant žardų susėdę peilius galanda ir grasina kiekvienam nesilaikančiam pasninko pilvą perrėžti. Nebepersirenginėja sodžiaus vaikinai trimis karaliais, nebeužklysta Velykų kiaušiniautojai, nebepuošia gyvulėlių vainikais per Sekmines...

Šventadieniais sodžiuje girdėdavosi, kaip aidai Troškūnų bažnyčios varpai. Didingai gausdavo didysis varpas - Marikonis, plonesniais balsais jam pritardavo mažesnieji. Skubindavosi į bažnyčią vyrai, moterys. Ir mažylių nepamiršdavo. Gausdavo puikieji vargonai, o giedoriai, rodos, angelų balsais garbindavo Viešpatį. Svajoto mažoji Uršulė irgi giedoti. Dar visai mažutėlė drąsiai pritardavo moterims dainuojant. Kiek ūgtelėjusią vyresnę sesuo Marija nusivedė į chorą. Ir giedojo bažnyčios chore net aštuonerius metus, kol ištekJo. Per vestuves dėkingas vargonininkas gražų maršą sugrojo.

Geri giesmininkai buvo labai reikalingi ir gerbiami. Menkiausias susibūrimas be dainos ar giesmės neapsieidavo. Giedodavo gegužinėse pamaldose, giedodavo kryžius lankydami, su giesmėmis palydėdavo mirusiuosius. Iš Amerikos į tėviškę pasisvečiuoti atvykęs Topilis Binkys, išgirdęs Uršulę dainuojant, didžiai stebėjosi ir tikino, kad su tokiu balsu Amerikoje didelių pinigų galėtų uždirbti. O balsas buvo nepaprastai stiprus, aukštas, žodžius tardavo aiškiai, Uršulė ne tūravodavo, bet visuomet vedavo. Nesikuklindavo. Jau būdama senutė drąsiai užlipdavo į sceną ir dainomis bei eilėraščiais sužavėdavo pačius išrankiausius klausytojus. O dainų dar ir dabar prisimena daugybę. Prieš keletą metų buvo užklydęs garsusis tautosakininkas Jurgis Dovydaitis. Net ir jis, tiek dainų girdėjęs, negalėjo atsistebėti. Močiutės atmintyje išliko iš lūpų į lūpas perduotos dainos apie bijūnėlį žalią, gegutės balseliu raudančią našlaitėlę, saulę motinėlę, žaliuosius rugelius, geltonus linelius, karaliaus žalnieriūlius. Moka keletą eilėraščių: kaip Vytautas su bajorais Lietuvą gina, juokingą apie "karčemnyko" vestuves, pamokantį apie girtuoklystės žalą.

Močiutė prisimena, kokie nuoširdūs, atjaučiantys buvo kaimo žmonės. Pirmajame kare kaime stovėjo vokiečių gurguolės. Ji buvo dar nedidukė, motutė pasiuntė nunešti kareiviams puodynę pieno. Po karo užplūdo duoneliautojai iš Vilniaus krašto. Kiekvienas surasdavo užuovėją, būdavo pavalgydintas lietuviškos sodybos pastogėje. Per paskutinįjį karą plūstelėjo rusai, per kaimą traukė kareiviai. Dulkinį, išvargę. Močiutė išnešusi padėjo ant suoliuko sietą džiovusių, vandens. Kareiviai valgė, malšino troškulį. Pokaryje net trys jaunuoliai Andriuškevičių sodybos užuovėjoje slėpėsi nuo bolševikinio teroro. Viena iš tremties pabėgusi, kiti du "naujo gyvenimo kūrėjai"

persekiojami. Visi liko gyvi, tapo globėjams tarsi giminėmis.

Močiutė labai gera šeimininkė. Kokius gardžius iškepa blynus, o kokia nuostabi krosnyje pašildyta bulvinė košė, o šventiniai pyragai su aguonomis burnoje tirpsta.

Ištekėjo močiutė 1927 metais. Piršosi ne vienas, net labai turtingi, bet ištekėjo už neturtingo, bet už gražaus ir mylimo. Andriuškevičiaus Antanas buvo dailus tamsiaplaukis, darbštus ir nagingas. Žemės turėjo nedaug, pirkto, įlindo į skolas, todėl ėjo kasti griovių, siuvo batus, dirbo miške. Močiutėgi tvarkė visą namų ūkį. Nelengva buvo. Tačiau prasigyveno. Vienkiemyje pasistatė erdvas trobas, atsirado ir atliekamas litas.

Gražiai sutarė Andriuškevičiai, žmonės gėrėdavosi jais. Kartu pragyveno 63 metus, atšoko auksinės vestuves. Užaugino du vaikus, džiaugėsi anūkais. Ir juos išmokė pažinti Dievą, atskirti gėrį nuo blogio. Prieš trejus metus Uršulė liko našlė. Vis tebenešioja tamsią skarelę, meldžiasi, per Vėlines skubinasi į kapines, šv. Antano dieną užperka už velionį šv. Mišias.

Troškūnų bažnyčioje šv. Antano atlaidai. Tą dieną Andriuškevičiai visada pasikviesdavo į svečius gimines, bičiulius pasišnekėti, putotu alučiu pasivaišinti. O kokie įdomūs žmonės čia susirinkdavo, apie kiekvieną netrumpą istoriją būtų galima parašyti. Geri buvo namai. Močiutei ir dabar svečias tarsi Dievo dovana.

Uršulė Andriuškevičienė dažnai prisimena jaunystę, per šventes apsirengia išsaugotais savo tautiniais drabužiais, padainuoja savo mėgiamiausias dainas. Susimąsto, įsiklauso, o jau šaukia ją močiute vaikaičių vaikai.

Pateikiame skaitytojams Uršulės Andriuškevičienės-Binkytės sekamą sakmę apie Pajuostinio ežerą ir pluoštelį jos dainuojamų dainų.

Raimondas GUOBIS

* * *

"NU mūsų matute sakydava, kad Ježerus šitus atsirada labai jau seniai. Tė, nu tokie jau piemenys ganydava ti. Buva ti tik tokia bala, ir girdydava jaučius, karves. Labai daug ar ti pona, nebe-pasakysiu kena. Bet jau ganydava. Nu, ir saka, teip pa-

sikėla audra, teip audra, kad net medžiai linksta, balsiai labai didela audra. Ir kad pradėja lyt', pilt', kad ir tas karves prigrirde, ir tų, kur gane piemenį. A, ana juostas ausdava, toj, nu jau kur gane - pemene tonai. Tai va, kaip juos užlieja, visa prigėre, jir Ježerus toj vletalį atsirada. Kaip atsirada

Ježerus, tai va pramline Pajuostis, Pajastinys, va, jau, skaitas, kad ana juostas aude ir ana ti jau nuskinda".

"Ugnela toj, va, valksčiadava. Mana bralys mate. Jisai aja iš Vaidlanių. Nu, ti Vaidlanys yra kaimas. Tai jis aja nama jau naktį. Gal

par merglotes ti vakaruot
buva. AINU ainu, saka, čia
netoli va teip kaip ir užu tilta -
toks tiltus yr ir griavys -
Stadavu¹ ravu vadindava. Nu,
tai ir saka tokia ugnyte
užsikėla. Ir toj ugnyte, saka,
va kaip sulig man'. Ir aina,

saka, ana su man', ir aina. Ir
plavesuoja teip. Aš dabar ir
galvoju: kas čia daryt', jau
man' smertis vis tiek bus. AINU
ainu, saka, nebetoli, va,
kryžkela ir kryžis yr. Tai dabar,
galvoju, kad tik man' un kryžį
nulėkt', tai kad ir mirsiu, tai

pre kryžlai. Kaip aš, saka,
atsistojau pre kryžiai ir ramiai
stovju, stovi. Tai, saka,
prasineše pra man', nuveje ir
nuveje, ir prapuola".

¹ Stadavas - pavadinimas slaviškas -
bandos perginimo tiltas per griovį.

* * *

Šali kelia veškelėlia.
Rugeliai žaliuoja,
Rugeliai žaliuoj (a)

Ir atjoja trys berneliai
Žirgelių ganyti
Žirgelių ganyt (i)

Toj puikioja bagatoja
Po ježias vaikščioja,
Po ježias vaikščioj (a)

Un rugelių želmenėlių
Lekštute čilbėja,
Lekštute čilbėj (a)

Klausia tėvus sunaitėlia
Katrų pasdabojai,
Katrų pasdaboj (ai)

A toj viena siratėla
Rugelius nupjove,
Rugelius nupjov (e).

Ir ataja trys mergelas
Rugelių lunkyti,
Rugelių lunkyt (i)

Ar tų puikių, ar bagotų,
Ar biednų siratų,
Ar biednų sirat (ų)

"Pre rugių šitų dainuodavam
Sisicka dvari" (Uršulės
Andriuškevičienės pastaba).

* * *

Pa balų braidžiojau,
Kajelas mazgojau,
Atskrida bitela,
Unkunda kajelan. / 2 k.

Oi, kaip man skaudu kojėlė,
Oi, kaip man skaudu kojėlė,
Išgerkit žalį taurelį,
Išgerkit žalį taurelį.

"Čia pemenų daina.
Ganydavam Malkakarty /čia
pievos pavadinimas - V. G-J/,
turėdavam supuoklas. Tai
supuoklės supdavames ir šitų
dainuodavam" - sako močiutė.

Užrašė Violeta
GAILEVIČIŪTĖ-JUCIUVIENĖ
1985 m.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

PRAKALBINTAS MEDIS

Prieš pora metų, vasario 29 dieną, anykštėnas tautodailininkas Liudas Tarabilda atšventė savo septyniasdešimt penkerių sukaktį. Apsilankiusieji tąkart Anykščių kultūros rūmuose surengtoje tautodailininko darbų parodoje džiaugėsi išraiškingais drožiniais, kūrėjo rankomis ir širdimi sušildytu, įdvasintu medžiu, sekančiu pasakas, išsakančiu Rūpintojėlio skausmą, atgyjančiu anykštėnų rašytojų kūrinių herojais... O kiek tų darbų yra pasklidusių tarp žmonių, rymančių antkapiniais paminklais?..

Kadaiše, dar vaikystėje tetos dailininkės Domicelės Tarabildienės padovanotas peiliukas sūnėnui Liudukui, jos palinkėjimai suvaidino didelį vaidmenį būsimajam tautodailininkui, daug ką nulėmė.

Kalbėk, godok mūsų godas, medil..

Iš ąžuolo žvelgia ir šypsosi tėvas...

Tautodailininko nuotrauka jubiliejaus proga

Kiek meilės, širdies šilumos ir prabėgusių dienų, mėnesių šiuose drožiniuose.

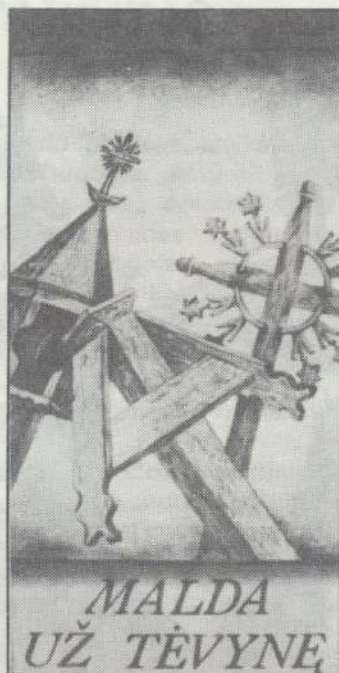
Liudas Tarabilda prie savo kiemo vartų. Neįprastų, iš tolo traukiančių akį, kiekvieną praeivį verčiančių stabtelėti, įsižiūrėti, pajauti.

Tautodailininkas yra sukūręs nemažai daugiafigūrinių kompozicijų. Jose - Anykščių šilelis, Anykščių krašto žmonės, rašytojų kūrinių personažai...

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

NAUJASIS VIEŅAŽINSKIS

Mokslas teigia, kad poezija gimė kartu su muzika, o tikriausiai muzika anksčiau. Sunku įsivaizduoti senovinę liaudies dainą be jos melodijos. Net ir šiandien žmogus, apimtas kokio nors gilaus jausmo, ypač liūdesio, niūniuoja, t. y. be žodžių dainuoja. Liaudies daina žavi ne tiek savo žodžių turiniu, kiek melodija. Juk šio dėsno laikosi ir šiandieninė estradinė daina. Justinas Marcinkevičius irgi sako: "Ėjau ir dainavau be žodžių..." Yra žinoma, kad Vienažinskis savo dainas kūrė grodamas armonika. Baranauskas "leido" savo dainas ir giesmes į pasaulį, kartu mokydamas jas ir dainuoti: taip jis elgėsi savo tėviškėje prie motinos, sesers ir kaimynių moterų. Tada po visą kraštą daina ant savo sparnų iš lūpų į lūpas išnešiodavo jos melodijas. Kitas kelias - gaidų atspausdinimas. Kas kita šiandien. O šiandien, pasirodo, atsiranda ir naujų vienažinskių bei baranauskų...

Toks yra Antanas Paulavičius (dargi tolimas Baranausko poeto giminitis), neseniai išleidęs knygą "MALDA UŽ TĖVYNĘ" (Žodis, Kp. 1992), kurioje telpa pluoštas jo eilėraščių, penkiolikai jų atspausdintos gaidos, pora prozos dalykėlių - atsiminimai - ir net drama. Žodžiu, čia sudėta viskas, kuo autorius turtingas net keliose meno srityse.

Jau iš mano šio straipsnio įžangėlės skaitytojas suprato, kas mane šioje knygoje sudomino, dėl ko aš autorių pavadinau "naujuoju Vienažinskiu", - tai jo eilėrašiai! Kadaisė rašytojas kun. J. Lindė-Dobilas sakėsi negalįs Vienažinskio eilėraščių skaityti be ašarų. Prisipažinsiu, kad aš ir arti buvę mano namiškiai ašarojom skaitydami Paulavičiaus eilėraščius, rašytus Sibiro tremtyje 1948-1950 metais.

*Girdžiu varpus, kur šaukia prie maldos
Ir dainą tą, kurią dainuot išmokė
Motulė prie ratelio kitados.*

*Vis akys krypta į vakarį dangų -
Tenai aš ieškau tėviškės mielos
Ir vis kartuju josios vardą brangų...*

Kol žemėmis taiga mane užklos.

*Kur tik einu, kur tik minu takelį -
Ji spindi man tartum žvaigždė šviesi,
Ir vardas Lietuva nelyg varpelis -
Kur tik einu, kur tik minu takelį -
Vis skamba, aidi mano ilgesy...
Vai eičiau eičiau keliais į Tėvynę
Per šaltą taigą Sibiro keliais...*

Atkelt gimtus vartus tau nevalia...

Juk tu prie kryžiaus tremtinio prikalta...

Norėtusi cituoti cituoti ir pakartot Dobilo žodžius, pasakytus apie Vienažinskio poeziją: "Ten ne žodžius skaitai, bet pačius jausmus - gyvus, jei taip galima išsireikšti, garuojančius jausmus. Bet jausmai be minties visados esti ištįžę, salstelėję, suglebę... To vienok nėra Vienažinskyje, nes jo galingi jausmai teka iš galingų minčių, visais amžiais mūsų tautai vadovavusių" ("Skaitymai", XVII kn., 1992). "To nėra" ir Paulavičiaus eilėraščiuose, nes jie "teka" iš globalinės mūsų tautos tragedijos istorijoje, kurią vienaip ar kitaip išgyveno kiekvienas lietuvis. Todėl eilėraštyje "Baigias vasara" Paulavičius nesigroži gamtos permainom rudenį, kaip Maironis. "Jau baigės rugsėjis, po orą blaiviai/ voratinkliai draikės be vėjų", bet "balsu verkia", toli "nuo tėviškės nuėjęs",

*Gal dėl gyvenimo palūžusio,
Gal dėl vilčių, staiga sudužusių,
Gal saulės, slenkančios į rudenį,
Gal meilės, mirusios vidudienį,
Gal atminimų tėviškės brangių -
Jau baigias vasara,
Ir aš balsu verkiu.*

O kartu verkia skaitytojas, nes šie žodžiai labiau jį veikia nei panašus Vienažinskio aimanavimas "Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo./ Viskas pasauly man juoda", nes jį užgula konkretus tremtinių pergyventas siaubas...

O kaip jie jaudins lietuvi, kaip ugdys jo patriotizmą, kai ir juos autorius kompozitorius muzikos sparnais paleis skraidyti Tėvynės padangėj! Jis tai padarys, kaip jau daug yra padaręs...

Tokios meninės vertės neturi autoriaus proza ir drama. Man jos primena gražios ir vertingos statybinės medžiagos krūvas statomai bažnyčiai. Gražu pasižiūrėti į plytas, čerpes, jau nulipdytas statulas, vitražuotus langus, bet bažnyčios dar nėra. Reikia gerų rankų ir iš Dievo gauto "cemento", kad iškiltų bažnyčia...

"Istorijos pamokoj" neteisingai hitlerizmu apkaltintas mokytojas Juška, neva jis mokinius nubaudęs, kad jie sulaužę Hitlerio paskelbtą gėdą; o juk iš tikrųjų - kad mokinių linksminasi gavėnios metu. Mokytojas Juška baisiai neapkentė bet kokių diktatorių, o tikėjime, auklėjime buvo griežtas rigoristas.

"Autoriaus žodyje" labai reikšmingai pasisakyta, kad ilgai jis rašęs "tik sau", kad kartais nežinojęs, "kada baigiasi žodis ir prasideda muzika", bet pasisakyme apie dramos kūrimo istoriją nemalonų įspūdį daro citata iš mano laiško, neva giriančio šią dramą...

Rapolas ŠALTENIS

“Pragaro turguje”

Anykštėnai, ypač brandesnio amžiaus, dar nespėjo pamiršti ne vieną dešimtmetį rūpestingai juos gydžiusio, daugeliui po sunkios ligos vėl grąžinusio gyvenimą, gydytojo Vlados Šarkos, kiti - darbščiosios bitelės jo žmonos Lidijos, triūsusios Anykščių vaistinėje. Vladas Šarka Anykščiuose buvo žinomas ne tik kaip puikus savo srities specialistas, vidaus ligų skyriaus vedėjas, bet ir kaip darbštus sodininkas, sveiko gyvenimo būdo propaguotojas. Nedaug kas tuo brandaus socializmo laikotarpiu Anykščiuose žinojo, kokias kančias teko išgyventi šiam žmogui, kuris dažnai mąstydamas: “Viešpatie, už ką Tu mus baudai? Kodėl gražiausius savo gyvenimo metus mes praleidome “pragaro turguje”?

Knygynuose pasirodžiusi Vlados Šarkos knyga “PRAGARO TURGUJE” (Vilnius “Mintis” 1992. 247 p.) tai ir yra šio gydytojo skaudūs išgyventi praeities prisiminimai.

Autorius knygos pratarinėje prisipažįsta, jog “kasmet, kai užgęsta kaštonų žvakės ir suliepsnoja bijūnai, o Medicinos akademijoje Hipokrato priesaikos žodžiai jaunųjų medikų lūpose virsta sakrališka nauja substancija - degti kovos už žmogaus sveikatą ugnim, man iš atminties išnyra mūsų kartos medicinos studijų Kauno Vytauto Didžiojo universitete paskutinės paskaitos diena keturiasdešimtųjų birželį ir ta “be penkių minučių” gydytojo pirmoji priverstinė praktika “ledinės tundros lageriuose, o po to netrumpa “stažuotė” vėlgi “svetingame” Sibiro krašte jau su diplomu ir jauna šeima”.

Versdami puslapį po puslapio įsitikiname, su kokia panieka buvo žiūrima į areštuotuosius, kaip į liaudies priešus, tarybine žeme vaikščioti nevertus

gyvius, kuriuos jau seniai reikėjo sunaikinti.

O kuo gi nusikalto humanizmu pasišovęs grįsti savo gyvenimo kelią jaunuolis, kuris NKVD trejeto sprendimu buvo nuteistas pagal SOE straipsnį penkeriems metams pataisos ir darbo lagerio? SOE straipsnio esmė buvo tokia: dėl savo veiklos Vladas Šarka buvęs “socialiai pavojingas elementas”, kitaip tariant - žmogus, kuris nėra kaltas ką nors bloga padaręs, bet kuris galės nepritarti naujai tvarkai.

Tokį sprendimą knygos autorius, kaip ir daugelis mūsų tautos rašytojų, istorikų ir lagerių kankinių įvardino tuo pačiu vardu - lietuvių tautos genocidas.

Drauge su knygos autoriumi jautriai išgyvenome jo ir kitų lagerių kankinių kančias. Lyg per kaleidoskopą bėga penkerius metus autoriaus matyti gyvenimo vaizdai: bado, šalčio ir sunkaus fizinio darbo iškamuoti, apvilkti apdriskusiomis, sunešiotomis šimtasilėmis, vos vilkdami suplyšusiais skylėtais veltiniais ar skudurais apmuturiuotas kojas, jau vakare tamsoje varomi iš darbų, dažnai vieni kitų palaikomi lagerių vergai, ilgos jų kolonos... Jie vakare, suvalgę skystos “balandos” lėkštę, lenda ilsėtis į pustamsius šaltus barakus, kad kitą ankstų rytą vėl kartotų tą klaidų vergo kelią. Po kelių tokių darbo dienų ar savaitių jie būdavo vežami į ligonines jau kaip skeletai, kurie kasdien didino mirštančiųjų skaičių. Medikas Vladas Šarka, teikęs jiems medicinos pagalbą, kaip įmanydamas stengėsi lengvinti pasmerktųjų kančias, padėti jiems, stiprinti dvasią.

O 1951 metų rudenį su žmona Lidija, 2 mėnesių kūdikiu Algimantu ir 62 metų tėvu vėl gydytojas Šarka bus grūdamas į priterštą gyvulinį vagoną, kurių visas ešelonas, kaip ir prieš 10 metų, pradžioje pajudės ta pačia kryptimi, tik paskui pasuks link šaltojo Sibiro. Giliai sielodamasis, kad tik sūnelis išgyventų šią varginančią kelionę, daug galvos apie savo tautiečius, kuriuos kaip ir jo šeimą, jo žmonos tėvus, žmonos sesers šeimą, lyg šimtmetinius ažuolus išrovė su sveikomis, pilnomis gyvybingumo šaknimis iš prakaitu aplaistytų sodybų, gražių tėviškės laukų užkariautojai ir vietos parsidavėlių klika, vykdanči okupacinės politikos planus, norinti greičiau nutautinti lietuvius.

Autentiškų prisiminimų knygą, ne tik nepalaužta, o kaip tik spinduliuojanti tvirtybe, lagerių ir tremties kankinys Vladas Šarka baigia šiais 1940 m. birželio 12 d. Lietuvos okupacijos išvakarėse pasakytais prof. Prano Gudavičiaus žodžiais: “Šiandien, mūsų Tėvynės valstybingumui gresiančio pavojaus akivaizdoje, mums ypač būtina tautos vienybė. Turime stiprinti tautos dvasios jėgas, branginti ir neišsisžadėti savo kalbos, ugdyti jos kultūrą, papročius, priešintis mūsų nutautinimui...”

Romualda BRAŽĖNIENĖ

Povilas BUGAILIŠKIS

Spalio vėjui palydint, net artimiesiems nežinant, Viešintų kapinių pakraštyje savo paskutiniąją kelioną greta tėvo ir motinos baigė Povilas Bugailiškis. Gyvenęs tyliai, neieškojęs dėkingumo ir pagarbos, pasitraukė tyliai, nereikalaudamas skausmo ir užuojautos.

Gimęs žemdirbiu, juo laikė save visus aštuonis dešimtmečius. O mes, Jį pažinojusieji, vadinome visaip: tautodailininku, kryžių meistrui, o dažniausiai švelniai Poviliuku. Tik po to, kai įdiržo rankos, bėrusios grūdą į Lietuvos dirvas ir į nesvetimą Tomsko žemę, Jis pajuto medžio dvasią, pamatė jame Dievą - šitaip gimė Menininkas. Jo rankų išglostyti kryžiai - Kryžių kalne Žemaitijoje, Jo kūriniai iškilo kapinėse ir prie sodybų. Jis buvo tas nesuprantamas keistuolis, pasiryžęs atgaivinti pakelės kryžių ne tik Aukštaitijoje, bet ir Pietryčių Lietuvos pakraščiuose. Paniekinęs turta, aukštindamas nuoširdumą, tikėdamas visų žmonių tyrumu. Jis išėjo, nepalikęs apgaulės, nelikdamas niekam skolingas - nesijausdamas turėjęs gyvenime priešų, nes kiekvieną laikė savo draugu.

Mums, nebesutikslantiems guvių Povilo Bugailišio akių Jo ramioje sodyboje, teliko Kūrėjo darbai ir paskutinis rūpestis: ar tvirta dar ranka to meistro, kuris palaukės ažuolą privers paskutiniu juo kryžium stoti ant kuklaus Kryžių Meistro kapo?

Tautvydas KONTRIMAVIČIUS

1992 m. rugpjūtis - 1993 m. sausis

RUGPJŪTIS

15 d. - Anykščiuose lankėsi rašytojo A. Vienuolio-Žukausko dukra Laima Žukauskaitė-Ruigienė, gyvenanti Los Andželo mieste. Į vaikystės Anykščius Laimą Ruigienę atlydėjo dukra Jovita Alma Paplauskienė.

21 d. - Anykščiuose vyko šiuolaikinio vokalinio džiazo festivalis. Koncertavo Latvijos grupė "Lolly" ir A. Noviko ansamblis.

29 d. - viešėjo miškininkas p. Žebrauskas (gyv. JAV), artimai bendravęs su mūsų tėviškėnu, profesoriumi Jonu Kuprioniu. Svečias kartu su žmona lankėsi Anykščių šilėlyje, pabuvojo prie koplytstulpio Jono Kuprionio atminčiai.

RUGSĖJIS

5 d. - muziejaus salėje atidaryta šviesaus atminimo architekto Vytauto Gabriūno akvarelių paroda.

5 d. - koplyčioje, uždarant dailininkų M. Lapinskaitės-Bitlieriuvienės ir J. Lapinskaitės-Dirvianskienės dailės darbų parodas, kompozitorius, pianistas G. Kuprevičius surengė koncertą "Muzikinė dovana Anykščiams".

8 d. - paminėta Tautos diena. Kultūros rūmuose vyko minėjimas miesto mokyklų moksleiviams.

Koplyčioje apmąstymų ir muzikos vakare dalyvavo publicistė V. Aleknaitytė, solistė R. Šilinskaitė.

15 d. - Anykščių koplyčioje skambėjo T. Vivaldžio, S. Prokofjevo, F. Listo, O. Balakausko ir kitų kompozitorių kūriniai. Juos atliko Raimondas Katilius (smuikas) ir Petras Geniušas (fortepijonas).

18 d. - Svėdasuose paminėtas J. Tumo-Vaižganto gimtadienis. Kultūros namuose vyko J. Tumo-Vaižganto skaitymai, bažnyčioje buvo laikomos šv. Mišios, jų metu prof. Ed. Žuklys įteikė bažnyčiai Vaižganto bareljefą. Svečiai iš Vilniaus aplankė rašytojo tėviškę. Renginiuose dalyvavo akademikas A. Merkys, Panevėžio dekanas monsinjoras J. Antanavičius, prof. S. Žuklys, gamtosaugininkas J. Stasinas, poetas M. Karčiauskas, profesorius Č. Kudaba.

19 d. - Anykščių koplyčioje atidaryta pirmoji Vilniaus meno galerijos "Langas" iniciatyva surengta Artūro Aliuko tapybos paroda. Parodos atidaryme dalyvavo menotyrininkas, vienas iš galerijos savininkų Valentinas Gylys. Koncertavo pianistas Egidijus Mikšys ir solistė Skaidra Jončaitė.

22 d. - koplyčioje koncertavo Raimonda Tallat-Kelpšaitė (sopranas) iš Graco (Austrija), Gedvidas Lazauskas (baritonas) iš Zalcburgo, Bernd Lambaner (tenoras) iš Graco. Fortepijono partiją atliko Gaiva Banzinaitytė iš Graco miesto.

24 d. - Anykščių

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus viešnios - rašytojo duktė Laima Žukauskaitė-Ruigienė ir anūkė Jovita Alma Paplauskienė.

koplyčioje kelionės po Švedijos muziejus, bibliotekas įspūdžius pasakojo archeologas Gintautas Zabiela.

SPALIS

3 d. - Kurklių šv. Jurgio bažnyčioje buvo auko-

jamos šv. Mišios vyskupo Juozapo Kuktos penkiasdešimtosios mirties metinėms atminti. Bažnyčioje pašventintas vyskupo bareljefas. Vyskupo gimtinėje - Trakinių km. pašventintas kryžius vyskupo Juozapo

Kuktos atminimui.

3 d. - Anykščių centrinėje bibliotekoje surengta paroda "Užburtų lobių šeimininkas", skirta archeologo, rašytojo Petro Tarasenos 100-osioms gimimo metinėms.

4 d. - pirmąjį spalio sekmadienį Troškūnų Švč. Trejybės bažnyčioje švenčiamų šv. Pranciškaus atlaidų pamaldose giedojo operos solistė Nijole Ambraziūtė.

5 d. - J. Biliūno vidurinėje mokykloje vyko Daliaus Ramoškaitės atminimo vakaras. Centrinėje bibliotekoje surinkta literatės kūryba ir literatūra apie ją.

10 d. - Anykščių koplyčioje atidaryta antroji meno galerijos "Langas" paroda. Šį kartą buvo eksponuojama vilniečio dailininko Marijaus Piekuro tapyba.

Skulptorius Vladas Vildžiūnas sukūrė

skulptūrą "Jėzus Kristus Nazaretis". Skulptūra paženklino kunigo Alfonso Gražio kapą Anykščių bažnyčios šventoriuje.

10 d. - Vilniaus paminklų restauravimo projektavimo institutas parėngė Anykščių senamiesčio regeneravimo projektą. Projektą pristatė į Anykščius atvykę projekto autoriai G. Miknevičienė (Vilniaus PRPI projekto vyr. architektė), J. Glemža (Vilniaus PRPI vyr. architektas), Pasaulio anykštėnų bendrijos vicepirmininkas prof. Algirdas Čižas ir kiti specialistai.

11 d. - Inkūnų parapija paminėjo savo bažnyčios 50 metų jubiliejų.

18 d. - kultūros rūmuose koncertavo Kauno tremtinių ansamblis.

19 d. - Aukštaitijos regiono folklorinės

programos, skirtos 1993 m. moksleivių šventei, kolektyvų vadovų seminaras. Vyko anykštėnų paruoštos programos peržiūra ir apmokymas.

30 d. - Anykščių III-ajai vidurinei mokyklai suteiktas poeto, vyskupo Antano Baranausko vardas. Mokykloje atidarytas muziejelis, kuriame žodžiu ir vaizdu akcentuoti vyskupo gyvenimo ir kūrybos metai. Šventėje dalyvavo Panevėžio vyskupas Juozapas Preikšas, monsinjorai Jonas Juodelis, Albertas Talačka, rajono vadovai.

31 d. - sportinių pramoginių šokių tarprajoninis konkursas. Dalyvavo Anykščių, Panevėžio, Vilniaus ir Jonavos poros.

LAPKRITIS

Renginiai, skirti Anykščių miesto 550-mečiui

7-22 d. - muziejuje veikė anykštėnų moksleivių dailės darbų paroda, skirta miesto šventei.

6 d. - Anykščių koplyčioje atidarytos trys parodos: "Mūsų senovės relikvijos" (Anykščių archeologinių tyrinėjimų radiniai), "Anykščiai dailėje" (anykštietiškos tematikos dailininkų kūriniai), Jono Junevičiaus ir Alfredo Motiejūno fotografijų paroda "Anykščiai ir anykštėnai".

6 d. - koplyčioje vyko Lietuvos muzikos akademijos operos studijos spektaklis - G. Puccini vieno veiksmo opera "Sesuo Anželika". Spektaklio režisierius anykštėnas N. Petrokas, dirigavo V. Viržonis.

7 d. - kultūros rūmuose vyko mokslinė konferencija "Anykščiai istorijos kryžkelėje". Konferencijoje dalyvavo ir pranešimus pateikė

Anykščių kultūros rūmų scenoje senovines anykštėnų dainas dainuoja senosios Anykščių dainininkės.

Anykščių Švento Mato bažnyčioje buvo pašventinta Anykščių vėliava ir herbas. Pašventinimo ceremoniale dalyvavo Panevėžio vyskupijos kancleris monsinjoras Jonas Juodelis ir monsinjoras Anykščių klebonas Albertas Talačka.

monografijos "Anykščiai" autoriai prof. A. Tyla, archeologas G. Zabiela, istorikai A. Dubonis, A. Baliulis, E. Rimša, D. Butėnas, G. Vaičiūnas.

7 d. - kultūros rūmų didžiojoje salėje šventinis vakaras "Dainuoja, pasakoja, šoka anykštėnai". Jo metu AT deputatė I. Andriukaitienė įteikė rajono vadovams Anykščių miesto herbą ir vėliavą (autorė L. O. Ramonienė). Vakare dalyvavo oficialios delegacijos iš Latvijos, Estijos, kaimyninių rajonų. Koncertavo kultūros rūmų saviveiklininkai.

8 d. - per Lietuvos televiziją buvo transliuojama pusvalandžio laida, skirta miesto jubiliejui. (Parėngė V. Balčiūnas, A. Janušis, H. Juzėnas, L. Meškauskaitė).

8 d. - Anykščių Šv. Mato bažnyčioje pašventintas miesto

herbas ir vėliava. Po pamaldų - vyskupo A. Baranausko skvero atidarymas bei paminklo A. Baranauskui pamato šventinimas.

8 d. - vakare kultūros rūmuose dramos mėgėjai vaidino Br. Zabielos spektaklį "Tikroji motina" (rež. A. Gogelis).

7-10 d. - kultūros rūmuose renginių metu veikė paroda "Anykštėnų knygos", buvo eksponuojamos nuotraukos, primenančios pasaulio anykštėnų suvažiavimo dienas.

13 d. - Anykščių koplyčioje Vilniaus akademinio teatro spektaklis - Ž. Kokto vieno veiksmo lyrinė tragedija "Žmogaus balsas", muzika S. Pulenko, režisierė Ramutė Kudzmanaitė. Vaidino Neringa Bulotaitė, fortepijono partiją atliko

Anykščių herbą ir vėliavą atkūrė dailininkė Laimutė Ramonienė.

Nuoširdžiais, šiltais
žodžiais anykštėnus sveikina
Anykščių 550-ies metų proga
Pasaulio anykštėnų bendrijos
vicepirmininkas profesorius
Algirdas Čižas.

Anykščių kultūros rūmuose vykusios mokslinės konferencijos "Anykščiai istorijos kryžkelėse" dalyviai. Priekyje - monografijos "Anykščiai" autoriai ir konferencijos pranešėjai (iš kairės į dešinę) profesorius Antanas Tyla, istorikas Domas Butėnas, archeologas Gintautas Zabiela, istorikai Artūras Dubonis, Algirdas Baliulis, Edmundas Rimša. Konferenciją pradeda Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktorius Antanas Verbickas.

Panevėžio vyskupijos kancleris, monsinjoras Jonas Juodelis pašventino naujai įrengtame Vyskupo skvere postamentą, kur iškilis skulptoriaus Arūno Sakalausko prasmingas paminklas didžiajam anykštėnui, vyskupui ir mūsų tautos dainiui Antanui Baranauskui.

Egidijus
dailininkė
Paulėkaitė.

Mikšys,
Jūratė

Dirvianskaite.

Prisimenant poeto,
vyskupo Antano
Baranausko 90-ąsias
mirties metines, vyko
atminties ir pagarbos
renginiai:

12 d. - koplyčioje buvo
paminėtos Maironio 130-
osios gimimo metinės.
Apie kunigo poeto
gyvenimą ir kūrybinę
veiklą pasakojo Troškūnų
parapijos klebonas
Saulius Filipavičius.
Renginyje dalyvavo
skaitovai ir Anykščių
bažnyčios jaunimo
choras.

15 d. - koplyčioje
koncertavo Šiaulių Šv.
Ignaco bažnyčios
jaunimo kamerinis
choras. Vadovė ir
dirigentė M. Žibūdienė.
Programoje dalyvavo J.
Mališauskaitė (vio-
lončelė), R. Galinytė
(smuikas), J. Bartkutė
(smuikas), Justino
Marcinkevičiaus poeziją
skaitė A. Buzys.

16 d. - Anykščių dailės
studijoje susitikimas su
šviesaus atminimo
dailininkės Jadvygos
Lapinskaitės-Dirvians-
kienės dukra
tautodailininke Nijole

21 d. - Vilniaus
Arkikatedroje šv. Mišias
aukėjo monsinjoras
Kazimieras Vasiliauskas.
Mišių metu A.
Baranausko giesmės
giedojo Anykščių Šv.
Mato bažnyčios
kamerinis choras (vad. R.
Griauzdė).

Baroko salėje vyko
mokslinė konferencija,
skirta A. Baranausko
kūrybinio palikimo
tyrinėjimams. Pranešimus
skaitė mokslininkai R.
Mikšytė, A. Girdenis, R.
Koženauskienė, S.
Valentas, jauni poeto
palikimo tyrinėtojai I.
Skurdenienė, P.
Subačius, K. Gruodytė, D.
Pociūtė. Po konferencijos
koncertavo Anykščių
etnografinis ansamblis
(vad. V. Juciuvienė),
"Dainų dainelė" ir ištrauką
iš "Anykščių šilelio" atliko

J. Marciukienė, S. Pakalnienė, E. Petrokienė. Dalyvavo aktoriai V. Kochanskytė, M. Capas, R. Abukevičius.

22 d. - A. Baranausko mirties metinės buvo paminėtos Kaune. Arkikatedroje laikytos šv. Mišios, o kunigų seminarijoje įvyko minėjimas ir koncertas.

24 d. - A. Baranausko kūrybinio palikimo tyrinėtojai lankėsi A. Baranausko vardo mokykloje, o vakare dalyvavo šventiniame vakare Anykščių koplyčioje.

25-26 d. - kelionė į Lenkijos Respublikos miestus Seinus bei Puską.

Aplankyta Seinų katedra, A. Baranausko amžino poilsio vieta. Katedroje buvo laikomos šv. Mišios bei giedamos A. Baranausko giesmės, kurias giedojo Anykščių šv. Mato bažnyčios kamerinis choras.

Punsko Kovo 11-osios

licėjuje vyko šventinis renginys, skirtas A. Baranausko 90-osioms mirties metinėms. Dalyvavo aktoriai V. Kochanskytė, R. Abukevičius, M. Capas.

21 d. - kultūros rūmuose vyko linksmųjų išdaigininkų anykštėnų konkursas "Ateik, kol nevėlu..."

22 d. - paminėta Lietuvos kariuomenės diena. Koncertavo folklorinis ansamblis "Puntukis" (vad. R. Budreikienė).

24-25 d. - Anykščiuose viešėjo Lietuvių katalikų mokslo akademijos atsakingoji sekretorė profesorė Antanė Kučinskaitė, buvo įkurtas LKMA Anykščių skyrius.

27 d. - kultūros rūmuose koncertavo Lietu-

vos muzikos akademijos profesorius K. Grybauskas ir jo mokiniai.

28 d. - koplyčioje bei šv. Mato bažnyčioje giedojo Estijos Elvos miesto kamerinis choras bei Anykščių kultūros rūmų kamerinis choras "Šilas" (vad. R. Čepkevičius).

GRUODIS

4-30 d. - Aukštaitijos ir

Žemaitijos peizažais pradžiugino anykštėnus dailininkės Liudos Vyšniauskienės akvarelių paroda Anykščių koplyčioje.

8 d. - vaikų muzikos mokykloje koncertavo B. Dvariono jaunųjų pianistų konkurso laureatas, B. Dvariono muzikos mokyklos mokinys Vadimas Chaimovičius.

11 d. - A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko

Visada malonu klausytis anykštėnų dainininkių Jonės Marciukienės, Emilijos Petrokienės, Sofijos Pakalnienės dainuojamo "Anykščių šilelio", "Dainų dainelės" ir kitų A. Baranausko dainų.

A. Baranausko vidurinėje mokykloje į A. Baranausko 90-ųjų mirties metinių minėjimą atvyko mokslininkai, poeto kūrybos tyrinėtojai. Minėjimo vadovas - Vytautas Balčiūnas.

memorialiniame muziejuje atidaryta kalėdinė senovinių šventų paveikslų paroda iš asmeninių A. Baliūno, K. Neniškio, R. Guobio kolekcijų.

Pasirodė laikraštis "Inkūnai", skirtas Inkūnų Švč. Aušros vartų Dievo Motinos bažnyčios auksiniam jubiliejui. Laikraščio redaktorius Raimondas Guobis.

12 d. - vaikų šokių kolektyvo (vad. J. Šimkienė) ir teatro "Agnis" muzikinės jaunimo studijos (vad. V. Navalinskienė) linksmais koncertas.

20 d. - Lietuvos televizijoje rodoma anykštėnų A. Janušio, H. Juzėno ir kitų paruošta laida apie poeto, vyskupo Antano Baranausko 90-ųjų mirties metinių atminčių renginius.

22 d. - Kauno dramos teatro spektaklis "Ilga Kalėdų vakarienė" - kalėdinė dovana anykštėnams. Spaktaklio režisierius G. Padegimas.

24 d. - I. 3 d. - muziejaus salėje kalėdinių ir naujametinių puokščių paroda.

Nuo rašytojo Jono Billūno kapo paminklo pavogtas 1958 m. skulptoriaus Broniaus Vyšniausko sukurtas literatūros klasiko bronzinis bareljefas.

25-27 d. - kalėdinės eglutės miesto vaikams. Vaikų dramos studijos spektaklis - V. Palčinskaitės "Septynios snieguolės ir Nyktukas" (vad. R. Gogelytė).

31 d. - senųjų metų palydų vakaras kultūros rūmuose. Koncertavo įvairūs meniniai

kolektyvai. Vidurnaktį Šv. Mato bažnyčioje jau tradicinis Naujųjų Metų sutikimas, pirmosios 1993-ųjų metų Mišios. Pamokslą sakė kunigas Robertas Grigas.

Per kalėdines atostogas Anykščiuose stovyklavo respublikinio moksleivių skaitovų konkurso laureatai. Koplyčioje kartu su anykštėnais jie klausėsi poeto Sigito Gedos, aktoriaus Ramūno Abukevičiaus skaitomo Šv. Rašto, docento Skirmanto Valento paskaitos.

SAUSIS

13 d. - koplyčioje vyko poezijos ir muzikos vakaras, skirtas Aukų dienai.

16 d. - "Šilelio" kino teatre vyko Anykščių apylinkėse filmuoto režisieriaus G. Lukšo filmo "Žemės keleiviai" premjera.

19 d. - kultūros rūmuose vyko anykštėno dailininko Kazimiero Tutkaus atminčių valanda.

23 d. - paminėtos literatės muziejininkės Onos Sedelskytės 70-osios gimimo metinės.

28 d. - koplyčioje koncertavo solistė Sigutė Trimakaitė ir pianistė Lijana Baronaitė.

Centrinėje bibliotekoje buvo organizuotos parodos "Kas jie, jaunieji rašytojai?", "Vincui Krėvei - 110", "Jo širdy - visa Lietuva" (Maironiu) ir kitos. Įvairias knygų, piešinių parodas, literatūrines popietes organizavo centrinės bibliotekos vaikų literatūros skyrius.

Parengė

Daiva GADLIAUSKAITĖ

Dailininkė Liuda Vyšniauskienė.

MŪSŲ SVEČIAI, EKSKURSANTAI, TURISTAI!

Jeigu Jus domina Anykščių krašto kultūros istorija, rašytojų memorialai, etnografija, aplankykite muziejus:

A. Baranausko klėtelę ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinį namą-muziejų

Anykščiai, A. Vienuolio 4;

Bronės Bulvydaitės memorialinį namą-muziejų

Anykščiai, Vilniaus 21;

Didžiulių šeimos memorialinį namą-muziejų

Viešintų apylinkė, Griežonėlių kaimas;

Jono Biliūno memorialinį muziejų

Niūronių kaimas;

Arklio muziejų ir aukštaitišką etnografinę sodybą

Niūronių kaimas;

Jurgio Kazlausko medžio drožinių ekspoziciją

Vosgėlių kaimas;

Klemenso Kairio klėtelę-muziejų

Liudiškių kaimas;

Anykščių koplyčią, parodų ir ekspozicijų salę.

Muziejai, ekspozicijos Jūsų laukia kasdien, išskyrus pirmadienius ir antradienius, nuo 9 iki 18 valandos. Vasaros mėnesiais iki 19 valandos. Norėdami gauti išsamesnę informaciją, skambinkite telefonu 5-29-12.

A. Vienuolio-Žukausko memorialinis namas-muziejus

Liudiškių kaimas. Kunigo ir poeto Klemenso Kalrio, už 1863 m. sukilimo rėmimą ištremto ir mirusio Verchoturljoje, klėtelė.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus leidinys

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Vytautas BALČIŪNAS (kultūrologija)
Daiva GADLIAUSKAITĖ (kronika)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografija)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (ats. sekretorė, etnografija)
Antanas VERBICKAS (istorija)

TALKINO:

Romualda BRAŽENIENĖ, Viktorija DAUJOTYTĖ, Violeta GAILEVIČIŪTĖ-
JUCIUVIENĖ, Raimondas GUOBIS, Tautvydas KONTRIMAVIČIUS, Rapolas ŠALTENIS.

Redakcijos adresas: A. Vienuolio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 15 54. SL 684. Rinko ir spaudė A. B. "Panevėžio spaustuvė", Beržų g. 52, 5319 Panevėžys. Pasirašyta spaudai 1992.10. Tiražas 3000. Užsakymas Nr. 475.

